

HÍD

IRODALOM • MŰVÉSZET
TÁRSADALOMTUDOMÁNY

TOLNAI OTTÓ: PARIPACITROM (DRÁMA)
VISKY ANDRÁS ÉS SZŰCS IMRE VERSEI
BORDÁS GYŐZŐ REGÉNYÉNEK FOLYTATÁSA
KELEMEN NÁNDOR ESSZÉJE ÉS VERSEI
NÉMETH ISTVÁN JEGYZETÉVEL
HOLTI MÁRIA NOVELLÁJA
BORI IMRE MEGEMLÉKEZÉSE MLADEN LESKOVACRÓL
MOLNÁR CSIKÓS LÁSZLÓ TANULMÁNYA
BORI IMRE-VÁRADY TIBOR: FARKAS GEIZA
ÁLDATLAN PERE (I. RÉSZ)

KÖNYV-
SZÍNI- KRITIKA
KÉPZŐMŰVÉSZETI

1991

Január

HÍD
IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI
FOLYÓIRAT

Alapítási év: 1934
LV. évfolyam

A FORUM KÖNYVKIADÓ KIADÓI TANÁCSA:

Ágoston Mihály, Bányai János, Đorđe Beara, Bordás Győző, Bori Imre,
Fenyvesi Ottó, Hódi Sándor, Hornyik Miklós, Losonczi Alpár, Maurits Ferenc,
Móra András, P. Nagy István, Thomka Beáta, Toldi Éva, Utasi Csaba, Várady Tibor,
Virág Mária

Szerkesztőbizottság: Bordás Győző, Gerold László (kritikai rovat)
és Toldi Éva

Fő- és felelős szerkesztő: Bori Imre
Műszaki szerkesztő: Maurits Ferenc

TARTALOM

<i>Tolnai Ottó:</i> Paripacitrom (<i>dráma</i>)	1
<i>Visky András</i> (Kolozsvár): Áhítatok (vers)	44
<i>Ablak</i>	
Bordás Győző: Fűzfasíp (<i>VI. rész: A pesti távirat</i>)	48
<i>Németh István:</i> Aki éhezve fázott (<i>Kelemen Nándor halálára</i>)	59
Kelemen Nándor esszéje és versei	60
<i>Holti Mária:</i> A zugoly (<i>novella</i>)	68
<i>Szűcs Imre</i> versei	71

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

<i>Bori Imre:</i> In memoriam Mladen Leskovac (1904–1990)	73
<i>Molnár Csikós László:</i> A magyar nyelv és kultúra hatása a balkáni nyelvekre és kultúrákra (<i>tanulmány</i>)	75

HÍD

LV. évfolyam, 1. szám
1991.
január

ÚJVIDÉKI SZÍNHÁZ – NOVOSADSKO POZORIŠTE
1990/91. évad
HARMADIK BEMUTATÓ

Tolnai Ottó

PARIPACITROM

S z e r e p l ők :

KRISZTIÁN	Bicskei István
ALBÍN	Törköly Levente
WAK BOTTYÁN	Venczel Valentin
KRISZTINA, GLÓRIA	Ladik Katalin
NAGYAPA, GAZGATÓ	Tóth Loon f. h.
NAGYANYA, LÉNEA	Módri Györgyi f. h.
HITLER JULIKA, FIATALASSZONY	Bicskei Elizabetta
HÓHÉRKA	Ábrahám Irén
PAX DOKTOR, PROFESSZOR	Simon Mihály
HORGOSI HILTON EMIL	László Sándor
PALI	Banka János
ZETOR TRAKTOR	Szőke Zoltán f. h.
ÍRÓ KÉZ	Szilágyi Nándor
VADNAY	Magyar Attila f. h.

Díszlettervező: Kádár Tibor
Jelmeztervező: Lugosi Edit

RENDEZŐ: TÖMÖRY PÉTER

ŐSBEMUTATÓ: 1991. január 31.

PARIPACITROM

TOLNAI OTTÓ

SZEREPLŐK:

FIATALASSZONY	WAK BOTTYÁN
NAGYAPA	PALI
NAGYANYA	HITLER JULI
KRISZTIÁN	VADNAY
KRISZTINA	ALBIN
PAX DOKTOR	GAZGATÓ
HORGOSI HILTON EMIL	LÉNEA
ZETOR TRAKTOR	ÍRÓ KÉZ
HÓHÉRKA	GLÓRIA

ELŐJÁTÉK 1.

RATTUS RATTUS

Üres körtér. Fehér sztiropor (hungarocell) doboz, olyasmi, mint amilyenbe a televíziót csomagolják. Oldalt kispolgári nappali nagy ablakkal. Ha félrehúzzák az ablak függönyét, tükörben látjuk magunkat. Az ablak előtt akvárium aranyhalakkal. A vázában rózsacsokor. Hintaszék, amely olykor felborul. A fogason zöld köpeny. Tehát az udvart és a nappalit látjuk. A két rész nincs elhatárolva.

FIATALASSZONY *(az ablaknál nézi a szoba körül és olykor a szobán is áthaladó, hol lassan, hol gyorsan köröző fiatalembert)* A gurigát. Egész nap kereste a gurigát. Rajtam követelte. Hol? Hol? Hol a guriga? Első pillanatban még azt hittem, játszani akar, kitalált valami érdekes játékot. A gurigával. De csak jött így idegesen utánam. Hol? Lökdösött. Rángatott. Hol? Hol a guriga? Alig tudtam felkapni a bugyit. Különben sem szeretem, ha bámul belém. Mondtam neki, ginekológus vezetett el benned. Látja, mama, valami kidörzsölte a

combotat... Hol? Hol a guriga? Amikor azt mondtam neki, hogy ott húzzák – egy kis szünetet tartottam – a nótáját a Piros Csizma sarkán, durván ellökött...

NAGYAPA *(a hintaszékből, újságlepedői mögül)* Húzzák a nótáját – kinek?

FIATALASSZONY A gurigának, tata, a dunsztpárgás gurigának!

NAGYAPA Guriga? Hm? Biztosan fel akarja találni a magánjárót, a perpetuum automobilit. Gyermekkoromban én is sokat dolgoztam rajta.

FIATALASSZONY Hol? Hol a guriga?

NAGYAPA *(az újságból olvassa)* Megadták. A méregengedélyt... Hm? Nem is tudtam, hogy van ilyen engedély is. Fontos feladatunknak tartjuk: a börtönkönyvtárak kiépítését... Hm? Ott legalább nyugodtan lehet olvasni. Vannak, akik ott benn a sitten végeztek el az egyetemet, nem is egyet: az egyetemeket!

FIATALASSZONY Hol?

NAGYAPA A börtönben.

FIATALASSZONY Hol? Hol a guriga?

NAGYAPA Szóval, a gurigát követelte rajtad, kislányom?

FIATALASSZONY Igen. És aztán amikor meglelte, olyan furcsán megörült neki. A zsebkésével mohón levágott belőle egy rövidke darabot. Előbb arra gondoltam, papírsárkányt akar csinálni ismét. Ahogy mondani szokta: madárcsont-szerkezetűt... Öleltem a cukorspárgás gurigát, és futottam, futottam a vakvágány csalánjában, futottam fel a fémforgács hegyekre, futottam le a fémforgács hegyekről, futottam krisztustövisen, futottam a tükörgyár vakító hulladéktelepén, futottam...

NAGYANYA Vigyázz, fellököd a vázát!

FIATALASSZONY *(felemelt kézzel, akárba sárkányt röpitene, kifut a szobából)* ... futottam a homokpadon, akkor, aznap röpült neki az a vitorlángép a villanyvezetékeknek, és zuhant bele a Dunába... De én csak futottam a gurigával csalánon, fémforgácson, krisztustövisen, tükörhulladékon, futottam, futottam a homokpadon, futottam a vízen is szinte... Azt hittem, sárkányt akar csinálni, papírsárkányt ismét. És kell hozzá a végtelen spárga, kell, hogy futhassak vele árkon-bokron át, és hogy ő könnyes szemmel gyönyörködjön benne. De nem.

NAGYAPA Hanem?!

FIATALASSZONY Mohón levágott egy rövidke spárgadarabot, és: copfba kötötte a haját! Juj, most kötöd copfba, most, amikor már nincs mit copfba kötnöd, kérdeztem.

NAGYAPA *(halkan magának)* Co...co...copf...copf? Istenem, milyen különös, nehéz szó – milyen nyelv ez?! Cop...copf?

FIATALASSZONY Most kötöd copfba, amikor már nincs?! Most, mondta. Most. Most. *(Az ablak előtt.)* Még sosem láttam ilyesmit: Úgy csinálta, mintha tükörben nézegetné magát, mintha eleve látná magát a falon, a tapétán, a szekrényajtón. Valami különös, új vonások rajzolódtak-ütköztek ki az arcán. Nézzék, még most is ott vannak rajta. Félek, most már rajta is maradnak. Rátetováolódtak. És aztán kiment az udvarra. De az a kimenetel már más, valami egészen más volt. Megváltoztak a mozdulatai, a lépétei. Teljesen megváltoztak. Egy ideig a kerámialapokat rugdosta a teraszról.

NAGYAPA *(halkan, ironikusan)* A hínármintás kerámialapokat. Ötpercenként rúgott le egyet, tízig számoltam.

NAGYANYA Már csütörtökön, amikor az első lapot lerúgta, mondtam, vissza kell ragasztani, azonnal vissza kell ragasztani, mert még képes lesz lerugdosni az egészet...

NAGYAPA Én is azonnal éreztem, hogy valami baj történt.

FIATALASSZONY Aztán, hogy lement a teraszról, a korhadt cseresznyetuskót kezdte kerülgetni. Sokáig. Végül már én is elszédültem.

NAGYANYA Vigyázz, a váza!

NAGYAPA A kínai... Vagy a Kosztolányinál van kínai?

FIATALASSZONY Elszédültem. Hánytam. Most. Most, ismételtette sziszegve. Most. Később bent kopácsolt a garázsban. Azt hiszem, a csizmája sarkát próbálta viszaszegezni.

NAGYAPA A csizmája sarkát? A szerencsétlen! Miért nem szólt nekem? A fogságban a cipészeknél – a cipészeknél is!! – dolgoztam.

FIATALASSZONY Igen?

NAGYAPA Igen. A suszterájban is.

FIATALASSZONY (*idegesen*) Hát, tata, ezt még tényleg nem hallottuk. Hogy Szkopjében a tifusz után a szabóságban dolgozott, azt tudjuk, de hogy a suszterájban is, azt nem.

NAGYAPA (*felkel, elindul, de meggondolja magát, visszaül a hintaszékbe*) Először is nem a tifusz után, hanem a tifusz előtt dolgoztam mint szabó Szkopjében. Előbb csak a bajonéttal szabtam át egy osztrák köpenyt a főmufti feleségének... Annyi befőt-et ehettem, amennyi csak belém fért.

NAGYANYA Befőttel fizették a munkádat?!

NAGYAPA Pénzt is kaptam, de azt mind elkártyáztam, mert a bolháktól nem lehetett aludni... Másodszor: a suszterájban nem Szkopjében dolgoztam. Sőt, nem is az első, hanem a második világháborúban... A Bácskán átvonuló Tolbuhin Hadsereg katonáinak a lábbelijét nekünk, kanizsai iparosoknak kellett rendbehoznunk. Értitek, az egész hadsereg lábbelijét! Tolbuhint nem érdekelte, hogy cukrász, netán fodrász éppen az illető. A borzalmas csizmákat, szétfoszlott bakancsokat egy nap alatt rendbe kellett hoznunk... Valahol még meg kell lennie annak a szuroklabdának, amellyel a kendercérnát kentem. Tán itt a kínai vagy milyen vázában?

NAGYANYA Nem a hegedűvonót kentem azzal a labdával?

NAGYAPA A hegedűvonót gyantával, a kendercérnát szurokkal...

FIATALASSZONY Hagyd, mert még előveszi a hegedűjét! Most. Most, csak ezt sziszegte.

NAGYANYA Azért mégiscsak értesíteni kellene...

NAGYAPA Kit?

NAGYANYA A rendőrséget.

NAGYAPA Mert varkocsba fogta a haját? Hm? A fene tudja. Mindenesetre egyikőtök állandóan figyelje. Majd ebéd után megbeszéljük, mitévők legyünk.

NAGYANYA Istenem, mindig rettegtem, egyszer majd nekünk is muszáj lesz köz-zétennünk az újságban...

NAGYAPA (*kinéz az újság mögül*) Az újságban – mit?

NAGYANYA Azt, hogy felelősséget nem vállalunk!

NAGYAPA Bravó! Legalább lesz valami ebben a szaros újságban! Kenyeresné Dobó Bertától december 23-a óta külön élek. Tetteiért felelősséget nem vállalok. Idős személyt ápolnék házért. Ez nem az. Ez még nem mi vagyunk. Találtunk egy kan vadászkutyát. Szőre sötét. Én a zsömleszínűeket szeretem. Szinte kedvet kap az ember, hogy beléjük harapjon. Szőre sötét, négyszemű. Négyszemű? Nem értem. Csantavér, szállás. Férjemtől, Puskás Kálmántól külön élek. Nézeteiért felelősséget nem vállalok. Két hó-

napos kislányt örökbe adnék. Zenta. Feleségemtől, Bünné Andor Annától külön élek. Büneiért felelősséget nem vállalok. Bűn Béla. Gyerekek, mi, sajnos, még nem vagyunk benne. Pedig valamikor én is arról álmodoztam, hogy egyszer majd belekerül a nevem az újságba. Sőt, talán még a Tolnai lexikonba is...

NAGYANYA Hagyd ezt az öreg félnótást. Amaz mit csinál?

FIATALASSZONY Megint a cseresznyetuskó körül matat. Most. Pont most. Jöjjön ide, innen jobban látni. Tele vöröshangyával.

NAGYAPA Micsoda?

FIATALASSZONY Az a tuskó! Én nem vagyok hajlandó egy ágyba feküdni vele. Lemegyek az alsó konyhába.

NAGYANYA Mért nem költözik ő le az alsó konyhába? Ott legalább szépen rázárhatnánk az ajtót.

NAGYAPA Hm?

NAGYANYA A kislányának a férje copfba kötötte a haját, kérdi majd a szomszédasszony. Hát igen, copfba, mondom majd én. De hiszen nincs is haja, meg zsíros is, meg ősz is már egészen. Ha-ha-ha! – vihog majd a szomszédasszony. Mi ütött ezekbe a fiatalokba? Robbantanak az áruházakban. Ha-ha-ha! – vihog majd a szomszédasszony. Pedig mennyire szerettem sétálni az áruházakban – most meg csak szaladok ki, nehogy egyenesen az egekbe vigyen a mozgólépcső. Ha-ha-ha! – vihog majd. Mi pufog így?

FIATALASSZONY Tudod, mindenbe belerúg a csizmájával. Kővel futballozik.

NAGYANYA Kővel futballozik, és copfba fogja a haját! Nem mondom, kislányom! Egyáltalán miért kellett idehozni valakit?

FIATALASSZONY Mama, hagyjon békén! Azelőtt meg mindig azzal szekált, nem akar öreglányt a házban...

NAGYANYA Kérd meg, merjen esővizet a virágoknak.

NAGYAPA Ne bántsátok, ne ingereljétek feleslegesen. Hagyjátok, hadd menjen át rajta szépen.

NAGYANYA Nézd meg, mivel a fenével van így kitömve ennek a köpönyegnek a zsebe!

NAGYAPA Most meg mi a fenével zörög így?

FIATALASSZONY A televízió dobozát döfködi azzal a rozsdás szigonnyal. (Az akvárium fölé hajol.) Milyen régen voltunk már a tengeren! A nászutunkon beüszünk egy vízalatti barlangba. Elhatároztuk, ott fogunk élni...

NAGYANYA Miféle szigonnyal döfköd?

NAGYAPA Biztosan azzal, amit a szalmakazalban találtam, még amikor ideköltöztünk, azzal a rozsdás szalmahúzó horoggal...

FIATALASSZONY Imádtam a mélytengeri halászást... Arról mesélt nekem, hogy a tenger valójában egy ugyanolyan kék barlang, mint az égbolt... És ha van Isten, akkor szerinte inkább az alsó barlangban lakozik, mint a felsőben... Aztán lassan megrozsdásodott a szigonya. Most azt fényesíti. Azzal döfködi a sztiroport... Amikor panaszkodni kezdtem neki, hogy miért nem járunk a tengerre, hazacipelte ezt az óriási akváriumot.

NAGYAPA Hogy cincog.

NAGYANYA Nem bíjtán bele abba a dobozba a szomszédgyerek?

FIATALASSZONY (afogason lógó köpeny zsebében kotorász) Mik ezek? Röpcédulák?

NAGYANYA Add ide... Kérjük önöket arra, hogy bárhol, akár lakhelyükön, akár közterületen...

FIATALASSZONY Most. Most. Csak ezt ismételtegette.

NAGYAPA Röpcédulák?

NAGYANYA Várj egy kicsit, no! Kérjük önöket arra, hogy bárhol – akár lakhelyükön, akár közterületen – élő patkányt látnak...

NAGYAPA Röpcédulák – az én házamban?!

NAGYANYA Vagy patkány jelenlétének nyomait észlelik: rágásnyomok ajtófélfán...

NAGYAPA Rágásnyomok ajtófélfán... Hm? Röpcédulák – az én házamban?

FIATALASSZONY Most. Most. Csak ezt ismételtegette.

NAGYANYA Rágásnyomok könyvön, burgonyán, karfiolon, felfúrások, ürüléknyomok...

NAGYAPA Könyvön ürüléknyomok? Hm? Hol a Tolnai lexikon? Még csak az hiányzik, hogy rápiszkoljanak a Tolnai lexikonra. Hogy körülragják, hogy megfúrják.

NAGYANYA Észleléseiket azonnal jelentsék...

NAGYAPA Röpcédulák! Röpcédulák-dögcédulák! Felelősséget nem vállalok!

NAGYANYA Várj csak.

NAGYAPA Röpcédulák-dögcédulák...

NAGYANYA Tartsd már a szádat. Hiszen lehet, hogy éppen ezért fogta össze...

NAGYAPA Mit?

NAGYANYA Hát a haját. Ezek szerint nincs kizárva: elhelyezkedett...

FIATALASSZONY Munkába állt volna? Végre! Hol? Hol?

NAGYANYA Hát, a patkányirtásban, kislányom. A patkányirtásban.

FIATALASSZONY Juj! Mondtam, hogy nem alszom vele! A patkányirtásban? Ugyan már, mama, mért kellene ahhoz copfba fognia a haját?

NAGYANYA Hát a mérgek miatt talán, a mérgek miatt.

NAGYAPA (*idegesen lapoz vissza az újságban, majd felborul a hintaszékkel*) Itt van. Megadták a mérgegendélyt! Hm? Patkány... Hol a Tolnai lexikon? A patkány...

FIATALASSZONY Utoljára a WC-n láttam egy Tolnai-kötetet.

NAGYAPA Megvan. A patkány... Rattus Rattus... nem annyira csatornalakó, mint a Rattus Norvegicus... eléri a száznyolcvan grammot... Einstein mondta, hogy: ha a patkány húsz kilogrammral súlyosabb volna, az ember nem lenne többé a világ ura... Valaki kiszakított egy lapot! Nem azért tartom a WC-n a Tolnaimat, hogy használják. Ha a második világháború után...

NAGYANYA Lehet az is, hogy csak osztogatja ezeket a cédulákat. Csak osztogatja így a járókelőknek, a kezükbe nyomja...

NAGYAPA A világháború után az első nagyszabású zoológustanácskozás tárgya Berlinben, a Robert Koch Intézetben a patkány volt.

NAGYANYA Lehet, hogy csak osztogatja...

FIATALASSZONY Megy az utcán, le-föl utazgat az áruház mozgólépcsőjén, és osztogatja...

NAGYAPA Vigyázatok, gyerekek! Semmiféle cédulákat ne osztogassatok! Imacédulákat se. Még toalettpapírost se osztogassatok! Még a Tolnai lexikon kitépelt szaros lapjait se! Istenem, hányan lebuktak már ilyesmi miatt, közben csak a seggüket akarták kitörölni. Röpcédulák, dögcédulák! Felelősséget nem vállalok!

NAGYANYA Felelősséget nem vállalunk!

FIATALASSZONY Nézd, ezen az áll: Tisztelt lakók!

NAGYANYA Mutasd.

FIATALASSZONY Nyolcas sorokba vannak fektetve...

NAGYAPA Kik vannak nyolcas sorokba fektetve?!

NAGYANYA A patkányok.

NAGYAPA *(kikapja Nagyanya kezéből a lapokat, és meggyújtja)* Röpcédulák-dögcédulák!

FIATALASSZONY Dobja az akváriumba!

NAGYAPA Patkányokat az aranyhalak közé?! Égő patkányokat! Az újságot, azt kérem vissza.

NAGYANYA Most hol van?

KRISZTIÁN *(átbalad közöttük, kezébe vesz ő is egy röpcédulát, böngészi, majd repülőt csinál belőle, és eldobja. A repülő kigyullad, és az akváriumba zuhan)*

NAGYANYA Hová tűnt?

FIATALASSZONY Azt hiszem, most meg felhúzódott a galambpadlásra.

KRISZTIÁN: *(valahonnan fentről halljuk a hangját)* Galambpadlásra szorulva érzi csak az ember, mennyire fel tud forrósodni a tollal borított test. És plusz még a tonnás szárnyak cipélése. Plusz a harsona, melyet minden alkalommal újra kell önteni-fújni az üvegszilánkokkal teli tüdőnek...

NAGYAPA Rattus Rattus... kiszívja a galamb koponyáját...

NAGYANYA *(még mindig a fogason csüngő köpeny zsebében matat)* Istenem, minden belerohadt a zsebébe!

NAGYAPA Hát tényleg lakik a szomszéd utcában egy rendőr...

FIATALASSZONY Elszaladjak, szóljak neki?

NAGYAPA Hát, csak nézd meg, less be, otthon van-e. Vigyázzatok, nehogy meglás-sa, kutakodtok a zsebében.

NAGYANYA Nézzétek, a pénze is megpenészesedett! Ilyet se láttam még, hogy valakinek megpenészesedik a pénz a zsebében! De hát aki nem dolgozik, az nem is tudja értékelni...

FIATALASSZONY Ni, lemászott. Csupa toll. Mondtam, hogy nem alszom egy ágyban vele! Most meg szétcsapta a tuskót!

NAGYAPA Egye fene, arra már úgyse ülhetett volna senki.

NAGYANYA Többé már úgysem fogunk kerti ünnepeket rendezni.

FIATALASSZONY A copfja miatt?

NAGYAPA A cédulák miatt! Röpcédulák-dögcédulák!

NAGYANYA Mintha ezt a gyereket vízbe lökték volna? Vagy maga ugrott fejest?

NAGYAPA Hagyjátok már azt a koszos köpenyt. Rég kimoshattátok volna. Együnk inkább. A görögök is előbb mindig ettek, és csak azután kezdtek el sírni...

FIATALASSZONY Elment az étvágyam.

NAGYANYA Ez a tömérdek patkány... nyolcas sorokban...

NAGYAPA Mandzsúriából származik, a keresztetek hozták be... A XIV. században huszonötmillió ember halálát okozta.

NAGYANYA Mostanában hallottam, hogy errefelé is van olyan otthon...

FIATALASSZONY Milyen otthon?

NAGYAPA Miféle otthon?

NAGYANYA Hát olyan ispotály. Ahová beviszik. Bezárják.

FIATALASSZONY Én azt hiszem, mégis átnézek a rendőrhöz.

NAGYANYA Vigyél egy csokor rózsát.

NAGYAPA A rendőrnek? Ki látott még ilyet? Rózsát vinni a rendőrnek?

NAGYANYA Nem a rendőrnek, a rendőrnének...

NAGYAPA Van annak rózsája...

FIATALASSZONY Kinek, a rendőrnek?

NAGYAPA Nem a rendőrnek, a rendőrnének...

NAGYANYA Van, de csak vörös. Vigyén neki sárgát.

FIATALASSZONY Még sosem láttam közelről...

NAGYAPA Mit? Patkányt?

FIATALASSZONY Még sosem láttam közelről olyan zubbonyt...

NAGYAPA Ez meg most miféle hang?

FIATALASSZONY Megint szurkálni kezdte. Mind dühösebben szurkálja.

NAGYAPA Tán minket döfköd abban a dobozban!? Vér!

FIATALASSZONY Nem vér, rozsda.

NAGYANYA Tulajdonképpen mi is készíthetnénk olyan zubbonyt, csak meg kelle-
ne szerezni a szabásmintát...

NAGYAPA Végre abbahagyta. Most mit csinál?

FIATALASSZONY Bámulja a békáját, a teknősbékáját. Minden jel szerint megint ver-
senyre fog kelni vele. Filozófus barátja egyszer azt találta írni neki: Achilles elhagyja a tek-
nősbékát... És azóta állandóan ezzel kísérletezik. Azóta állandóan teknőssével verseng.

NAGYAPA Achilles elhagyja a teknősbékát? Hm? Ezt is egy olyan röpcédulán ol-
vastad?

NAGYANYA *(kiveszi a vázából a rózsacsokrot)* Átadod szépen.

FIATALASSZONY És ha a kezemre vág a gumibottal?

NAGYANYA Kicsoda?

FIATALASSZONY A rendőr.

NAGYAPA Akkor benyomod a szájába a rózsacsokrot.

NAGYANYA Megőrültetek? Mit beszéltek itt összevissza?

NAGYAPA Achilles elhagyja... Hm?

NAGYANYA Ha legalább nem azzal a dunsztspárgával kötötte volna össze...

NAGYAPA Ugyan már, tán szalaggal, fehér masnival kellett volna összefognia?
Nem, a copf még a legkisebb probléma. A cédulák. A röpcédulák-dögcédulák! Felelős-
séget nem vállalok! Én már gyermekkoromban megtanultam, nem szabad hozzányúlni
a repülőkből kiszórt cédulákhoz...

FIATALASSZONY Mama, ezekben a te ókori divatlapjaidban nem lehetne találni
olyan szabásmintát?

NAGYAPA *(az újsággal csörög)* A szülészetben patkányok támadták meg az újszülöt-
teket!

NAGYANYA Mi van ebben a házban? Se a metszőöllöt, se a szabóöllöt nem találom.

NAGYAPA Én egy bajonéttal szabtam át azt az osztrák köpenyt ott Szkopjében a fő-
mufti feleségének... *(Ismét a lexikonban lapoz.)* Három év alatt egy pár patkány húszmillió,
öt év alatt kilencszáznegyven-milliárd, tíz év alatt negyvenhatmillió-milliárd utódot nemz...

FIATALASSZONY Tata, ugyan már! Nincs elég bajunk, most még maga is jön ezekkel a patkányokkal.

NAGYANYA Hányszor mondtam már, hogy be kell tüzelni azt a Tolnait!

FIATALASSZONY Add csak a divatlapokat.

NAGYAPA Érdekes, hogy a Tolnai nem adott ki divatlapot...

FIATALASSZONY *(rég, szétszakadazott divatlapokban lapoz)* Másoljuk át a kis szabásmintát 10×10 -es négyzetháló segítségével csomagolópapírra. Kiszabás után felgépeljük a danubiaszalagot a ruha elejére...

NAGYAPA Az egyik csecsemőnek az újját, a másiknak az orrát rágták le, a harmadiknak... A kétségbeesett szülők megrohmozták a kórházat, szétverték a berendezést, felkoncolták a személyzetet, felgyújtották az épületet...

FIATALASSZONY Szabászati és varróiskolámban, melyet harmincegy éve vezetek, francia és angol szabászati módszer szerint tanítok...

NAGYANYA *(kikapja a lánya kezéből a divatlapot)* Margytai szabászati tankönyvből a mintarajzolás és szabás könnyen megtanulható. Intelligens vidéki úrileány (keresztény) ajánlkozik magányos úrnőhöz támasznak. Szerény igényű, pusztára is megy...

NAGYAPA Minden francziára egy patkány jut...

FIATALASSZONY Az egészen sima zubbonyt kötésben beránczoljuk s úgy pántoljuk be, hogy kissé lazán, dudorosán álljon. Befejezését a szövethől vagy selyemszalagból készült egyszerű, sima öv képezi, melynek színe a zubbonyéval összhangzó...

NAGYAPA Minden francziára 1 patkány jut, minden indiaira 10...

FIATALASSZONY Különös a nyakkivágás és az azt köritő gallér, melyet több sorral letűzdelünk, s mely a nyakat szabadon hagyja. Az ujjak tölcser alakúak, lefelé kiszélesednek, és tűzdeléssel díszítetnek. A zubbony csukódása után felgomboljuk a tűzdeltelelkét.

NAGYAPA A mama kedvence... Felelősséget nem vállalok!

FIATALASSZONY Körültűzdeltelelkű részeket látunk... Mama, ezt én nem értem!

NAGYANYA *Gyöngypamuttal* beszöjjük az állatalakokat, a kis négyzetek mintáit és a széles szegélyt is. A beszövés után az alaprácsozás szálait zegzugos sorokban átcsavarjuk... Nekem is túl zegzugos...

NAGYAPA Harapása halálos fertőzéssel jár.

FIATALASSZONY Anyaguk vastag vízmentes szövet.

NAGYANYA Ez lesz az! Mutasd csak, kislányom. Legjobb, ha próbababun az egész szövethől dolgozunk...

NAGYAPA Ez roppant érdekes, hogy éppen a kereszties seregek hozták be...

FIATALASSZONY Látod, nem kellett volna feltűzelnünk a próbababát.

NAGYANYA Várj csak, hogy is csináljuk?

FIATALASSZONY Az egyszerűség az utcai ruhák fő jellemzője volt már a békeidőben is, de még sokkal inkább tényezővé vált most, a tüntetések után, a háború előnapján.

NAGYAPA A patkánybolha...

NAGYANYA *(odavonszolja az öreget, hogy próbababaként alkalmazzák)* Hagyd már ezt a lexikont.

NAGYAPA De hiszen ezek háborús divatlapok!

NAGYANYA Háború idején patkányprémek, boa csincsilából... Szabását és szabásmódszerét a szabásíven közöljük...

FIATALASSZONY A zubbony elől alátett szövetpánt segítségével, pattintós gombokkal zárul. Körülhurkolt gomlyukbevéágásokból csőszerű ráncrészek lépnek elő, melyek alatt az övnél eltűnnek. A komoly jelen parancsolólag lép fel a divat terén is. Divatba jön a halina. A színek közül sötétkék, barna és tompa rezedazöld a leggyakoribb, élénk színeket – vörös, ultraviola – alig látunk.

NAGYANYA Tompa rezedazöld... Azt hiszem, valahol a padláson láttam egy sátorponyvát. Az olyan tompa, az pontosan olyan rezedazöld.

NAGYAPA Epe... Háború idején mindig az epezöld jön divatba... Meg a piszkos petróleumzöld... A naftaszín kelmék...

FIATALASSZONY Tompa rezedazöld... Az jól is állna neki.

NAGYAPA Mi állna jól neki?

FIATALASSZONY A rezeda.

NAGYAPA Igen, az epezöld...

NAGYANYA Tompa rezedazöld.

FIATALASSZONY Zöldek a szemei – zöldek voltak, de elsavósodtak...

NAGYAPA Istenem, háborús divatlapok!

NAGYANYA Ne mozogj már, maradj nyugton! Szaladj fel a padlásra a ponyváért...

NAGYAPA Minden nagy divatlapnak több rétegből áll az olvasóközönsége, s szent kötelessége minden előfizetőt kielégíteni. A szerényeket, dolgozókat azzal, hogy szabásívekkel, tanfolyamokkal lehetővé tegye a házban készíthető olcsó zubbonyokat. A gazdagokat, boldogabbakat pedig azzal, hogy tetszésüknek megfelelő öltözködésre segítse őket. Az egyik részen megterem a családokat boldogító takarékoság, a másik részen pedig az országot erősítő ipar és kereskedelem. Igaz, hogy szebb lenne úgy, hogy mindenki testvéreinek érezze magát, önzetlenül ossza meg azt, amit a sors egynek-másnak bővebben juttatott. Ez azonban ma még csak álom... Magyar próba- és játékbaba iparvállalat... Magyar babajavító intézet és játékbabarakta... A teknőssel versenyez még mindig?

FIATALASSZONY *(visszaérkezik a ponyvával)* Igen, a teknőssel. Ez most még el-tart néhány napig.

NAGYANYA *(a sátorponyvát vizsgálja)* Szép: tompa...

NAGYAPA Epe...

NAGYANYA Add a nagyollót.

FIATALASSZONY Hozom a tűpárnát. Fogja ezt a rózsacsokrot!

NAGYAPA Én nem viszek rózsacsokrot a rendőrnek!

NAGYANYA Fogja be a száját.

FIATALASSZONY A zubbony lebenyét külön darabból szabjuk. A gallér is külön-álló...

NAGYAPA Zsabó?

NAGYANYA Valakinek majd utána kell mennie a városba is. De lehet, hogy már különben is figyelik, követik.

NAGYAPA Édes gyerekeim: mindenkit figyelnek, mindenkit követnek. Jegyezzétek meg: a jó Isten is csak egy szegény policáj – senki, semmi sem bújhat el előle.

NAGYANYA Akkor miért nem akarod elvinni neki ezt a rózsacsokrot?!

FIATALASSZONY *(becsavarják az öregét a ponyvába, csak a feje és a rózsacsokor látszik ki)* Nyugodjon meg.

NAGYANYA Majd ráhúzzuk szépen, és akkor egy nyisszantással levághatjuk neki...

NAGYAPA *(mint valami nudlit, guringatják a ponyván. Majd mind szorosabban göngyölik, kötözik. Szabják, szurkálják. A fiatalember áll mellettük, nézi, mit csinálnak az öreggel. Távozik. Az öreg a földön rábukkan a lexikonra)*

Akár meg is skalpolhatnánk. Csak ha tudnánk, hogyan kell skalpolni. Gyerekkoromban annyi indián könyvet olvastam, de valójában semmit sem tanultam meg belőle a skalpolás technikájáról. Nézzük csak, mit is mond a Tolnai a skalpról. SKALP... az ellenség kikészített fejbőre. A szó a latin *scalpo* – lemetszeni – ige származéka. Primitív népek szokták az ellenséget megskalpolni, s a kikészített fejbőrét diadalmi jelvény gyanánt megőrizni. Európában a szkítáknál, régi germánoknál és keleten a sémi népeknél is divatban volt a skalp... Figyeljétek csak, mit mond. Mindig mondtam én, hogy tudni kell olvasni a Tolnait. Figyeljétek csak! Azt mondja, hogy: divatban volt a skalp. Tehát a skalp mint divat. Ezek szerint nincs kizárva, hogy a jó régi háborús divatlapokban található valami utalás a skalpolási technikákra is. Nincs kizárva külön skalprovatuk is volt... Ne belém döfködjétek, ezeket a gombostűket! Nem vagyok én túspárna, se Szent Sebestyén nem vagyok.

NAGYANYA Ha így hemperegsz, ha így dobálsz magad, abba fogom hagyni. Nem csinálok semmit. És majd szépen vásárolsz egy vadonatúj zubbonyt...

FIATALASSZONY Csendesedjenek már.

NAGYAPA Hol lehet új kényyszerzubbonyt venni?

NAGYANYA A Medicinski depóban vagy a rendőrboltban, a fene tudja.

NAGYAPA Mondtam, hogy vigyétek át a rózsacsokrot a rendőrnék.

NAGYANYA *(az öreg szájába dugja a rózsacsokrot)* Csöndesedj, no!

NAGYAPA *(kínlódik. Hol a rózsacsokorba, hol a lexikonba bukik. Lecsendesedik, és ismét a lexikont kezdi böngészni. A hangját már máshonnan halljuk.)* A patkány... elhagyja a süllyedő hajót... Az ember mint olyan akkor még nem süllyed... Az embert még nem hagyta el...

NAGYANYA Látod, kislányom, milyen jó, hogy nem adtuk el a varrógépet. Ki tudja, mi mindent kell még készítenünk...

NAGYAPA Hieronymus Bosch festményének szemlélője végérvényesen arra ítélte, hogy ne tudja, milyen kapcsolat volt van és lesz a patkány és az ember között... Szemben vannak egymással, és közel egymáshoz...

FIATALASSZONY *(egy régi Singer varrógépet hűz középre)* El van szakadva a gép-szija...

NAGYANYA Mutasd. Nem veszélyes. Ez még egy békebeli masina... 1930-ban végeztem el a Singer-tanfolyamot...

NAGYAPA Míg az asszonyok szörnyű fájdalmak közepette szülnék, és ölük megnyílik, s már a szétrepedés határán van, patkányok ugrálnak és futkosnak minden oldalról vad izgatottságban. Néha a patkány a nőgyógyászati klinika műszerei által megbéklyozott női testen... a szülő nő feje felé sétál...

A fiatalasszony felülvolt. A közönség közé fut a rózsacsokorral.

ELŐJÁTÉK 2.

JAFFA GOLD

Az egész színpadot eltakaró vetítővászonon Dürer Nyúl című festménye. Lassan Veličković patkánnyal keresztezett Nyulává tűnik át.

A függöny-vetítővászon felemelkedése után: Fehér létra. Padlásszoba. Kád. A törülközőtartón akár egy szép japán zászló. A ferde mennyezetről rongyos narancsszín tapéta lóg. Matrac. Szanaszét képzőművészeti könyvek. Egy kis vetítővászonon Dürer, majd Veličković, majd pedig Bosch Földi paradicsom című festménye látszik.

Krisztina tétlenül áll a szoba közepén. Kezében a vetítő váltójával. Váltja, de nem nézi a képeket.

KRISZTINA Amikor először látogatott meg, Goethe Színtanárt és egy tekeres narancsszín tapétát ajándékozott nekem. A plusz oldal színei: a sárga, a vörössárga (narancsszín), a sárgavörös (minium, cinóber)... Ez a szín áll legközelebb a fényhez... Az a kellemes, derűs érzés, amit a vörössárga nyújt, az elviselhetetlen erőszakig fokozódik a mély sárgavörösben... Aztán ahogy így elrongyolódott a tapéta, egy furcsa verset írt róla, nekem. *(A lecsüngő tapéta elé térdel a székre, tenyerébe fogja, és révülten szavalni kezd.)* Nagy számárfülként lóg a narancs tapéta tán maga a mindenható hallgatózik látom meg-megremeg legyezi magát végre egészen közel hajolhatok hozzá végre egészen közel hajolhatok a füléhez belebeszélhetek mindenbe bele a mindenségbe magától nyitott rést magán a menny narancsvirág nyílt alá rányílt a számra a számárfül és nekem most beszélnem kell beszélnem vele belebeszélnem bele belei zsigerei közé beszélni beszélni beszélni

Zörgés, dörömbölés. Krisztián bukdácsolva kapaszkodik fel a fehér létrán. Visszazuhan, újra kapaszkodik. Alig hallhatóan ismétél valamit.

KRISZTIÁN Fel, fel... ti...

KRISZTINA *(felvonszolja a fiatalembert)* Zavarnak? Vigyázz! Rúgd félre a lábtörlőt, bezárom az ajtót. Gyere, segíts, idetoljuk az utazóládát. Gyere, toljad! Nem bírod? Mi van veled? Mi történt? *(Magukra zárja az ajtót.)* Feküdj le, majd én odatulom. Istenem, milyen koszos a láda helye. Mennyi svábbogár! Zavart valaki? Mit akarnak már megint veled? Éppen azt a versedet mondogattam, Az oranzs tapétát. Te már nem is emlékszel rá: Nagy számárfülként lóg a narancstapéta tán maga a mindenható hallgatózik...

KRISZTIÁN *(legyint a kezével. Továbbra is alig hallhatóan, alig artikulálva beszél)* Nem.

KRISZTINA Nem emlékszel? Pedig itt írtad a fürdőkádban. Nem emlékszel? Fáj? Hol fáj? A torkod? Igyál egy kortyot, ez még a te vodkád, igyál nyugodtan, majd én ki-lesek az ablakon. *(Az ital végigcsorog Krisztián állán. Krisztina az ablakhoz ugrik.)* Nem látok senkit. Az ott nem ember, a díszeper árnyéka. A borbély már egy hete meghalt, csak réztányérja nyikorog. Igen, meghalt. Nem tudtad? Ugye, ő nyírt meg utoljára

ra? Öt éve. Egyszer félrehúzott és azt mondta, halála előtt még szeretne egyszer megnyírni téged. Persze, persze, mondtam neki. Dőlj le már. Ott a hamutálca. Eléred? Mondom, majd én figyelek. Tényleg nem látok senkit. Azt az öreglányt ismerem. Sétáltatja a macskáját a szatyorban. Sziámi, de valami mind a két szemére megvakította. Várj, lehúzó a csizmádat. Jó, ha nem akarod, akkor nem. Hu! Hová lett a csizmád sarka?! Ilyen lábbelivel tényleg nem lehet messzire jutni. Inkább lefeszítem a másikat is. Mondd, te, Krisztián, te jártál itt kedd éjszaka? A te homlokod nyoma ez ott az ablaküvegen? Gondolhattam volna, hogy a tiéd, csak a te homlokod olyan zsíros, verejtékes mindig. Tegnap feldöntöttem egy üveg tust, szerencsére a tulaj még mindig Portugáliában van. Egy krokodilbőrt ígért nekem. Mit kérsz?

KRISZTIÁN Ne! Ne! A sze... me...

KRISZTINA A szeme? Kinek a szeme? Az én szemem? Elmaszatólodott? Lemosom azonnal. Zavar a fény? Jó, azonnal behúzó a függönyt. De mondom, nem látok senkit. Csak az éjjeliőrt. Most indul. Istenem, csuromverejték vagy.

Krisztián rezgő kézzel a párna alá nyúl, keres valamit. Egy pisztolyt húz elő.

KRISZTINA A szomszéd gyereké. Ne! Ne húzd meg, durran, nagyot durran. A múltkor egy egész doboz patron robbant fel a kicsi tenyerében, akkor vettem el tőle, akkor dugtam ide. Itt a törülköző. Elromlott a törülközőtartó. Még az a fiú szerelte fel, tudod, az, aki előttem lakott itt, akinek a fekete mélytengeri öltözéke ide volt szögezve a falra, és te azt hitted, magát szegezte fel, később meg azt mondtad, szeretnél belebújni. Tulajdonképpen te helyeztél el itt ebben a manzárdszobában, és aztán hónapokig felém sem néztél. Később is csak valami nyomtatott anyagokat raktározta itt nálam. Tetszik ez a törülköző? Nézd, mit vettem neked. Gondoltam, hogy a napokban meg fogsz jenni. *(Egy láda narancsot húz elő.)* Mesélted, fiatalkorodban a barátoddal, aki most Északon él, állandóan egy nagy táska narancsot cipeltetek magatokkal, és ha megálltatok, letelepedtetek netán valahol, körétek öntöttétek. Mesélted, egy alkalommal valami világvégi kis vasútállomáson egy narancs mellett meledgetetek, egy narancs mentett meg benneteket a fagyhaláltól... *(Krisztián kezébe tesz egy narancsot, melegíti a kezét felette.)* Vessük le a trikót is. Még homorúbb lettél. Vigyázz, kiégeted a plédet. A minap egy Krisztus-kép előtt álltam a múzeumban, és valaki azt mondta mögöttem: ilyen soványan nem volt nagy kunszt mászkálni a vízen. Fordulj meg. Azonnal főzők teát is. Tátsd csak ki a szád, nem vörös a mandulád? Jó, jó, kilesek azonnal. Nem látok senkit. A díszeper árnyéka a kerekeskút feje. Mindig itt mosakodtál. Jön a kocsmából. Jól ment neki a biliárd. Ma nem szakította fel a posztót. Igen, ma alig ivott. Fogadjunk, most fel fogja csíptetni a nadrágját. Még mindig olyan facsiptetőkkel fogod össze a papirosaidat? Nem? Nincsenek papirosaid már? Ni, az éjjeliőr már jön visszafelé. Emlékszel? Egész nap tudtuk így nézni innen az ablakból az embereket. Gyere, ülj bele a kádba, majd szépen kienged a görcs. Teljesen rád nőtt ez a farmer! Jól van, így nadrágostul is beleülhetsz. *(A kádbhoz cipeli és beletuszkolja Krisztiánt.)* Én is meg szerettem volna fürdeni veled. Emlékszel, amikor felültettél ide a kád szélére? Mennyire szégyelltem magam. Vigyázz, a könyököd! Majd aztán kimosom a nadrágodat. Vigyázz, belefulladás! Így szépen, lebegjél. Majd felteszek valamit a korongra. Milyen szép volt, amikor arról meséltél nekem, hogyan pillantotta meg először Bartók Béla a kolibrit... De most ne

Bartókot hallgassunk. Maradj itt néhány napig. Nem engedek senkit a közeledbe. Ellopom a gazda vadászpuskáját. És megvédelek. Húzd összebb egy kicsit a lábad. A szem? A galamb szeme? Meg a csecsemők szeme? Nem értem. Ahogy a patkány... Nem értem. Kár, hogy nem jó a tus. Ahogy beleharap. Ki harap bele? Ott a szivacs. Vigyázz, forró! Engedd el magad, lebegi egy kicsit. Nem, egy istenért sem. A copfodhoz nem nyúlok. Nem, no, ha mondom, a copfodhoz nem. Ja, igen, olvastam: a szülészetben a patkányok... Még belefulladász nekem. Állj fel. Jaj, agyonütöd magad! Majd ledörzsöllek. Most szépen lehúzzuk a nadrágodat. Jobb, ugye, egy kicsit? Gyere, becsavarlak a plédbe. Mondd, Krisztián, megvannak még a galambjaid? A fehér pávasok meg a kék postások? Mit mondasz? Próbáld mozgatni a nyelvedet. Az én kedvemért. Lerágták a fejüket a patkányok? Mit mondasz? Borzasztó! Nyugodj meg. Jó. Így jó. Tetszik a blúzom? Én festettem be. Édesanyámé volt. Levágtam az ujját. Borzasztó ez a tapéta! Belelóg a poharadba. Csak temiattad nem szaggattam már le régen az egészet. Gyere, ülj fel. Vedd ki a kezed a pohárból. Tegyük ide a kispárnát. Kilesek. Senki. Üres a tér. Túlszerű. Minden, akár azokban a régi francia filmekben. Megvakult a néni macskája. Valamikor én is szerettem volna egy sziámi macskát. Hozok még egy plédet. Te, Krisztián, tudja valaki, hogy ide jöttél? Vasárnap a Halpiacon úgy éreztem, utánam fordult az anyósod. Különös, abban a pillanatban azt gondoltam, bárcsak az elsőáldozási ruhám lenne rajtam. Meg azt, hogy a kezemben lévő görögördinnye a fejem, és azonnal el fogom ejteni. Tedd ide a lábad. Levágom a körmeid. Emlékszel, amikor először fürödtünk itt, ebben a kádban? Azt mondtad, mindent dobjak ki, csak ezt a kádat ne. Mi az, hánynod kell? Itt a törülköző. Lélegezz mélyen. Jó, nyugodj meg szépen. Majd vetitek valamit. Ja, igen, Bosch Mennysországa van a vetítőben. Ez téged is megnyugtat, biztosan. A növények csöndje ez, amelyből a finom vonalú kezek úgy tapogatnak kifelé, ahogy a kacsok egy szomszédos virágon keresnek támasztékot... A tetszés szerinti elrendezés szabadsága mellett egy láthatatlan kötőerő is hat. Ez pedig a gyöngédség, ahogy a mennyei mező lakói bizalmas testvériséggel simulnak egymáshoz... A holland mester szimbolikus nyelvén a természetes szerelem fokozatait a csendes növényemberek után a viharzó állatemberek megjelenése jelzi...

Krisztián először mozdul ki kateleptikus állapotából. A Bosch-kép jobb sarkában lévő részletre, egy rózsaszín gömböt tartó szárnyas ifjúra mutat. Narancssal célozza.

KRISZTINA A tők alsó domborulatát lezárt kristálycső fúrja... Az ananász tövét is... Mindkét csőben állatok csúsznak-másznak... Egyes művészettörténészek szerint patkány, mások szerint egér...

Krisztián erőlködve jelzi, hogy nem azokra a részletekre gondolt. Felállt, és maga fölé emelve egy narancsot, utánozza a narancsszín gömbbel égbe emelkedő szárnyas ifjút.

KRISZTINA Az utolsó ítélet napján a földgolyó is egy magasabb, éteri csillogszába emelkedik. Ezért emeli feje fölé egy elragadtatott arcú szárnyas ifjú a szent labdát, a nap gömbjének kisedet mását, hogy annak csiszolt hajlásában visszatükröződjön arca... Átülök ide. Jó, hunyd le a szemed. Nagyon fáj? Hétfőn vizsgázom a hollandokból. Hol bújkáltál? Ne gyújt rá ismét. Hogy van a teknősöd? Várj, megtörlöm az arcodat. Már

én is verejtékezni kezdtem. Nem bírsz hányni? Krisztián, mi történik tulajdonképpen? Félek. Igyál egy kicsit. Valami zajt hallok.

KRISZTIÁN Most. Most.

KRISZTINA Mi az, vigyázz! Hasalj le! Majd én az ablakhoz osonok. (*Krisztina az ablakhoz oson, kiles.*) Valami kocsi.

KRISZTIÁN Most.

KRISZTINA Szoktak a raktárba jönni éjszaka is. Szirénáznak! Istenem, miért szirénáznak?! Ezek érted jöttek! Igen, érted. De hát vizes a nadrágod, még ki sem terítettem. Meztelen vagy. Csizmádnak nincsen sarka.

KRISZTIÁN (*feláll*) Most.

KRISZTINA Hordággal jönnek. Kutya is van velük. Kutya – minek ide kutya?! Istenem, ha tudnám a Molotov-koktél receptjét! Lépj bele a papucsomba legalább. Próbálj átmászni a padlásra, onnan meg ki a tetőre. Csókolj meg! Mi történik velünk? Sosem fognak megbocsátani neked? De hát nem csináltál semmit. Fogd bár ezt a narancsot. Kik ezek tulajdonképpen? Ha tudnám a receptjét... Összetörnek mindent!

KRISZTIÁN Most.

KRISZTINA Mit most?

Krisztián a rendőrök és a mentők felé ugrik.

KRISZTINA Ne! A pisztolyt ne! Azt hiszik, igazi, és agyonlőnek! Ne! (*A ládához ugrik, és narancssal dobálja a rendőröket és a mentőket.*) Ne! Ne bántás! Meztelen! Miért rugdossák? Miért húzzák rá ezt a zubbonyt? Csak a copfját ne! Nem! Nem lehet ilyen bután... Játékpisztollyal... kényszerzubbonyban... Nem! Nem!

Továbbra is narancssal dobálja őket, ahogy távolodnak a létrán.

ELSŐ FELVONÁS

DING! DANG! DONG!

Vidéki szegényház (ispotály és tébolyda). Bereteszelt nagykapu. Egy-két csenevész akác. A tágas kórterem – hasonlóan, mint az előjátékokban – nincs falakkal szigorúan elkülönítve, itt-ott váratlanul egybenyílik: csenevész akác a kórterem közepén, és tusolórózsák az igazgató irodájában. Durván megmunkált fából székek, pad, tolóka, emeletes ágy, ka-loda, budi, zárka. A játék hol követi a szövegből sejlő történetet, hol nem, vagy éppen el-lenpontozza. Ezért itt még kevesebb utasítást adunk, mint az előjátékok esetében.

PAX DOKTOR Kimerültél?

HORGOSI HILTON EMIL Nem én, te hülye. A föld!

ZETOR TRAKTOR Pax doktor, a szemétben az újság hátulján azt olvastam, hogy a patkányok szeretik a harangszót: ding! ding! ding!

WAK BOTTYÁN Az istenit neki, mondd már, hogy: dang!

ZETOR Nem mondom, nem.

WAK Mondd szépen, kérlek, mondd.

ZETOR Nem mondom. Nem vagyok hajlandó.

WAK Megfojtalak, te golyvás!

PAX DOKTOR Engedd el!

WAK Nem akarja azt mondani, hogy: dang!

PAX DOKTOR Jól van, jól, nagyon jól, nyugodj meg, és mondd szépen azt, hogy ding!

WAK Én? Én modjam?! Nem! Nem vagyok hajlandó! Nem és nem! Ha kerékbe törnek: dand! dang! dang! ha száz, ha ezerfelé tépnek: dang! dang! dang! ha forró kátrányba mártanak, tollba, szép fehér tollba hempergetnek, és meggyújtanak: dang! dang! akkor sem vagyok hajlandó! Nem és nem!

PAX DOKTOR Jó, akkor mondd, mondjátok mind a ketten utánam, hogy: dong!

WAK Ne is próbálkozzon, Pax doktor úr.

PAX DOKTOR Ne is próbálkozzam?

WAK Pax doktor, engem nem lehet manipulálni, egyszerűen nem lehet, sajnos, születési hibám a manipulálhatatlanság: dang! dang! dang!

PAX DOKTOR Zetor Traktor, figyelj ide: dong! Dong! Dong!

ZETOR Mondhatnám, végső soron mondhatnám, hogyne mondhatnám, persze, hogy mondhatnám, ám mégsem mondom, mégsem – soha: dang! Dang! Dang!

PAX DOKTOR *(földhöz vágja magát!)* Dong! Dong! Dong!

HILTON Te hülye! Most mit csináltál? Még csak fokoztad a zűrzavart: ding! dang! dong! Ki fogja most ismét szétszórózni a dolgot?

ZETOR Pax doktor, kezdjük szépen előlről. A patkányok szeretik a harangszót, különösképpen a délit, a déli harangszót, és utálják a popzenét: ding! Ding! Ding!

WAK Dang! Dang! Dang!

PAX DOKTOR Dong! Dong! Dong!

HILTON Ding! Dang! Dong!

PAX DOKTOR Hilton Emil, belegabalyodtunk?

ZETOR Nem, á, nem gabalyodtunk bele. Én nem gabalyodtam bele semmibe. Á, mi-be gabalyodtam volna bele, mibe, nem, á, még véletlenül sem: garabolyt fogok fonnizni ezekből a szép szűz fűzgallyakból, ott nőnek, ahol a vér a hídról a folyóba ömlik. Ott nő ilyen szép sárga meg piros meg zöld, ott, ahol a vér zuhog, és Kobalt Karcsi úszik szemben az árral, úszik már vagy harminc éve... Hóhérka nővér!

HÓHÉRKA Kussolj már, no! Egész nap csak pumpálsz, noha pumpa nélkül, ha legalább pumpád lenne vagy legalább egyetlen nyavalyás kereked!

HÓHÉRKA Hóhérka, ma különösen szépen sikerült kitorúlni a fenekemet azzal az újságpirossal. Igazi sikerélmény. Megmutassam? A Pali meg a Jolánka meg Máró meg a Vadnay Dezsőke már megnézték, és mondhatom, édes Hóhérka nővér, el vannak ragadtatva.

HÓHÉRKA A Vadnay Dezsőkével, kérlek, ha lehet, ne prasnyálkodjál: a Vadnay Dezsőke volt a szabója a Horthy Miklósnak. Egyszer azt mesélte, öt percig...

PAX DOKTOR Meddig?

HILTON Ötig. Öt percig, te barom!

ZETOR Ötig?

WAK Ötig-e?

HÓHÉRKA Öt percig tartotta, így, pontosan így a főméltóságú úr húros...

HILTON Tényleg húros tökű volt az öreg, vagy csak baszkódsz?

HÓHÉRKA Azt állítja a Vadnay Dezsőke, körülbelül ekkorák voltak, mint az enyé-
mek, ekkorák. Fogd meg, no!

WAK De hát ez nem egy hárfa! Ha-ha-ha!

HÓHÉRKA Szóval, öt percig?

HILTON Szóval, mégis csak ötig?

WAK Ötig-e?

HÓHÉRKA Öt percig tartotta így, pontosan így – no, ne félj, nem szakítom le – így
térden állva...

PAX DOKTOR Hu! Ez tényleg megható jelenet lehetett.

HÓHÉRKA És akkor Vadnay Dezsőke megkérdezte halk, fátyolos hangján a főméltóságos úrtól – ne, Hilton, ne szakíts félbe, mert megőrülök! –, hogy egészen balra helyezzük-e?

WAK Egészen balra-e?

HÓHÉRKA Mire a főméltóságos úr azt mondotta, az ő üde üveghangján, hogy édes-
kedves Vadnaykám...

WAK Édes- kedves?

ZETOR Így szólította a Dezsőkét a főméltóságos úr, hogy édes-kedves?

HÓHÉRKA Ne szakítsatok félbe, mert tényleg megőrülök! Ebben a kurva bolondokházában semmit sem lehet végigmondani. Állandóan félbe-, százbba, ezerbe tépnek, mint a kiéheztetett vadállatok!

PAX DOKTOR Fújd ki magad. Különben sem árt, ha egy kicsit kifújod magad. A kimerülés jeleit észlelem rajtad is, mint Hilton Emilen.

HILTON Nem megmondtam, hogy nem én merültem ki, te hülye! Nem én! Hanem a föld!

PAX DOKTOR Megittátok a kamillátokat?

ZETOR Kuss, doktorkám, most a főméltóságos úrról mesélnek.

HÓHÉRKA Szóval édes-kedves Vadnaykám, mondotta üveghangján a főméltóságú úr, rakja, ahová akarja, csak az isten szerelmére, engedje már el!

WAK Hu! Hu! Hu!

HÓHÉRKA Addig szorongatta idegességében a főméltóságú úr heréit, így, pontosan így, térdepelve, hogy végül a főméltóságú úr sebzett vadként üvöltött fel, és a kristályvázával, a vörös rózsával teli kristályvázával leütötte a Vadnay Dezsőkét.

WAK Hu! Hu! Hu!

HILTON Most már értem, honnan az a borzalmas forradás a Dezsőke koponyáján.

ZETOR Hu! Hu! Hu!

PAX DOKTOR Ne hu, ne húzzatok már!

WAK Hu! Jó, nem hu-zok.

HÓHÉRKA Igen, a Vadnay Dezsőke, a mi kis Vadnaynk varrta a főméltóságú úr fekete vadászöltönyeit. Begörcsölése után is, természetesen. És még most is, persze. Még most is tele van az imakönyve zergetollal. Igen, még most is dolgozik, még most is újra és újra átszabja a főméltóságú vadászöltönyeit, át, mert retteg, borzalmasan retteg, hogy szoritani fogják, hogy bevágnak neki lábközt.

ZETOR Tényleg, a fejébe kerülhetne, és még mi is ráfizethetnénk, ha bevágnának neki – egyből felére csökkentenék az ebédadagunkat!

HILTON Tényleg a fejébe kerülhetne. De miért nem próbál rám egyet, meg hát térad, Hóhérka, hiszen az orrom éppen olyan, mint a főméltóságú úr, neked meg a tökeid hasonlatosak: Ding! Dang! Dong!

ZETOR Ding!

WAK Dang!

PAX DOKTOR Dong!

HILTON Ding! Dang! Dong!

PALI Fenét a copf miatt. Egy fenét. A pisztoly miatt. Pisztoly volt nála, kérlek alásan, nem azért mondom, hogy bemószeroljam, pisztoly: revolgyik! És éppen Molotov-koktélt kotyvasztottak. Ott, azonban a manzárdon. Persze, nem azért mondom, hogy bemószeroljam.

HITLER JULI Mennyi címet kell bele? Mennyi címet?

PALI Mibe?

HITLER JULI Hát abba a koktéliba.

VADNAY Játékpisztoly?

HITLER JULI Nem, nem játék. Valóságos levorgyik.

VADNAY Igazad van, a játékpisztoly is elsül, el, kérlek alásan, az is, minden. Minden elsül, elsülhet – kivéve...

PALI Mit kivéve?

VADNAY Kivéve a Hitler Juliét. Ha-ha-ha!

PALI Az éjszaka majd megint megmottozzuk. Belesünk egy kicsit a bőre alá.

VADNAY Ne, ne bántsátok már ezt a szegény copfos csontvázat. Ha állandóan cibáljátok a copfját, csak még hosszabb lesz.

PALI Egy szál haj, az felénk még nem copf, Désiré!

HITLER JULI Hi-hi-hi!

HILTON Én nem szeretem azt mondani, hogy copf, én a colstokot szeretem mondani...

HITLER JULI Meg a címetet. Címet nélkül nem ér az egész semmit.

HILTON A colstokot, meg a cobolyprémet, meg a cowboyokat szeretem, meg a veleneci cölöpházakat szeretem, de azt, hogy copf, azt nem szeretem mondani. Azt meg, hogy varkocs, egyenesen utálok mondani, a colstokot szeretem mondani, egyáltalán a colstokot szeretem, a sárga colstokot, az isteni kénlapokból összenittelt colstokot, végtelen colstokot!

PALI Ez a Hilton állandóan csak papol nekünk, közben olyan a pofája, mint egy söréttel meglőtt csecsemőpopó. Hi-hi-hi! Ne rugdosd, Julika, hallod, Hitler Julika, ne rugdosd...

HITLER JULI Nem megmondtam, hogy címet nélkül nem ér az egész semmit, se a Molotov- se a Nobel-koktél.

WAK Hóhérka! Hóhérka!

HÓHÉRKA Mondjad szépen.

WAK Azt hazudja a Crni Józsi, hogy neki van egy aranyinjekciója a hasában, nekem meg sosem volt semmi a hasamban, most is olyan éhes vagyok, hogy rögtön megeszem a Hóhérka nővért és hozzá salátának Hitler Julikát, neki meg, kérem szépen, aranyin-

jekciója van, aranyinjekciója van a hasában, nővérke, ugye, hazudik, mint a rühes kutya, amikor azt mondja, hogy színarany. Dang!

ZETOR Ding!

HILTON Nővérke, én meg egy még kisebb bajuszt szeretnék, kisebbet, mint a Hitler Julika fanszőre, pontosan a felét, éppen csak hogy levezesse a taknyot – és akkor már nem halunk éhen!

WAK Ma sem ettem egy falatot sem, ennek a Józsinak meg arannyal, színarannyal van tele a bendője!

HILTON Mi esett le?

ZETOR Semmi.

WAK Mi esett volna le? És honnan?

PALI Nekem is úgy tűnt, mintha leesett volna valami. Igaz, honnan?

Otthon azt sugdossák, nem azért mondom, hogy bemőszeroljam, dogja volt neki.

WAK Kinek?

PALI Hát annak a copfosnak.

HITLER JULI Dogja? Dögje tán?

PALI Dogja, ha mondom. Tán értek annyira a henteskutyákhoz.

HILTON Tán?

PALI Nem, tibeti.

PAX DOKTOR Láma?

PALI Dog.

HITLER JULI Dog, dög vagy láma? Döntsétek már el, mert megőrülök.

PALI Tibeti dog.

PAX DOKTOR Hányszor mondtam, hogy: dong!

ZETOR Ding.

WAK Dang.

PAX DOKTOR Ismétlem: dong!

HILTON Meg kellene kérdezni Gazgató urat, hogy a dog-ma, meg a dog-matizmus, a dog-matikus melyik dogtól, a némettől, a dántól vagy a tibetitől származik-e.

PAX DOKTOR Dong!

HILTON Magyarosítani kellene: dög-mára, dög-matikusra, dög-matizmusra...

HITLER JULI Igen. Szerintem is sok a közös a német dog-matizmus és a magyar dög-matizmus között. De tán inkább a dalai lámánál kellene tudakolóznom...

HILTON A Gazgató úrnál.

ZETOR Ding!

WAK Nekem az a gyanúm, hogy azért menekülhetett ide, mert már öreg a dogja.

HILTON Öreg, na és?

WAK Az öreg dog végül fölfalja a gazdáját.

ZETOR A német meg a dán dogmatizmusok? És a tibeti?

PALI Tudja a fene, tibeti dogot még sosem láttam, de ha dog, akkor biztosan az is fölfalja.

HILTON Fúj, az a sok sovány láma!

HITLER JULI Fölzabálta volna, és csak a copfját köpte volna ki. Hi-hi-hi!

HILTON Fél. Nem látjátok, még mindig fél?

PALI Fele, negyede magának: vacogság.

WAK Nem vacogság: vacakság.

PALI Nem látod, szegény mennyire vacog? Nem látod, az egész ember: egy végtelen vacogság.

WAK Ha fázik, akkor jöjjön söprögetni. Már megint beszemetelt a szemetes lova! Kiviszi a szemetet, de közben beszarat az udvar közepére, és kezdek elölről. Már hatvanéves leszek, és még mindig nem értem ennek a baszott udvarnak a végére! Be fogom stoppolni annak a girhes Gidránynak a picsáját! Tegnap is, kérlek alássan, mi történt! Amíg bementem a lapátért, a Nagy Cumi ellopott egy paripacitromot! A legszebbet! A legszebbet! Egész nap gürcölök itt, nézzétek a tenyeremet, láttatok már ekkora víz-hólyagot? és akkor jön ez a Nagy Cumi, és kérlek alássan benneteket, megfújja a legszebb citromot! Láttam, amikor bementem, pontosan öt darab volt. Amikor meg kijöttem, nagy meglepetésemre már csak négy. Kiemelte a legszebbet. Kérlek alássan benneteket, a Nagy Cumi! Itt van, megrajzoltam a helyét krétával, ahogy a rendőrségen tanultam volt. Nézzétek. Lépjétek közelebb. Ne ennyire. Egy lépést lépjétek vissza. Jó. Most nézzétek: itt ez a négy, és itt az ötödik. A legszebb citrom hült helye. Egyszerűen nem bírom elviselni. Ha nem hozatja vissza az igazgató úr, méghozzá momentál, bele fogok őrlni – össze fog dőlni, fel fog robbanni a világ! Tudniillik én fogom felrobbantani!

ALBIN Te, Pali, figyelj, Katmandu is ott van a Himaláján?

PALI Kérdezd meg a Nagy Léneát – éppen most készül meghúzni az érintőjét vagy az egyenlítőjét vagy tudja a fene, hogy minek is az izéjét.

WAK Vegyétek tudomásul, nem fogom engedni, hogy ez az örült vonalzó átvezesse itt az egyenlítőjét, nem. Vezesse amott, a budi mögött. Vagy érintse a kalodát. Neki tökmindegy, hogy itt az első udvarban vagy ott, a budi, a kaloda mögött vezet.

PALI Nem, ó, nem. Azt mondja, egyetlen millimétert sem térhet el. Nem lehet játszani az ilyesmivel.

HILTON Milyesmivel?

PALI Az ilyen szögesdrót-izékkal.

HILTON Mióta van szögesdrótból az egyenlítő? Mióta húzzák lénea mellett a szögesdrótot?

PALI Csak úgy lyukad ki a Himalájára, ha itt, a paripacitromok között halad el. Állandóan azt énekli, hogy: Isten szeme mindent lát, el ne lopd a léneát. Látod, Wak Bottyán máris megszimatolta, hogy el akarod lopni a léneáját. Különben meg akar hízni.

WAK Húzni?

PALI Hízni, meg akar hízni...

ZETOR Verik! Verik mindenét. Amikor behozták, állandóan azt ismételte: Most. Most. Most.

WAK Hagyd abba.

ZETOR De aztán egyszer kiakadt, vagy eltört neki a legutolsó rugója is, és most már többé nincs neki. Most. Tudja a fene, mi, mije van neki most a Most helyett, de biztosan van neki valamije, mert állandóan csak azt bámulja.

ALBIN Mit?

ZETOR Semmit. A semmit.

PALI Add vissza.

ZETOR Nem adom.

ALBIN Mit vett el tőled az a rabló?!

PALI Semmit, a copfos semmijét.

ALBIN Add vissza! Add vissza azonnal, mert leharapom az orrodát!

GAZGATÓ Mi a problémánk, Lénea?

LÉNEA Csak türelem, minden megoldódik, Gazgató úr, minden a helyére kerül, minden feléled, felvirágzik, takaros kis kégli lesz ez még – ha újrahúzzuk az egyenlítőt. Itt fog elhaladni a citromok között, itt fogja átszelni az udvart és a budi előtt halad tovább. Majd írásban is beadom részletes leírását, rajzokat fogok mellékelni, csak várja türelmesen a postát. Azt mondta az a román gyerek, hogy ilyen cinegén nem fogom bírni tartani végig a világon át a vonalzót, és azóta tartjuk ezeket az edzéseket, azóta hizlal ilyen tempóban: csak egy hízó tudja meghúzni a nagy léneát! Gazgató úr, ha már nem leszek cinege, akkor mi leszek? Hízó disznó leszek? Már ki van az expedíció, egytől egyig válogatott, izmos legények. Zetor, Vadnay Desider...

VADNAY Ha addigra sikerül leszállítanom a főméltóságú öltönyeit.

ZETOR Hány fekete öltönnyel készültél már el?

LÉNEA Zetor, Vadnay Desider, Hitler Juli, Pali, alias Bildi Margaréta, ja és Horgosi Hilton Emil húzzák majd a vonalat... Gazgató urat is szívesen látnánk kis cserkészcsapatunkban. Gazgató úr hány kilót tud felemelni a fogával?

GAZGATÓ *(eddig nem látszott, most kidugja a fejét egy kis ablakon)* A fogammal?

LÉNEA Igen, valószínű, hogy arrafelé a hóban, homokban már majd mind befagy-nak, elkopnak a végtagjaink, és foggal kell tartani a vonalzót. Említettem már, itt fogja átszelni az udvart.

WAK Minő fondorlatosság! Tudja, Gazgató úr, min mesterkednek? Át akarják szelni az ötödik paripacitrom rajzát! Mintha csak nem lenne. Illetve mintha csak nem lett volna. Mintha semmi sem lett volna itt, ezen a helyen.

ZETOR Wak Bottyán, húzódj egy kicsit balra ezzel a kurva székkal. Húzódj egy kicsit balra. Nem érted, mit mondok?

WAK BOTTYÁN Egy széken tornászik egész idő alatt. Úgy tesz, mintha semmit sem hallott volna.

ZETOR Wak Bottyán, nem hallod?

WAK De. Sőt.

ZETOR Akkor mozogj már, no!

WAK Nem.

ZETOR Nem?

WAK *(mindent beleadva tovább tornászik)* Nem. Többé soha. Többé már sohasem mozdíthatom innen el a széket.

Mindannyian Wak köré gyűlnek

ZETOR Azt mondja, hogy többé már sohasem mozdíthatja el innen a székét.

PALI Többé sohasem?

WAK Egyszer elmozdítottam... Senki sem volt a teremben. Itt gyakoroltam vadonatúj klottgatyámban, majd jót üldögéltem. Egyszer csak valaki megszólalt. Se hangosan, se halkán. Azt mondta: told csak kissé jobbra a széked, Wak Bottyán. A fülem botját sem mozdítottam. Majd felkaptam a fejemet. Előbb azt hittem, valaki elbújt az ágy alatt.

És ugrat. Szekál a székemmel. Körülszimatoltam, senki. Visszaültem, vadonatúj klottgatyámban, így. Vártam, ám már éberebben. És egyszer csak ismét megszólalt: Wak Bottyán, told kissé jobbra a széked. Most már módszeresen álltam hozzá, hogy megkeressem, még a padlódeszkát is felfeszegettem. Megszurkáltam a szalmazsákokat. A budiba is leszúrtam. A galambdúcba is felmásztam. Hiába. Senki. Visszaültem a vadonatúj klottgatyámban, így.

PALI És?

ZETOR Kérlek, ne cselezz velünk, Wak Bottyán!

PALI Meddig ültél így?

WAK Egész nap. De aztán már csak a legyek zúgtak. Többé nem szólított, nem kért. És akkor egy pillanatban megértettem, hogy: az Isten szólt hozzám. Az Isten kért meg, hogy toljam kissé jobbra a székeket. Talán mert éppen ott kellett elvonulnia láthatatlan lényének, vagy mert, én sem tudom, miért. Elég az hozzá, hogy felálltam, és szépen jobbra toltam kissé a székeket.

ZETOR Kissé?

WAK Igen, valahogy pontosan megéreztem, hogy egy arasznyival kell jobbra tolnom. *(Mutatja. A többiek ki akarják használni az alkalmat, hogy a szék helyén átvezethessék a szögesdrótot, de Wak végül is nem mozdítja el a széket.)* Úgyhogy innen többé már nem mozdíthatom el az ő parancsa nélkül.

LÉNEA Üsd le, Hilton!

Hilton felemeli a kezét, de abban a pillanatban kinyílik a Gazgató kisablaka.

LÉNEA A budi előtt szeli át az udvart, majd itt, az ötödik citromnál hirtelen befordul a Gazgató úr irodájába, ha jól emlékszem a számításainkra, arrébb kell majd tolni egy kicsit azt a kristályvázát, amelyikkel fejbe tetszett baszni a Désírét, azt, amelyikbe a Hóhérika, alias Zsizsik Zsuzsi hordja a Gazgató úrnak a rózsát, de majd még mindent megkap időben – csak várja türelmesen.

GAZGATÓ *(egy könyvet egyensúlyoz a fején)* Na, Albin?

ALBIN Tibet-ügyben jöttem, Gazgató úr.

ÍRÓ KÉZ Jó napot kívánok, Gazgató úr.

GAZGATÓ Jó napot, napocskát, szép napocskát mindenkinek!

ÍRÓ KÉZ Na meg tetszett hallgatni végre a legújabb regényemet?

GAZGATÓ Nyett.

ÍRÓ KÉZ Miért nyett, Gazgató úr? A tegnapi, a tegnapi regényemet sem volt hajlandó meghallgatni. Láttam, rá tetszett húzni a párnát a fülére.

GAZGATÓ Nem, mert már a Németh László is megmondta, hogy a jó regényíró nem akar brillírozni. És punktum. Nincs punktum. Érti? A maga hősei viszont semmi mást sem csinálnak ebben a kurva életben, csak biliárdoznak, csak biliárdoznak, csak biliárdoznak... *(A földön fetreng.)* Csak biliárdoznak, és megint csak biliárdoznak! Akár az a kis szörnyű Mozart!

ÍRÓ KÉZ Bravó, és köszönöm. Ha én így tudnám egyensúlyozni a fejemen a regényemet!

HILTON Megjött a víz!

ALBIN Szóval a Gazgató úrnak nincsenek értesülései a tibeti dogokról?

GAZGATÓ Nincsenek értesülesem a tibeti dolgokról.

ALBIN Dogokról.

GAZGATÓ Dogokról?

ALBIN Gazgató úr, még egy kérdésem lenne.

GAZGATÓ Tessék, fiam, csak bátorkodjál előhozakodni.

ALBIN A Kathmandu, az merre van? Igaz, hogy az is valahol Tibet táján található?

GAZGATÓ Hát ezt nem tudom, fiam. Mondom, a tibeti dolgokról nem nagyon vannak értesülesem. Kathmandu? Látnod, csupán csak ezzel a kis töredék könyvtárral rendelkezem, az Elvtársúr nem engedélyezi a teljes anyag beszállítását, azt mondja, a sok könyv, a sok betű zsenírozza a betegeket. Először is, teszem fel a kérdést: hol lát itt beteget az Elvtársúr? Másodszor, nem a betegek kenték be szarral a könyveim gerincét!

HILTON Most meg elment az áram!

GAZGATÓ Szóval azt mondd, Albus Albin fiam, tibeti dog?

WAK Dang, dang, dang!

GAZGATÓ Meg hogy Kathmandu?

HILTON Fürdeni! Uraim és hölgyeim, fürdés!

ÍRÓ KÉZ Vigyétek a Kobalt Karcsit is: csuromvér! Ott lubickol már harminc éve, ott, ahol a vér, a vér, a vér – vigyétek a Kobalt Karcsit is, nem akarom így látni többé. Én a csokoládégyárban akartam dolgozni, igen, a csokoládégyárban, ott, ahol folyik ki a csokoládé. És nem a vágóhídon...

WAK Albin, ki az a Kobalt?

ÍRÓ KÉZ Ott lubickol már harminc éve, ahol a vér, a vér, a vér: a regényemben...

WAK Mit csinál?

ÍRÓ KÉZ Ahol a vér folyik ki a vágóhídról... Vigyétek, itt van! (*A regénykézirat nébány lapját nyújtja.*) Majd aztán adjátok vissza, mert még a Gazgató úrnak nem tetszett véleményt mondania a hősről, Kobalt Károlyról, aki már harminc éve ott lubickol, ahol folyik ki a vér... Én a csokoládégyárban akartam dolgozni...

HILTON Fürdeni, uraim és hölgyeim! Fürdés, elvtársak! Be fogunk kerülni az újságba!

GAZGATÓ Látnod, fiam, Przevalszkij M. Nyikolaj barátom például azt írta – Zajzánból Khamin át Tibetbe, a Franklinnál 1884-ben megjelent könyvében –, hogy: Természetük általában mogorva és rabló. Hogy mosolyogtak vagy nevettek volna, azt soha nem láttuk; ilyenek a gyermekek is, kik se nem dévajkodnak, se nem játszanak... Halottaikat kidobják a mezőre a vadak és madarak martalékául; a meghalt lámákat megégetik...

ALBIN Hoppá! Álljon meg egy pillanatra. Tehát nincsenek dogok? Jól értettem, megégetik vagy megetetik?

GAZGATÓ Megégetik...

ALBIN Jó, tessék, menjen tovább.

GAZGATÓ Przevalszkij M. Nyikolaj barátom továbbá azt mondja: Egy feleségük van, ki gyakran a rablás közben elfogott mongol nőkből kerül ki. Itt is gazdasági cikknek tekintik a feleséget... a feleség a háziasszony, de egyúttal a házi barom is. Valásuk Buddha vallása... A lámák, kiket látnunk, hol piros, hol sárga ruhában jártak... A sámánok, akik, a többi tánbutoktól fejdísz dolgában elütnek, mely nagy halom vékonyzsinór formában sodort és a fejen csalmaszerűen körülcsavart hajzából áll...

ALBIN Hu!

GAZGATÓ A hajzat csak részben kerül ki a sámán tulajdonából, a nagyobb részt a vízbe fúltak, lovaktól megöltek és általán nem természetes halállal kimúltak koponyája szolgáltatta...

ALBIN Hu! Halotthaj! Hu!

HILTON Fürdés!

PALI Állandóan meg akarja sárkefélni!

HITLER JULI Örülj, hogy nem drótkefélni!

HILTON Fürdés!

ALBIN Szóval, Gazgató úr, azt írja a Przsevalszkij M. Nyikolaj ott abban a vastag könyvben hogy a hajzatót – a csalmát, a kimúltak koponyája szolgáltatta? Mutassa! Ez ugye egy golyóálló könyv? És a bukósisakot is helyettesíti?

GAZGATÓ Tudod, fiam, nem rossz szerző ez a Nyikolaj, nem rossz, de az igazság az, hogy én a két Cholnokyn meg Baktayn meg Stein Aurélon meg hát Kőrösi Csomán és nem utolsósorban Székely Tiboron nőtem fel – csak mind kiestek a fejből. Ha most felüthetném az ő munkájukat, azonnal tudnánk mindent a te tibeti dolgaidról...

WAK Dang!

HILTON Kakaduk, fürdés!

ZETOR Sekk!

WAK Dang!

PAX DOKTOR Dong!

ZETOR Ding!

GAZGATÓ Villámlik valahol –

ALBIN Arról van szó ugyanis, hogy végre a lényegre térjek, én is szeretnék egy...

GAZGATÓ Egyet? Mit?

ALBIN Copfot.

GAZGATÓ Copfot, te!?

ALBIN Igen, copfot, én.

GAZGATÓ De hiszen, gyermekem, neked sosem is volt egyetlenegy szál hajad sem.

ALBIN Szeretnék...

GAZGATÓ Jó, nyugodj meg. A lényeg az, hogy ne izgasd fel magad. Majd szépen megfúratjuk valakivel a tarkódat. Fordulj csak meg. Szép... szép... Lassan glóbuszunk is így lecsupaszodik... A helyedben én azért inkább egy szép színes térképet tetováltatnék a kobakodra...

ALBIN Copfot akarok! Copfot!

GAZGATÓ Jó, jó, csendesedjél. Ha hozzá tudunk jutni egy amerikánerhez, megfúratjuk a tarkódat, és egy szép hosszú lófarkat ültetünk bele. Legalább lesz honnan tépni a szőrt a vonómra. Nézd, milyen csupasz a rózsafavonóm. Csupasz rózsafaággal hogyan is muzsikálhatnék néktek? Még jó, hogy a töviseket lefaragtam...

ALBIN Én copfot akarok! Copfot abból a halotthajból!

HILTON *(a zuhanyrózsa alatt ugrál)* Jég! Belém fagy a szar!

ZETOR Sekk!

HÓHÉRKA Ami azt illeti, én is leszakítottam volna, én is leszakítottam volna a főméltóságú úr heréjét, és zsonglőrmutatványokat csináltam volna velük, vagy pedig el-

dunasztoltam volna őket – ma aranyat érnének! Hi-hi-hi! A fia épp akkortájt zuhant le a repülőgéppel, és került rá arra a fekete bélyegre, brr, milyen recés volt!

ZETOR Vendégei vannak a Gazgató úrnak, úgy látszik, beleteszik az újságba. Azt mondta, hogy minket is beletesznek, csak előbb meg kell fürödnünk, szépen meg kell fésülködnünk...

HITLER JULI Jaj, de fáj a fésűnek a foga!

ALBIN Kiverjem!

HITLER JULI Verd ki!

HILTON Forró!

PALI Ni! Megérkezett a copfos fiúhoz a lány!

HITLER JULI Még ilyet se láttam, virág van az arcára festve!

GLÓRIA Virág? Hm? Tényleg virág... Ma valahogy olyan rosszul jön nekem a nap, olyan rossz oldalról ér egész nap a fény, de hát, szívem, ezt jegyezd meg, itt különben sincsenek feltételek a piperére, kicsikém, bizony nincsenek, egyáltalán nincsenek feltételek a piperére, semmilyen feltételek nincsenek a piperére, nincsenek, csak sár, feketék a fogaim, nincs tajtékkő, csak sár, tajtékos sár, véres bélsár, kopaszok már mind a lukaim – rád is, rád húzták a zubbonyt, kis virág?

ZETOR Nézzétek, megmozdult! Megmozdult a copfos fiú!

PALI Gazgató úr, a copfos megmozdult, kaparja a falat!

ZETOR Biztosan kalciumhiánya van. Hadd kaparászza, tyúkot úgysem engednek tartani.

GLÓRIA Azt mondják, már Gloria Swanson is megvan nyolcvan – láttad, kicsikém, Az alkony körútjában a Stroheimmel? Ó, a Stroheim! Gyere ide, ne félj. Glória vagyok. Istenem, ha belegondolok, hogy az öreg Kennedy volt a szeretője...

HITLER JULI A Kan Ede? He-he-he!

PALI Elég volt! Kan egerek! Vége! Ti szépen ideáltok, ti meg szépen oda, oszt kivégezitek a kivégzőosztagomat. Jobbra át! Balra át!

ALBIN A copfját...

WAK Nem értelek. Tényleg nem értelek, Albinkám. A Gazgató úr sem értett meg. Akkor én hogy értslek? Hogy a fészkes fenében képzelsz biliárdgolyóra copfot?

ALBIN Tiéd lesz a pecsétgyűrűm, egy időben – erre bizonyítékaim vannak –, ez volt a legsúlyosabb pecsétgyűrű Budapesten. Ketten segítettek hordani. Az még a többpárt-rendszer előtt volt. Most már más. Most már egészen más. Most már mindenkinek ilyen nagy pecsétgyűrűje van Budapesten... A tiéd lesz. Meg a tiéd lesz mind a két aranyfogam. Meg ha akarok, kiszerelem a Crni Józsi hasából is az aranyinjekcióját...

WAK Hát izé meg ecet, oltunk vele meszet, az igazság az, hogy már alig maradt abban a copfban valami, mind kicsupálták ezek az örültek. No de majd én megvizsgálom, most látogatója van.

HÓHÉRKA Hagyjátok már abba ezt a kibaszott copfozást! Tényleg lehetetlen elaludni, állandóan csak ezt hallom: copf, copf, copf...

GLÓRIA Az öreg Kennedy az apja egyik gyermekének – Istenem, még abból a gyermekből is lehet elnök, azt is leléhetik. Elegendem van már ezekből a görög tragédiákból. Ah, szegény Glóriám, ah!

ZETOR Ding, ding, ding!

HÓHÉRKA Aludni akarok! Aludni!

WAK Szóval, majd még töröm a fejemet hajnalig. Nehéz lesz. Nagyon nehéz operáció. És különben is van még néhány nehezítő körülmény.

ZETOR A szemétkben az van az újság hátulján: A kőolajipar képviselői a tegnapi értekezleten úgy vélték, hogy a kőolajbehozatalról szóló álláspontjavaslat vázlatja nem elég világos. És sikraszálltak, síkra, a világosabb megfogalmazásért.

GAZGATÓ Én is mindig ezt mondtam a tanítványaimnak: világosabb fogalmazást, világosabbat, magát a világosságot! A fényt magát! A fényt!

GLÓRIA Nem véletlen, egyáltalán nem véletlen, hogy tizenöt évbe telt, amíg sikerült feloldítanom a színpadon. (Nagyra tántja a száját, de nem jön ki rajta semmilyen hang.)

HÓHÉRKA Tömjétek be a száját! Ott a törlőrongy, dugjátok Glória szájába! Nem bírom elviselni ezt a néma sikolyt... Típetgünk át a Tisza jegén, és egy óriás rianás kettőtörte a jégpáncélt...

GLÓRIA *(hirtelen becsukja a száját, halkan, magának)* Az igazság az, hogy Európában ma már senki sem tud a színen üvölni.

HÓHÉRKA Aludni akarok!

WAK Te.

ALBIN Tessék?

WAK Te, figyelj ide, a te fejedre tulajdonképpen nem is copf illene.

ALBIN Nem copf, hát micsoda?

WAK Tudod, mi?

ALBIN Nem.

WAK Találd ki.

ALBIN Nem találom, én copfot akarok! Copfot!

HÓHÉRKA Dugjátok már a szájába azt a copfot! Aludni akarok!

WAK Tudod, mi illene a te fejedre tulajdonképpen. Frufrut.

ALBIN Megfojtalak! Csinálj te magadnak frufrut. A Hitler Juli ingyen égetett loknikat a Hóhérkának...

WAK Jó, jó, nyugodj meg, majd még akkor jobban töröm a fejemet, hogy mi is legyen azzal a copffal.

ALBIN Te borbély voltál a katonaságnál. És Hitler Julinak is megfelezted az orra alatt a Hitler-fanszőrét. Garas Zolinak meg levágtad a fülét. Kempelernek meg elvágtad a nyakát. Szerezni fogok neked ráadásul még egy réztányért is. Ha megyünk a hulladéktelepre dolgozni vagy a vágóhidra, a faluban leszakítok neked egy olyan réztányért. Érted? Meg letépek neked egy bambuszfüggönyt is. Hallod?

WAK Mit?

ALBIN A réztányért meg a bambuszfüggönyt. Hallod? Széttaposlak, ha nem szerzed meg nekem, ide...

WAK Jó, jó, csitulj, buflikám, csitulj, jó, megszerzem neked. Jóllehet még él. Éppen most, ahogy megérkezett az a virágos arcú lány, ismét felérezett, ismét kaparni kezdte a falat. Jó csitulj, megszerzem, felszerelem neked.

ALBIN Azt mondta tegnap a Pax doktor, hogy nem sok van már hátra neki. Elszáradt, megkeményedett, mint a kutyaszar. Mint a gyémánt. Egyszer szereztem egy üveg-vágót, és ki akartam szerelni belőle a gyémántot, és ki is szereltem, és akkor, amikor ki-szereltem belőle a gyémántot, nem gyémánt volt benne, hanem valami tetű! Azt mondták, a virágos arcú lány már behozta neki a ruhát... Te!

WAK Tessék.

ALBIN Miért nem a főméltóságú úr fekete vadászöltönyében temetik szegényt!

GLÓRIA Ah, Glória! Vörös orr, vörös kéz, nem, nem arany, ez a gyűrű vörösérz, még az az aranyos Alajos fűrészelte egy nagy dumdum hüzlíből...

WAK Dang!

ZETOR Sekk.

HÓHÉRKA Csak ezt az egyet nem értem, hogy a fenében lehetséges kétméteres Napóleon? Nekem nincs semmi kifogásom ellene, legyen, jöjjön, de te is láhattad, nem fér be az ajtón.

HILTON Kérdezt meg a Gazgatót.

HÓHÉRKA Mit a fenét kérdezzessem, látod, mást se csinál, mint azt a könyvet, azt a Nyikolajt egyensúlyozza a fején.

PAX DOKTOR Olvasom én egy szép napon: megfigyel. Olvasom tovább: nyomoz. Olvasom még tovább: dr. Janda Miklós okleveles ügyvéd, megánnymozó!

GLÓRIA Hajmoly, Glória, bizony hajmoly...

ZETOR Sekk. Ding!

GLÓRIA Archaj, már csak archaj. Azt mondta az a brutális Bagi, ha rendszeresen borotválkozom, alkalmazni fog a cirkuszában mint szakállas nőt. Nincs tajték, csak véres bélsár, rég oda már az ebonitrúddal borzolt aranyfanször glóriája, ah, Glória, oda a vörshatalom!

PAX DOKTOR Olvasom: házassági és speciális információk. Olvasom, és már utazom is fel doktor Jandához a Teréz körút 34-be. Jó napot, jó napot. És elkezdtem megfigyeltetni, megfigyeltetni, ahogy megfigyeltem, hogy megfigyelik: négykézláb a kedves, csuromvizesen. Megfigyelttettem ahogy megfigyeltem: csattogtak a mellei.

GLÓRIA Akkor még Gáog Aranka Ari púderét használtam. Ah, Glória. A Gazgató úr már azt a kis zsízsikes lisztet is megvonta, azt mondja, kell kenyérkének, kell kenyérkének. Ah, Glória! Ah!

ZETOR Kérlek, Glória, tedd szét, emeld fel kissé a lábad.

GLÓRIA Tegyem szét? Megdöböntesz, Zetor Traktor. És emeljem is fel kissé?

ZETOR Köszönöm, Glória. Fiúk, húzhatjátok.

GLÓRIA Szögesdrótot akartok áthúzni a lábam között?!

ZETOR Itt megy a határ.

GLÓRIA Itt? Éppen itt megy, a lábam között?

ZETOR Igen, a lábad között, Glóriám.

GLÓRIA Az én lábam között?

ZETOR A te lábad között, Glória és a Wak Bottyán székének a lábai között...

GLÓRIA Wak Bottyán koszos székének a lábai és Glóriai lábai? (Glória ismét néma üvöltésre tátja a száját.)

HÓHÉRKA Dugjátok a szájába a felmosórongyot!

WAK Édes Glóriám, mint tetszsz tudni, nagyothalok. Ami viszont koszos székem lábait illeti, tudd meg, ha eddig nem tudtad, ezekkel a lábakkal lépked az Isten... illetve per pillanat ezeken áll...

GLÓRIA Az Isten szék lábakon jár a földön – méghozzá éppen Bottyán koszos szék-jének a lábaival!

WAK Ültem így új, vadonatúj klottgatyámban...

GLÓRIA Hát, Bottyikám, ami a te klottgatyádat illeti, elég régen lehetett új, vado-natúj... Hányszor szartad azóta e széken kintornászva össze magadat?

ZETOR Glória, csak még egy kicsit.

GLÓRIA Még egy kicsit? Ó, de régen mondta már ezt nekem valaki, hogy még egy kicsit... És az Isten lábai között is áthúzzák a szögesdrótot? Az Istennel fűztök össze?

ALBIN Mit gondolsz, Wak, nem kellene-e egy kicsit lesmirglizni a tarkómat?

PALI Csukd már be, no! Nem a szádat, mert sok a légy benne, hanem az ajtót, te ba-rom!

WAK Vidd ki szépen a kapát, dugd az ülés alá. Az ásót majd reggel föltesszük, estére még el kell földelnem valakit.

HILTON Vivát! Megérkezett és már tevékenykedik is a dögészúr! Jó jel, jó jel.

WAK Meghalt a Bandi néni is. A Juli bácsi se húzza már soká.

HILTON Megérkezett a halott kén!

ALBIN Nem kén, te hülye: kém! Vigyázz! Jönnek nézni bennünket. Csak meg ne tetsszen valamelyiküknek a hulla copfja...

PALI Álomban benne ültem a tengerben. És mind lerágták az alsó részemet a halak. De én csak lebegtem a felső részemmel, szépen mosolyogva a napba, vitorlások haladtak el integetve, hajók, fess kapitányokkal a frissen festett, még erősen festékilatú parancs-noki hídon...

HILTON Mit beszélsz összevissza? Holnap a vágóhídra megyünk dolgozni. Belet mosni.

PALI Nem vágóhíd, te ökor: parancsnoki! És nem belet mosni, hanem balettozni!

ZETOR Mondtam? Vagy nem mondtam? Hogy: matt?! Mindenkit kihívok, szépen sorban mindenkit, anélkül hogy tudná, hogy ki van híva, hogy játszik, és szépen és könyörtelenül bemattolok neki, be, mindenkinek, szépen sorban, itt a zsebben, ezzel az egyetlen kis fekete paraszttal. Ezeket itt már mind sorba vettem, sorba vertem, legfel-jebb még csak egy-kettő bujdoshat előlem. Matt!

ALBIN Hagyj békén, Zetor Traktor, mert a pofádba rúgok. Most, éppen engem akarsz toszogatni azzal az árva zsebsakkoddal, ahelyett hogy te is zsebhokiznál, mint minden tisztességes polgár, mint maga a Gazgató úr is. Most, ma, amikor úgy látszik, kifingófélben van a copfos...

ZETOR A copfos? Kifingófélben? Különben nem probléma, neki már az első nap be-mattoltam.

GLÓRIA Ah, Glória!

ZETOR Ding, ding, ding!

PAX DOKTOR Leszülte, kérlek alássan, a tíz gyereket, és aztán kezdett kurválkod-ni, kígyóbőr holmikban járni (öv, csat, cipő, retikül, kalap, köpeny). A kórházba is csak azért feküdt be, hogy a körmeit festegesse, és kurválkodhasson a főorvossal meg a kötő-ző fiúkkal meg a lefogókkal meg a hullamosókkal. Igen, dr. Janda Miklós még a hulla-kamrába is utánalopakodott...

GLÓRIA Ah, Glória! A porok, púderok – az Ari púder! Azt hiszik, ami jó a baba popsijára, az jó az arcukra is. Ha-ha-ha! Hát az ő arcukra tényleg jó. Ha-ha-ha!

PAX DOKTOR Persze még mindig figyelem dr. Jandát. Ezért nem kerülhettem be Nagy Lénea és Horgosi Hilton Emil expedíciójába sem. Csak most figyelem igazán, amióta meghalt. Csak most figyeltetem igazán. Figyeltetem, ahogy figyelem. Dang!

ZETOR Ding!

WAK Akkor te is halott kén vagy? Dong!

ALBIN Csak meg ne tetsszen valamelyik őrütnek a hulla copfja. Istenem, csak meg ne tetsszen.

Lénaék a szögesdróttal visszaérnek a nagykapuhoz.

WAK Nem akartam király lenni, császár sem akartam lenni. Ezt már a kezdet kezdetén leszögeztem. Igaz, a deszka alatt ott volt a lába...

HILTON Kinek a lába?

WAK Édesapámnak a lába.

HILTON És leszögezted?

WAK Le. Üvöltött, mint a vadszamar. Aztán amikor a tanító bácsi kezét is a táblára szögeztem, önkéntesen hoztak be ide. És nem kértem széket – ezt azonnal leszögeztem. És járókát se kértem. És azt se kértem, hogy a satuba szorítsák a fejem. Semmit sem kértem. Csak egy söprűt. Egy kerti söprűt. Ez már a tizenhetedik kerti söprű, amelyet elköptattam ezen a kurva udvaron. És még mindig nem értem a végére. Még mindig nem sejlik az a nap, amikor a végére fogok érni. Amikor végre azt mondhatom, felsöpörtem az udvart. Szóval, nem akartam király lenni, se a széket nem akartam. De most először az életemben akartam valamit. Ezt a paripacitromot. És Nagy Cumi éppen ezt fújta meg. És még ez sem elég. Léna és Horgosi Hilton éppen itt akarja meghúzni a vonalat – az egyenlítőt vagy mi a fenét.

HILTON Bottyánkám, mit mondjak? Egyszerűen itt fut a határ.

HÓHÉRKA Itt fut? Most itt? Jé! Gyerekek, nézzétek, itt fut...

ZETOR Mi?

HÓHÉRKA A határ.

ZETOR Drót...

HÓHÉRKA És milyen szöges.

MÁSODIK FELVONÁS

A SPANYOLFAL ÉS A KÍNAI VIASZ

Nagy körforgás, utazás a világ körül – jöllehet végig csak az udvarban, a tágas kórteremben.

Kétkerekű taliga. A taligán a halott, illetve tetszhalott Krisztián fekszik. Mellette ül Krisztina. Wak húzza a taligát, Albin le-lemaradozva kocog utánuk.

ALBIN (*messze lemaradva*) Utána fogom dobni. Utána fogom dobni ezt az egy pítz. Én úgysem vehetek már semmit, mert nem is akarok semmit se venni. Becsukódtak, egyszerre csukódtak be, nekem mind a bótok. Becsukódtak, és többé már ki sem is nyitnak. Lehet, hogy még lesz világ. Lehet. De a bótok többé már nem nyitnak ki. Világ lehet, hogy még aztán is lesz soká, de az is meglehet, hogy nem lesz. Az is meglehet, hogy csütörtökön vége lesz. Mármint hogy csütörtököt mond. De nekem akkor sem

nyitnak ki a bótok. Se hétfőn, se kedden, se szerdán. Lehet, hogy a világ vége után pénteken mind kinyitnak a bótok, de nekem akkor sem nyitnak ki.

WAK Albin, ne buzerálj már ezekkel a botokkal!

ALBIN Nem botok: bótok. Bottyán barátom: bótok.

WAK A bótokkal se buzerálj.

ALBIN Akkor is utána fogom dobni, ha pénteken mind kinyitnak. De nyugodt lehetsz, nem fognak kinyitni pénteken. Szombaton, vasárnap meg különben sem nyitnának ki.

WAK Hagyd a fenébe, Albin, sok mindent láttam én már ebben a bűdös életben, láttam már száraz botot is kivirágozni. A fenekemen. Ha-ha-ha!

ALBIN Sírni fogok. Mindjárt sírni fogok. Az angyaloknak is copfjuk van, láttam a Vadnay imakönyvében, a szentképen. Azt hittem, fokhagymafűzér. Te Wak Bottyán, lehet, hogy az valóban fokhagymafűzér? És a jó Isten reggel, délben, este csak úgy leszakít egy-egy fokhagymafejet az angyalok copfjából. De az is meglehet, egyetlenegy szálból van az angyalok varkocsa. Miért ne lehetne csupán egyetlenegy aranszálból? A Vrabel Tituszt azt mondta – tudod, fodrászszalonja volt neki Tatán –, hogy három (3) szál haj szükségeltetik egy copfhoz. De aztán addig rugdostam a draeros Tituszt, amíg bele nem egyeztet, hogy egyetlenegy árva kivirágozott sérült beteg hajszálból is lehet copfot kötni...

WAK De, Albin, most már megnyugodhatsz. A hulla haja nem hullik, nem sérül meg, a hulla haja nem virágozik ki. Ami volt, az már megmarad, sőt nőni kezd, nőni. A Hitler Julika egyszer azt mondta, törökcopf, és a Gazgató aztán megmagyarázta, hogy a törököknek hajcsomó volt a fejük búbján, egy hajcsomó, de azt már nem tudta megmagyarázni, hogy mi is a különbség a copf, a varkocs, a lófárok meg a konty között. Belegabalyodott. Mi az? Már elkezdted a bukdácsolást?

ALBIN Mindjárt sírni fogok. Utána fogom dobni ezt az egy rézpízt. Azt akarták, hogy botos legyenek, de mind elijesztettem a kuncaftokat. Bottyán te szereted a szíjcukrot?

WAK Nem.

ALBIN Sírni fogok. Fáj.

WAK Mi a fene fáj, Albin?

ALBIN Semmi... Senki se látta, ez a hatokos dögész se, jobbra lestem, balra lestem, le-föl, északra, keletre, nyugatra, és besurrantam a hullakamrába. És belekötöttem szépen a masnit a dogász copfjába. A fáslimasnit. Megvan!

WAK Mi van meg, Albin?

ALBIN A píz...

WAK Nyomjad!

ALBIN A konytba nem lehet masnit kötni. Vagy tudja a fene. Meg kellene tárgyalni a Gazgató úrral, de neki meg nem teljes a könyvtára: töredék. Szóval senki sem látta, hogy kimostam, északra lestem, nyugatra, keletre. A virágos arcú lány már nem virrasztott. Lefeküdt a Hitler Julikával. Sírni fogok. Mindjárt. Megengedte a Gazgató úr – Wak, tied lesz a pecsétgyűrű, meg a két aranyfog –, hogy menjek a taliga után, ahogy ő mondta, a kadáverkocsi után ebben a bakacsinárban, gázolok is a lukas bakancsomban, meg gyászolok is, meg gázolok is, meg gyászolok is, meg gázolok is – hu, de nehezen értem a végére! Caplatok a copf után. Csak kibírom. Nem fogom kibírni. Szarnom kell.

Mindig szarnom kell a cél előtt. Ha azt írja fenn míniummal, hogy: CÉL, akkor richtig rám jön a szapora, és elszaladok oldalra. Csak kibírjam. Nem fogom kibírni. Sírni fogok. Mindjárt. Utána fogom dobni ezt az egy rézpízt. Állandóan felfordult neki a rinocérosz.

WAK Nem neki, te hülye! A nagyapjának fordult oda állandóan a rinocérosz. Miért nem zavart be neki, kérdezte a Hitler Julika a Gazgató urat. Azért, te süsü, mondta Pax doktor, mert nem rinocérosz volt az, hanem egy szekrény. Csak a nagyapa fiatalkorában volt igazi rinocérosz, az a rinocérosz ott a berlini zoó-ban... De az meg a nagyapának akart bezavarni a túlkével... Ha-ha-ha!

ALBIN Fogócskám, igaz az, hogy Tibetben nemcsak dogok, rinocéroszok is vannak?

WAK Tudja a fene.

ALBIN A Gazgató sem tudta megmondai, ugyanis csupán töredék könyvtárát engedélyezett neki az úrelvtárs. De nem mondta, hogy nem. Ahol ilyen közel vagyunk az Istenhez, mondotta, ott már minden lehetséges. Sőt, minél közelebb, annál több az ilyen és hasonló átváltozása – új testet öltése a dogmának. Ó, Albin, mondotta a Gazgató. Én nem mondtam azt, hogy igen, sem azt, hogy nem. Hanem éppen az ellenkezőjét. Wak, vigyázz. Vakondtúrás! Még ezek az undok kis bársony vakondokok is! Csak kibírjam! Nem fogom kibírni. Sírni fogok. Sírni, met, lám, ezt az egy rézpízt is elvesztettem. Minden zsebem lyukas. Meg mind a két markom, mint akinek ártverték szöggel. Mint akit te leszögeztél.

ALBIN Meg a gyomrom is lyukas két helyen. Várj, van valami az ablakban. Hátha már megérkeztünk.

WAK Mit látsz?

ALBIN Savanyú káposzta eladó. Kérem, a javításra beadott harisnyákat elvinni, mert én megszüntetem a szemfelszedő ipart.

WAK Megszünteti?

ALBIN Meg.

WAK Mikortól?

ALBIN Tizenötödikétől.

WAK Most milyen hónap van?

ALBIN Tegnap esett a hó. Ma süt a nap, de nemsokára esik ismét valami. Csak azt tudom, hogy nemsokára itt van hamvazószerda.

WAK Nem csütörtök?

ALBIN De lehet. Hamvazócsütörtök? Vagy péntek? Hamvazó...

WAK Ne mondjuk meg Glóriának?

ALBIN Mit?

WAK Hogy megszünteti

ALBIN Nem. Ó, dehogyis mondjuk meg. Megvan! Bravó! Mégis van Isten!

WAK Hol volt?

ALBIN Itt a bakancsban. Ez tört.

WAK Jössz már?! Szólj, ha leesik valami. Szólj ha leesik a láda. Nehogy még szétszórjuk a portékát, és téged kelljen a gödörbe dobnom.

WAK Mi az? Hol vagy? Mi a fenét találtál már megint? Hagyd az újságszemetet...

ALBIN Mazutüzemeltetésű cementgyárat építettek ki, azzal az érveléssel, hogy a szénüzemeltetés a minőség rovására megy, ami pedig téves állítás. Mindjárt sírni fogok.

Kimostam a gennyet a fásliból. Ni, a fák is szaladnak! Szaladnak, visszafelé. Visszafelé velünk temetni. Sírni fogok. Kimostam, és belekötöttem neki a fáslimasnit. Aztán visszafordítottam, és néztem. Szerettem volna gyöngyházgombokat varrni a mellére, hasára, vagy bár Bur tablettákat.

WAK A Bur tabletták a legszebb gombok, meg a kis Bayerok... Sírni fogok. Nem lesz copfom. Caftatok. Érzem.

WAK Mit? Mit a fenét érzel azon a csupaszig szírtén?

ALBIN Érzem, hogy nem lesz copfom.

WAK Ha mondtam, akkor lesz. És punktum. Lenyisszantom, és a tarkódra csirizelem.

ALBIN Hu!

WAK Keményebb tarkód van, mint annak a legkeményebb színésznek, akit Glória emleget mindig, annak a Strobelnek, vagy Stroheimnek. Ha-ha-ha! Azért kedvel téged a Glória, mert nyakszirtben szakasztott olyan vagy, mint az a tróger.

ALBIN Sírni fogok. Nem fogom kibírni. Elég csirizt hoztál?

WAK Nem érted? Vagy azt hitted, hogy már Krisztián bomlik?

ALBIN Mintha megmozdult volna.

WAK Ilyen hepehupás talajon... Elájulna a Gazgató, ha meglátná, hogy élve hozom vissza, hogy feltámadott...

ALBIN Tán tényleg csak tetszhalott?

WAK Te leszel a Krisztián, te barom. Benned fog testet öltetni. Gyökeret verni, mint sziklaszirtén a gyopár: a copf! Elhatározta, szegény, kiirtja a patkányokat. Akkor határozta el, amikor a szülészeti osztályon megrágták a csecsemőket. Hadat üzent.

ALBIN Hu! Hadat?

WAK Hadat. Copfba kötötte a haját. És bemaszatolta az arcát.

ALBIN Nem fogom kibírni. Zetor Traktor azt mondja, a patkányok szeretik a harangszót: Ding! Dang! Dong!

WAK Hadat üzent. De két-három nap múlva megmeredt.

ALBIN Katapult...

WAK Katalepszis, te tök. Fel volt neki írva egy cetlire: A PATKÁNY ATOMBOMBA. Albinó!

ALBIN Itt vagyok, caplatok.

WAK Lökd följebb egy kicsit, mert az első kanyarnál leugrik, és visszaszalad a Gazgató úrhoz.

ALBIN Szegénykémnek mintha injekciót szúrtak volna a nyelve gyökerébe. Megkeményedett a nyelve. Megfeketedett, mint a szén. Annyira szorította, hogy szinte gyémánt lett belőle. A fűszálak is mind szaladnak visszafelé: temetni velünk. Ne rohanj ennyire.

WAK Nem bírok lassabban, mert megfeneklünk.

ALBIN Amikor leoldoztam a kötelet a válláról, mert a kötél meg a masni nem megy együtt, mintha elsikította volna magát, kiugrott az a gyémántnyelve. Nagyobbat sikított, mint a Glória, amikor úgy némán kitátja a száját. Széthasadozott az egész világ, széthasadozott a levegő, és a madarak is mind a levegőben! Sírni fogok. Sok van még hátra?

WAK Nagyon sok.

ALBIN Sírni fogok. Te, Wak mondd, itt miért nem jó? Itt miért nem tudjuk elföldelni?

WAK Azért, mert az is rá volt neki írva a cetlijére...

ALBIN Arra, amit akkor írt, amikor feladta a patkányok elleni háborút?

WAK Ne szaggass meg. Állandóan megszagatsz.

ALBIN Mi volt ráírva a cetlijére?

WAK Az, hogy: KATMANDU. Neked nem mutattam meg, mielőtt lenyeltem volna?

ALBIN De mutattad. Ám a Gazgató úr sem tudta megmondani, hogy hol, merre is van az a KATMANDU. De megjegyezte, Albinkám, valami egérút, alibi, ha már a patkányok vonulását nem vághatta el, maradt az egérút... Hóhérka nővér mesélte, ő, ő Párizsban gyakran megfordult egy KATMANDU nevű éjjeli mulatóban...

WAK Oda majd őt fogjuk temetni, meg a Glóriát.

ALBIN Akkor hol van?

WAK Mi?

ALBIN KATMANDU.

WAK Nem tudom.

ALBIN Akkor hogyan fogjuk oda temetni?

WAK Fogalmam sincs. Nekem semmiről sincs fogalmam, de akkor is oda fogjuk eltemetni Krisztiánt. Mert az én számomra – nem ismersz, Albuskám? – minden bolond utolsó kívánsága: szent.

ALBIN Ki szent?

WAK Minden bolond...

ALBIN Nem fogom kibírni KATMANDU-ig. Szarnom kell. Jaj!

WAK Nem mondtam, hogy vigyázz: kanyar! És mind mélyebb a sár is.

ALBIN KATMANDU-ban is ilyen mély a sár? Ha tudta volna, hogy elkísérem utolsó útjára, mit gondolsz, Krisztián akkor is KATMANDU-ba temetteti magát? Sokat üldögéltem mellette a napon. Bámultam a copfját. Ő meg kaparta a falat. Ha tudta volna, hogy el fogom kísérni utolsó útjára, akkor lehet, hogy itt valahol Moravica meg Kanizsa között temetteti el magát: Attila mellé a Tiszába. A virágzó, langyos Tiszába. Caplatok. Ha tudta volna, hogy én fogom örökölni a copfját...

WAK Meggyújtotta volna. Ha-ha-ha!

ALBIN Hu! Nem fogom kibírni. De azért a Vadnayt is el fogom kísérni utolsó útjára.

WAK Pedig az is hosszúkás lesz, Albi, jócskán hosszúkás.

ALBIN Valóban? Miért lesz hosszúkás Vadnay temetése?

WAK Mert azt suttogják, hogy a főméltóságú úr mellé fogjuk temetni.

ALBIN Hu! Caplatok. Caplatok. Hé!

WAK Mi baj?

ALBIN Elmaradt az egyik bakancsom. Sírni fogok. Hé, Wak, hol is van eltemetve a főméltóságú úr?

WAK Spanyolországban. Te süsü.

ALBIN Hu-hu! Te Wak Bottyán, akkor egész biztosan spanyol csizmában, pompás spanyol gallérban temették el a főméltóságú urat.

WAK Úgy beszélsz, mintha neked sosem lett volna spanyol gallérkád.

ALBIN Nekem zsabóm volt.

WAK Midőn a lobos fityma nem vonható vissza a makkra...

ALBIN Hu, de szép! Istenem, de szép: midőn a lobos fityma... még sosem hallottam szebbet, ki írta, Petőfi vagy Herczeg Ferenc Ferdinánd? Csodálatos, csak nem értem. Lobos. Már te is úgy beszélsz, mint a Gazgató úr, pedig neked még töredék könyvtárad sincs. A Hitler Julika azt mondta, hogy Krisztián egykor verseket írt. Neki biztosan tetszene ez a lob vagy lobogó...

WAK Fogd már be a pofád. Midőn a makk-koszorúban... ez komoly dolog. Én eből vizsgát tettem. Mit gondolsz, vizsga, pecsétes papírok nélkül engedné az úrelvtárs, hogy egyedül vezessem le a temetkezéseket?

ALBIN Hu! Gondolhattam volna, hogy te letetted a halottkémvizsgát. Szépek lehetnek azok a lobogók... De hé, Wak, tudod te, hogy én is vizsgáztam? Csak én nem halottkémnek tanultam, meg hát én megbuktam.

WAK Miből vizsgáztál?

ALBIN Épp a csődöt találtam kihúzni.

WAK Csődört?

ALBIN Csődöt... Azt az adóst, aki ellen a törvényszék a csődöt megnyitja, közadós-nak, vagyonbukottnak hívják, a hitelezők lesznek uraivá az adós vagyonának (csődvagy-on, csődtömeg), amelyet a törvényszék által az ügyvédek sorából kinevezett csőd-tömeggondnok kezel... Hu, most is beleizzadtam.

WAK De hát, az istenért, miért akartál éppen a csődből vizsgázni?

ALBIN Azért, mert egész életemben bírósági kézbesítő szerettem volna lenni.

WAK Bírósági kézbesítő? Olyan kettőbe hajtott akatatóskával karikázni háztól házig, mint a postások?

ALBIN Igen.

WAK És mi abban a pláne?

ALBIN Tudod, Wak barátom, én egész életemben attól rettegetem, hogy beidéznek.

WAK Hová?

ALBIN Hát a bíróságra.

WAK És?

ALBIN És elítélnek. Ezért kifundáltam, hogy ha én leszek a bírósági kézbesítő, tán csak nem leszek olyan hülye, hogy magamnak is kikézbesítem az idézést. De, mondom, megbuktam a vizsgán, meg, a csődből. Aztán meg megbetegedtem. És aztán már nem is törtem magam, mert a betegek se kapnak bírósági idézést.

WAK Hát nem mondom, ezt jól kifundáltad.

ALBIN Caplatok. Ezután majd mindig én fogok caplatni a kordéd után.

WAK Szóval majd Spanyolországba is eljössz velünk?

ALBIN El, elcaplatok Vadnay után a Horthy főméltóságú úrhoz. Ott egészen biztosan nincs ekkora sár.

WAK Spanyolországban egyáltalán nincs sár.

ALBIN Ha nincs sár, akkor mi van?

WAK Spanyolviasz. Csak spanyolviasz. Meg hát szépen mondtam: spanyolnátha, spanyolcsizma, spanyolgallér...

ALBIN Zsabó... Lobogós fityma... Mondd, Vadnayt is spanyolviaszba temetik, mint Horthy főméltóságú urat?

WAK Nem, csak lepecsételik.

ALBIN Nem tudom, lesz-e majd egy kis időnk ott a spanyolviaszban?

WAK Minek?

ALBIN Hát hogy amíg a Vadnayt szépen leengedjük a főméltóságú úr mellé, lekapjam a lábáról piros csizmáját. Vadnay sokat mesélt arról a piros csizmáról. Fekete vadászöltöny, vadkansörtével, makkdíszel – és piros csizma, spanyol... Miért álltal meg? Tán már megérkeztünk? Tán ez itt már KATMANDU?

WAK Te engem egy közönséges hullarablónak tekintesz. Krisztiánnak a copfját, Horthy főméltóságú úrnak meg a piros csizmáját...

ALBIN Nem, dehogy. Bocsáss meg. Látod ezt a pizt is Krisztián után akarom dobni a gödörbe.

WAK Hát akkor mért beszéls összevissza a spanyol csizmáról?

ALBIN Tudod, utálok mindent, ami spanyol. Ezeket a spanyolfalakat is, amelyeket már vagy félórája kerülgetünk, leszívesebben felgyújtánám. Egyszer, képzeld, azt mondta a tata, hogy tegyem így rá a mutatóujjamat a cukorspárgára.

WAK És?

ALBIN És én szépen rátettem a mutatóujjamat a masnira – akárha rezgő szitakötőt érintettem volna.

WAK És?

ALBIN És az öreg szépen rácsöppentette az égő spanyolviaszt az ujjamra. És csak röhögött. Attól kezdve állandóan hordtam magamnál egy darabka spanyolviaszt. Vártam az alkalmat, hogy lepecsételjem az öreg pöcsét. Ezért, látod, ezért ez a hatalmas pecsétgyűrű. Ez az arany pecsétgyűrű, amely a legnagyobb arany pecsétgyűrű volt Budapesten. Ez az arany pecsétgyűrű, amely a tiéd lesz, Wak. Hoztál ollót?

WAK Elloptam a Gazgató metszőollóját.

ALBIN Biztos elég ez a csiriz?

WAK Ne félj, tarkódra ragaszthatjuk vele egész KATMANDU-t.

ALBIN Hu!

WAK Még a dalai láma is meg fogja csodálni a frizurádat.

ALBIN Nem fogom kibírni.

WAK Mit?

ALBIN A tekintetét.

WAK Krisztián tekintetét?

ALBIN A láma tekintetét. Sírni fogok, szép lesznek. Masnim is lesz, mint az óvodás kislányoknak. Ugye, Wak, mit gondolsz, KATMANDU-ban is divat a masni?

WAK Először temetek KATMANDU-ban.

ALBIN De hol a fenében van már?

WAK Figyelj, ha a temetkezésben akarsz maradni, akkor nem szabad ilyen türelmetlennel lenned.

ALBIN Caplatok. Tudod, csak azt nem értem, ha a patkány atombomba, akkor miért mixelt Molotovkocktét? Én, hogy őszinte legyek, itt valami zavart sejtek.

WAK Miket beszéls itt összevissza?

ALBIN A Pali mondta, hogy amikor elfogták...

WAK Kit?

ALBIN Amikor Krisztiánt elfogták: éppen Molotov-koktétl mixeltek azzal a lánnyal a manzárdon.

WAK Vigyázz! Feszítsd neki a vállad, mert megfeneklünk!

ALBIN A mama mindig azt mondta, hogy születni is olyan szép simán születtem. Miért nem születted te meg a tata meg a majmok szőr nélkül!? Ha láthatna majd a mama meg a tata copffal! Istenem, mindig arról álmodoztak, szegények, ha nekik egy copfos kisiút adna az Isten. Majd lefényképezkedem, első dolgunk lesz, Wak, hogy ott fenn a Himaláján KATMANDU-ban lefényképezkedjünk. A Krisztiánt letesszük a spanyolviaszba, mi meg szépen lefényképezkedünk. Kint a városban az az ürge, tudod, az, aki feltalálta az örökmozdonyt, tudod, ott a kistemplom mögött, az örökmozdonyt, ami a semmivel jár, a semmit használja fel üzemanagul. Az az ürge különben fényképezéssel is foglalkozik. Ő majd lefotografál: copfosan, ahogy rákönyökölök az örökmozdonyra.

WAK Hülye, miket beszélsz már megint összevissza!

ALBIN Összekevertem valamit? Nem vagyok pontos?

WAK Az örökmozdony éppen azért örökmozdony, mert nem lehet rákönyökölni, mint egy tonnás kredenc sarkára.

ALBIN Valóban, a perpetuum mobile nem kredenc. Ezt jó, hogy leszögezted. Jó, hogy ilyen jól leszögezted.

WAK Még mindig nem érted? Éppen az a vicc, hogy nem szögeztem le. Éppen az a vicc, hogy nem lehet lefixálni, mert állandóan mozog.

ALBIN Értem. Állok majd copfosan, az örökmozdony meg körös-körülöttem a fényképen... A felesége meg füttyörész.

WAK Az istenért, kinek a felesége?

ALBIN Annak a fényképész ürgének a felesége. Állandóan füttyörész, semmi más nem csinál, csak füttyörész. Azért volt kedve meg ideje annak a fényképész ürgének csak úgy, mellékesen feltalálni perpetuum mobilét, mert a felesége nem szakálta állandóan, nyugton hagyta, csak füttyörészett. És azt a fényképet valahogy majd átjuttatja a túlvilágra. Ha főtálalta az örökmozdonyt, akkor a copfos fényképetem is át tudja csempészni a mamáéknak a túlvilágra. Átcsempészi. És a mama majd szépen fölakasztja a falra.

WAK A túlvilágon nincs fal.

ALBIN Hát mi van?

WAK Csak spanyolfal. Olyan kulisszaszerű valami.

ALBIN Miből? Zsákból? Papundeckliből?

WAK Vattából.

ALBIN Vattából? Hm. Vattába nem lehet szöveget verni. Akkor a tata már többször nem fogja tudni fölakasztani magát. Te, Wak, te szereted a vattacukrot?

WAK Nekem sosem vett az édesanyám vattacukrot, mert mindig megettem a pálcikáját is.

ALBIN Tudod, annak a kis ürgének volt először táskarádiója is. Nemcsak fényképezőgépe, táskarádiója is.

WAK A Gazgató úr azt magyarázta valakinek, hogy ha az a kis ürge főtálalta az örökmozdonyt, és most figyelj, meg a halottgramot, akkor miért nincs itt közöttünk?

ALBIN Főtálalta a halottgramot? Az örökmozgót meg a halottgramot? – akkor miért nem adják oda neki a Nobel-díjat?

WAK Hallottam a Gazgató úrtól, hogy szívesen odaadnák neki, de még mennyire,

hogy odaadná neki, csak ő nem meri megmutatni, nem meri elküldeni nekik Stockholmba, mert fél, hogy közben valaki ellopja. Halottgramjának is már ellopta a felét egy magyar származású pacák, és megkapta a Nobel-díjat: a hologramért. A hologram pontosan olyan, mint a mi ürgénk fényképe, csak azt nem lehet átutalni a halottaknak a túlvilágba... kicsit bonyolult... Elég az hozzá, hogy a svédek meg lusták idejönni.

ALBIN Nekem van egy barátom Svédországban, majd őt megkérjük, menjen fel ahhoz a terroristához, a Nobel Alfrédhoz, aki feltalálta a Molotov-koktélt...

WAK Te örült. Nem Nobel találta fel a Molotov-koktélt.

ALBIN Nem? Hát akkor Molotov mért nem kapta meg a Béke Nobel-díjat?

WAK Nyomjad, mert megfeneklünk.

ALBIN Te, Wak, ha az az ürge feltalálta az örökmozdonyt meg a halottgramot, akkor én is azt kérdem, amit a mi szeretett Elvtársurunk, hogy ő meg miért van mindig szabadlábon? Vagy ha szabadlábon is van, miért nem jár kényszerzubbonyban? Hó, állj már meg, no, egy pillanatra. Mind a két bakancsom elmaradt valahol. Az egyikben, a balban vagy a jobbikban benne van a píz, amit utána akarok dobni.

WAK Albin, nincs időnk. Még vissza is kell érünk. A hullának csak: TOUR, ám nekünk, gyászhuszároknak RETOUR is! Vissza kell érünk, mielőtt az örült LÉNEA meg Horgosi Hilton meg Vadnay le nem zárják a határokat.

ALBIN Az élet, az egy borzalmas TOUR-RETOUR. Rosszabb vagy, mint annak az ürgének az örökmozdonya. Caplatok. Sírni fogok. Nem fogom kibírni. Wak, mondd, véletlenül nem KATMANDU-ban vannak a mamáék is eltemetve?

WAK Akkor még nem én voltam az ispotály dögésze, te hülye, Albinó, majomfasz!

ALBIN Ne mondd ezt! Ne beszélj így velem, mert kitekerem a nyakadat. Wak, különben is, jegyezd meg: nincs albinó majom, csak egér, fehér egér, meg néger van fehér...

WAK Néger?

ALBIN Fehér néger... Azt mondtad, még csak egy kicsit legyen türelemmel, és szépen a tarkómra csirizeled Krisztián skalpját.

WAK Nincs probléma, minden rendben van, csak nyomjad. Ha akarod, egy kicsit még majd feljebb is állíthatom, hogy szebb, nagyobb legyen az esése...

ALBIN Nem. Azt akarom, hogy pontosan úgy álljon, olyan legyen az esése, mint a Krisztiáné. Lengedezzen, akár az árvalányhaj.

WAK Ha dunsztgumit meg masnit meg minden szart akarsz rá aggatni, akkor nem fog úgy lengedezni, mint az árvalányhaj.

ALBIN Nem? Jó, akkor nem teszek dunsztgumit. Csak ezt a fáslimasnit. Ezt a vörös fáslimasnit.

WAK Toljad. Csak tudnám, mi a szar olyan nehéz benne.

ALBIN A haja.

WAK Ez az egy szál haja?

ALBIN Ez az egy aranyszál... Nem fogom kibírni. Sírni fogok a sírján. Sár ez, Wak, vagy spanyolviasz?

WAK Vér.

ALBIN Tényleg sós. Nem itt úszik a Kobalt Karcsi?

WAK Nem látom, de lehet, hogy éppen lebukott.

ALBIN A vérpatakokban milyen halak élnek? Aranyhalak élnek-e a vérpatakokban?

Te, Wak, mit valahol a vágóhíd körül bolyongunk! Hallottam, sugdosták, hogy ma a vágóhídra megyünk dolgozni. Belet mosni. Azt hittem, legalább ma nem kell dolgoznunk. Te, Wak, végső soron miért nem vihetnénk Krisztiánt is a vágóhídra?

WAK Ha nem tudnád, én nem szállítok a vágóhídnak.

ALBIN Sírni fogok.

WAK Vigyázz, lejtő!

ALBIN Megfeneklünk. Már a számig ér a vörös sár. Most aztán istenigazából lepecsételődik a szánk.

WAK Vigyázz, a gledícsiasövény!

ALBIN Nem gledícsia ez, szögesdrót. Más utat kellett volna keresnünk.

WAK Más irányba indulni. Az igazság az, hogy lenne egy más megoldás is.

ALBIN Lenne?

WAK Igen, a Gazgató úr nemegyszer tett már ajánlatot az Elvtársúrnak: álljunk át a hamvasztásra.

ALBIN A hamvasztásra? Ezen gondolkodnom kell, noha már nem gondolkodom, már nem gondolkodom rég, csak a copfra koncentrálok.

WAK Azt mondta a Gazgató, egy kis ügyes propagandával könnyen elfogadtathatnánk az ápoltakkal. Néhány összefüggés, néhány talpra – és nem fejre – esett szó. Legfeljebb egy nagygyűlés. Szóval, konkrét ajánlatot is tett. Egy olyan japán típusú kemencét ajánl. De az ürelvtárs hallani sem akar róla. Pedig, ha átállnánk, isteni kis urnaligetet rendezhetnénk be a budi mögött. És akkor nekem mással nem is kellene törődnöm. Nem kellene mosdatnom, borotválnom, öltöztetnem a hullákat, cipelnem, huzigálnom, le-föl őket ezen a nyikorgó taligán, huzigálni őket a taljánokhoz, a törökökhöz át Törökkanizsára, a mórokhoz Moravica spanyol negyedébe, Kovinba, Katmanduba. Csak le-föl sétálnék hátrattett kézzel az urnaligetben. Meg-megállnék, elbeszélgetnék veled, amint, most is, óvod ezektől a fekete sáskáktól a paripacitromokat... Máris van egy jó ötletem. Gazgató úr!

GAZGATÓ *(kinyitja a kis tolóablakot)* Tessék, Wak úr.

WAK Az ön engedelmével átköltöztetném Zetor törpekaktuszait az urnaligetbe... Noha itt már különben minden szúr...

GAZGATÓ Urnaligetbe? Az Isten szerelmére, miféle urnaligetbe költöztetnéd át azokat az árva, nem létező és mert nem létező, még árvább, törpekaktuszokat?!

WAK Ha a hamvasztás...

GAZGATÓ A hamvasztás...

LÉNEA A kremálás...

WAK Le-föl sétafikálnék az urnaligetben. És te is sétafikálhatnál velem, miközben a szellő lebegtetné, pardon, akár egy lobogót, lobogtatná a varkocsod...

ALBIN Szédülök. Gyermekkoromban is mindig elszédültem a bolondkocsin. Míg a gyerekek nyerítettek az örömtől a gipszlovakon, én elszédültem, hánytam...

WAK Szépen, egyenként átköltöztetnék a törpekaktuszokat a budi mögé: egy urna, egy kaktusz, hogy azért mégse legyen olyan kopár, mégse legyen olyan monoton az a liget...

ALBIN Mi történt? Megfeneklettünk? Vagy végre-valahára megérkeztünk? Az igazság az, hogy nem éppen így képzeltem el a megérkezésünket. Valami kristálypalotát képzeltem ide a budi helyére. És azt gondoltam, itt fenn, a Hímaláján nincs szöges-

drót... Wak, még nem meséltem neked, Krisztián egyszer így megnézte a tarkómat, akárha tarkón lőtt volna tekintetével. A tarkómat – a nyakszirtemet –, amit Glória Stroheim nyakszirtjéhez hasonlított. Úgy megnézte, annyira szemügyre vette, hogy attól a pillanattól kezdve meg voltam győződve, Krisztián tulajdonképpen rám testálta kincsét. És mi valójában nem követünk el semmiféle hullagyalázást, ha szépen, észrevétlenül levesszük. Letépjük a tarkójáról, akár egy kis csokor árvalányhajat... Ha forog szegénynek a nyelve – a klikkerei még forognak, csak nyelve nem, nekem meg csak a nyelvem forog, a klikkerei már rég nem –, biztosan azt mondta volna: Albin. Tessék, kérdeztem volna, mint akinek fogalma sincs, miről is van szó. Te, Albin, mondta volna Krisztián. Te, Albin, én most elmegyek, felmegyek, fel Katmanduba, és még feljebb, de: a compfom a tiéd. Csak így egyszerűen azt mondta volna: a compfom a tiéd, Albin. Köszönöm, Krisztián, mondtam volna, de akkor a meghatódottságtól már biztosan az én nyelvem sem forgott volna...

WAK Jössz?

ALBIN Caplatok.

WAK Albin, van neked tudomásod arról, hogy külön cikk jelent meg a Gazgatótól a Hamvasztásban.

ALBIN Nincs tudomásom ilyesmiről. Erről, azt hiszem, még a Gazgató úrnak sincs értesülése. Igen, Albin, külön kéthasábos cikk abban a fakultatív halotthamvasztás eszméit terjesztő, Wilhelm doktor meg Papp Samu szerkesztette újságban... Mi ez, Wak Bottyán? Ilyen gerincet még sosem láttam.

WAK Szerintem ez egy tevecsontváz.

ALBIN Hát akkor már tényleg majdhogynem megérkeztünk. Mondd, az elhunyt lámákat is elégetik? Mert a Gazgató valami olyasmit olvasott fel nekem abból a könyvből, amit a fején egyensúlyoz.

WAK Csak még egy kicsit nyomjad. Érzem, hamarosan célba érünk.

ALBIN Milyen sárgák ezek a hegyek! Ez meg mi?

WAK Hát nincs szemed, nem látod? Cédrustojás.

ALBIN Akkor már tényleg majdhogynem megérkeztünk.

WAK Kóstold csak meg.

ALBIN Mit?

WAK Hát az utat, nem látod, sóból van.

ALBIN Sóból? Tényleg. Hát akkor már valóban majdhogynem megérkeztünk.

WAK Közeledünk.

ALBIN Vagy távolodunk? Ha távolodunk, akkor közeledünk Glóriához.

WAK Majd neki is skalpolunk valahol valamit a lukára – hadd ragyogjon neki is az aranyglóriája! Kamcsatkán meg majd ne feledkezzünk el nyúzni neki cobolyt.

ALBIN Sír?

WAK Nem. Ez nem sír, ez egy szent kőrakás.

ALBIN Caplatok. Nem fogom kibírni. Sírni fogok. El fogom veszíteni a pízit.

WAK Milyen pízit?

ALBIN Amit utána akarok dobni.

WAK Ki után? Hová?

ALBIN Krisztián után a gödörbe. Vagy az égbe. Én úgysem vehetek már semmit...

HARMADIK FELVONÁS

AZ ORANZS HALOTTGRAM

Ismét, illetve továbbra is az udvarban és a kórteremben, a mind sűrűbb szögesdrót között.

ZETOR Ding!

ALBIN Wak, hallod?

WAK Dang!

ALBIN Hallod? Szerinted célba értünk?

PAX DOKTOR Dong!

HILTON Ding! Dang! Dong!

WAK Mi körbefutottuk a világot, itt meg még mindig folyik pártharc, a frakciózás.

ALBIN Állhatatosan.

ZETOR Ding!

WAK Dang!

HILTON Ding! Dang! Dong!

GAZGATÓ Jó, hogy látom önöket. Csak, az istenért, ne forogjanak már ezzel a kordéval, elszédülök, és lezuhan a fejemről a könyv. Mi lenne, ha én is így beszélnek önökre, ha így le-föl ugrálnák az ágyra? (*Ugrálni kezd, és többé már nem is hagyja abba az ugrálást.*) Albinkám, közben én utána néztem bizonyos dolgoknak. Noha mint volt alkalmam megjegyezni, már csupán töredék könyvtárral rendelkezem. A tibeti dogra és a tibeti orrszaruúra kevés utalást találtam, a tibeti dognak még csak a színét sem sikerült megállapítanom... Jóllehet a jakvérből és tevévállból készült téglák, amelyről a tudós férfiak Kőrösi Csoma kapcsán értekeznek, némi fogódzóul szolgálhatnak... Wak úr, viszont, ami a hamvasztást illeti, mármint a hamvasztás mozgalmát, mert kétségtelenül mozgalmról beszélhetünk már, számítok önre, hisz kire számíthatnék, ha lelkiismeretes dögészünkre, halottkémünkre nem – ám a probléma abban rejlik, hogy én, szemben Lénea kremálási mozgalmával, a hamvasztás mellett óhajtok ügyködni: minden dogma nélkül! Mondanom sem kell, ezekből az elméleti problémákból kifolyólag végeztem kutatásokat, noha mint volt rá alkalmam megjegyezni, már csupán töredék könyvtárral rendelkezem. És azt is tudomásukra kell hoznom, hogy a kutatást folytatni eltökélt szándékom, noha Lénea szándékának tetemes részét de facto már realizálta, avagy – mint tetszenek látni – ebben a minutumban realizálja...

ALBIN Nézd, tényleg húzzák a nagykapu meg a budi között az egyenlítőt. És nézd, húzzák tovább, a budi mögött is, az urnaliget helyét is kettéosztva, szögesdróttal megfelelve. Nézd, Vadnay Désiré elkészült a főméltóságú fekete vadászöltönyeivel.

LÉNEA Na, még csak ez hiányzott, hogy ez a halottas menet is belénk gabalyodjon!

GAZGATÓ (*kicsapódik a tolóablak*) Halottas menet?!

LÉNEA Igen, Wak és Albin halottnak nyilvánították Krisztiánt... Gazgató úr, a helyzet a következő:

WAK a) Rendszerben van, már végképp belenyugodtam, hogy sosem is érek e baszott ispotályudvar végére: egy emberélet rövid ahhoz, hogy ez az udvar felsöpörtesse, akár-

milyen kitűnő kerti és vesszősöprűket is sikerült beszereznem a kanizsai söprűgyárban és a martonosi kosarasoknál. Tehát ez rendben van, ebbe belenyugodtam.

b) Abba is belenyugodtam, hogy a szemetes lova, amely a Gazgató úr nem kis szimpátiáját örvendi, naponta meg tetszik veregetni a farát: beszemetel. De abba viszont nem vagyok hajlandó belenyugodni:

1. Hogy a paripacitromot széthúzzák, állásukat megbolygassák, felcserélgessék. Igen, abba nem vagyok hajlandó belenyugodni, hogy itt is úgy viselkedjenek, mint a kocsmáudvarán, a kuglipályán. Persze, azt észre sem vették, hogy én közben titokban kiönttettem őket bronzból. A Nagy Cumi kezdte: ellopta a legszebbet. De én azonnal kihívatam Gyurát, a rendőrt és jegyzőkönyvet vetettem, krétával körülrajzoltattam a helyét. A c és a 2 pontra már nem emlékszem. De ha eszembe jut, majd jelentkezem, folytatom. GAZGATÓ És innen hová tűnt? Ez a harmadik citrom hová lett?!

WAK Ez rendben van. Emiatt ne tessék idegeskedni. Ezt én adtam kölcsön a hercegnőt alakító Glóriának.

GAZGATÓ Nem értelek. A hercegnőnek mért van szüksége paripacitromra?

WAK Lehetséges, hogy a Gazgató urat nem értesítették: holnap koronázzák Napóleont! Lehetséges, hogy a Gazgató úr nem hivatalos a koronázási ünnepségekre!

ALBIN Hallod? Holnap lesz a koronázás.

WAK Állj!

GAZGATÓ És miért nélkülözhetetlen a koronázási ceremóniánál az a kurva bronz paripacitrom?

WAK Sajnos, az uralkodói alma nélkül elképzelhetetlen a ceremónia.

GAZGATÓ Értem, most már kezdem érteni. Csak azt nem értem, hogy akkor mi a problémád?

WAK Az, amit már kifejtettem. És leszögeztem, nem vagyok hajlandó belenyugodni, hogy úgy viselkedjenek, mint a kuglipályán... És abba se, hogy Lénea itt húzza meg az egyenlítőt...

GAZGATÓ Hol?

WAK Itt: a négyes és a hetes számú paripacitrom között. Ezt nem tehetik meg. Ez katasztrófát idézne elő: a kettős, hármas és négyes citrom az egyenlítő egyik felére, az egyes, az ötös, hatos és hetes bronzcitrom pedig az egyenlítő másik felére kerülne. Tehát egy részük az egyik féltekére, másik részük pedig a másik féltekére... Tetszik látni, a budinál máris öröket állítottak végig a vonal mentén. Csak engedéllyel szabad átlépni az egyik féltekéről a másik féltekére. A székemet is megfélezték. Ezek szerint engem is. Dang!

ZETOR Ding!

WAK Nahát, ezt akartam mondani, hogy ebbe nem vagyok hajlandó belenyugodni.

LÉNEA Arról nem is beszélve, hogy most meg már ez a halottas menet, ez a bolondkocsi is minden pillanatban szétgázolhatja a gőzölgő citromokat...

ALBIN Visszaértünk... Wak, akkor ez nem Spanyolhon volt, hanem csak egy rongyos, noha selyem spanyolfal. A bíborsávok sem voltak valószínű bíborsávok, csupán csak badobácsok, bűdös pannák... A Krisztusát! A sóút sem volt sós, legfeljebb csak a fagy miatt sózták le az utászok, az útkaparók.

WAK Dang!

ALBIN Spanyolfal és szögcsapó...

WAK Olyan bukósisakod lesz, akár egy kókuszdió. Te, lobogós, örökmozgó ökör!

ZETOR Ding!

ALBIN És lefényképezkedek kókuszdióval a fejemen! Ni, már a holo-halottgram fel-találója is bent van. Tudtam, hogy a Gazgató úr nem fog megnyugodni, amíg be nem hozhatja. Jobb is, ha benn van. Bent mindig biztonságosabb.

WAK Tényleg, már hozza is a masinát.

ZETOR Azt sugdossák, ma lesz az első kremálás.

PALI Ma fogják Nagy Léneáék kremálni Krisztiánt.

GLÓRIA Abban a zöld dobozban van a cián.

ZETOR És azt sugdossák, hogy utána mi következünk, akik nem tartják magukat a féltékékhez.

WAK Akik nem hajlandók kuglipályává züllesztetni ezt az udvart, akik ragaszkodnak a paripacitromokhoz... Az előbb üzent a futárral a Nagy Lénea, ha megengedem, hogy átvezessék a paripacitromok között a drótot, akkor aranyból fogja kiöntetni nekem öket, színaranyból. És nekem is varr Dezsőke fekete öltönyt...

ZETOR Azt sugdossák, hogy így az ispotály fűtése is megoldódik.

HITLER JULI Végre szépen felmelegednek a cellák, a zárkák és a kalodák...

ALBIN Nem fogom kibírni. Sírni fogok. Nem fogom kibírni a pózban...

WAK Miféle pózban?

ALBIN Nem látod, a kis ürgeforma bácsi be akar állítani az örökmozgóba... És holo-halottgramot akar venni rólam...

WAK Kiről? Rólad?

ALBIN Mindenki összevissza forog, csak nekem kell megmerevednem. Leveszi a képem, és átküldi a mamának a túlvilágra. Én nem fogom kibírni így, egyetlen pózba fagyva! Gyrekkoromban is mindig belevigyorogtam, meg kiugrottam a képből. Mindig meg akartam fogni azt a kismadarat, és fellöktem a klott mögé bújt fényképészt.

ZETOR Szebb, mint egy traktor!

WAK Még ezt az öreg örökmozgót is képesek lesznek beszóni szögesdróttal!

HITLER JULI Szebb, mint egy tank!

WAK Most végre Krisztiánt is beteszik az örökmozdonyba.

GAZGATÓ Kétségtelenül kényelmesebb, mint ez a hullás kordé.

ZETOR Nézzétek, tetszik neki a masinában.

WAK Ni, mintha felülne!

ÍRÓ KÉZ Ni, mintha mosolyogna!

WAK Túlvilági mosoly csorog az arcán. Vagy csak előbb megfürdelt?

ZETOR Érzi, hogy képet vesznek róla.

PAX DOKTOR Nézzétek, a lány is megmozdult! Bedobott valamit Krisztiánnak.

GAZGATÓ Csak nehogy valami a csapágyak közé essen.

WAK Igen, van valami Krisztián kezében.

ÍRÓ KÉZ Egy narancs! Egy narancsot adott be neki.

WAK Egy narancsot? Istenem, mióta nem láttam már narancsot!

ÍRÓ KÉZ Még szerencse, hogy nem citrom. Egy narancsot adott a kezébe, hogy azt az ég felé emelve lefényképezkedjen vele.

ZETOR Milyen görcsösen kapaszkodik bele.

WAK Nézd!

ZETOR Mi történik?

ÍRÓ KÉZ Nézd, nőni kezd, nőni! Gyönyörű, mint egy friss disznóhólyag! Semmit sem szerettem úgy, mint egy friss, vérekes disznóhólyagot.

WAK Fogd be a szád. Nem látod, hogy oranzs.

ÍRÓ KÉZ Megemeli. Viszi fel.

WAK Elvtársúr!

GAZGATÓ (kicsapódik a tolóablak) Mi baj? Mi történik itt? Mi ez? Honnan ez a világosság?

ZETOR Viszi a disznóhólyag.

ALBIN Emelkedni kezdett a holo-halottgramja az örökmozgóban!

ÍRÓ KÉZ Viszi fel, viszi Krisztiánt a nagy narancs!

ALBIN Katmandu fölé...

ÍRÓ KÉZ Viszi fel az égbe vagy hová a fenébe...

V é g e

A dráma közléséhez az Újvidéki Színház anyagilag hozzájárult

ÁHÍTATOK

V I S K Y A N D R Á S

így szép mégis: föltekint a völgybe
érvén, s hiszi, szólíthatja a magasságost,
nem tudja nevét noha. odafent meg hallgat,
mint a nagy madarak, vizet keres tekintete
és oldalban heverésző nyáját. s olyan a
lelke, mint a fa. túlnő a kerítésen és
szétekint, mielőtt hosszú álomra térne,
leveti lombját, kölcsön vett kabátot, a
teremtő roppant vállára kanyarítja, derűsen
hagyja a hideg csillagokat maga fölé
seregleni s úgy tekint rájuk, mint lemez-
telenült ágai titokban megérlelt
gyümölcsseire: törékeny léte első játéka
ez, s a szavak meg-megkondulnak engedékenyen,
megmutatják, mit később egyre több titok
fed, egyre zártabb és határtalanabb, mint
a tenger, vagy mint a mag, amely a fát
loppal megrabolta, s e vakságtól lesz egyre
több ő, miközben büszke törzse lassan
kiürül, erejét mutatja a viharnak mindvégig,
míg üvöltve egyszer lekaszálja és vízzel
hinti meg. így szép, ha szól, s így, ha
megkövülten hallgat, nem kevély noha.
benövi homlokát az idő mohája, s ő ellen
nem áll, elrendezi maga körül a tárgyakat,
ablakot tár, éjszakák mély kútjaiban
fel-felriad

*

éjszakák mély kútjaiban fel-felriad,
mikor a hajnal üres ezüstje megcsillan
felette, mint egy tányér, s egész valója
súlyát érzi, mint a menekülve pihenő
vadak, zongora dereng, állva alvó vázák,
üres tükör, mintha valaki fölé hajolt
volna s túl közel került arcához az
arc, mely elvész mindegyre ismét és
hiányzik váltig, szembe fordulna, mint
a napraforgók, rajtuk lépkedve járja
időtlen útját a Nap, s leszegik fejüket,
ha eltűnik, csak befelé néznek, lesznek
csupa várakozás, föltekintene ekkor
magából, kihajolna, mint mikor ledobja
fölslegét a kő, így válnék küszöb és
az örökkévalóra nyitott néma kapu

*

az örökkévalóra nyitott néma kapu,
s az önnön létét először megszólító
gyermek, mikor a világtól máris
elkülönül, és elindul, hogy útját
ismét megkeresse, s nem tekint az
elmaradókra, élete egész tere most
csak árnyék, és minden álomban
milyen otthontalan, nincsenek karok,
hogy átölelnék, s nincs kéz, amely
elérse, ösvénye hossza annyi csak,
mint a talpa, s nem jár előtte senki,
aki elvezethetné a partra, annyi van
csak, amennyit a szem lát, és vissza
is fordulna félúton, ha valami is
övé maradna, ha volna jelentés,
mihez visszatérhet, ami tagjait
egy testben összetartaná és szitáján
fölfogná a konzisztens létet, mint
a kotta az elpergő hangokat s a
rács mögött a csendet. megállni ki

tudna? elterülni a fák alatt üres
kulacssal, és felidézni még egyszer,
ami elmaradt, s lemondani titkáról
az eljövendőnek? ki tudná a hangot
nem hallani, melyet külön-külön
észlel a rövid életű sejt, a tenger
kondulásait az idők kezdetén magába
zárt mellkas és a szárnyalás emlékét
sejtő tagok? meg-megáll, fának dől,
elég, Uram, maradj veszteg végre,
kiáltja, és tovább megy

*

elég, Uram, maradj veszteg végre, engedj
szertehullni engem, alászállani
emléktelen kövekre, elfutó vizek
hátára simulni, elindulni, s nem
jutva sehova már, sem verve, sem
diadallal, vidd a viseltes vértet:
én vagyok, s ennyi, szél zúg benne,
mint a barlangok bejáratánál, melyek
nem hagynak visszatérni, csak az
ezer féle idő ütését hallani a kövön,
mintha gályák vonulnának az éjszakában,
háttal minden partnak, s minden parti
tűznek, mely várakozó asszonyok arcát
vonja elvillanó fényes hajnalokba s
pernyét lövell a lakatlan magasba, engedj
szertehullani engem, legyenek gyolcs, legyenek
saru, legyenek a hatalmas ég szegélye,
kő, tamariszkusz, tenger

*

kő tamariszkusz, tenger, előre
futó és elhaló hullám, ilyenkor
nem vagy leginkább tán, jelképe
csak a lehetőségek, eltévedsz hamar
az ösvénytelen parton, s félni
tudsz, ha kinyúl érted a víz,

és kincseit a partra eléd kiszórja:
nem vagy elég nincstelen, hogy
közel kerülj most, és mérhetetlen
légy, miként a víz útéseitől
sokasodó idő, ismeretlen hajók
süllyednek a látóhatár moccsatlan
vizébe, s akár a kagylók emlékező
páncélja, a parti homokba fúrják
egyszer ők is fejük, mint párnába
a hazatalált riadt gyermek,
kivetülnek a partra, és elveszni
nem tudnak soha, *nem lenni* a tenger
színe előtt legfeljebb, szél
pengeti az árboc hárfáján a húr,
majd éjszaka jöttén nedves köpenyét
a roncsra teríti, s ott várakozóknak
a parton mindenek, mint a sziklák,
nem hasonlat semmi sem akkor és
nem jelkép, ha angyalok harsonája
kél, kiemelkedik még egyszer a vízből
a nap és ecsetje az örökkévaló
kifeszített vásznára teríti a tengert

Ablak

FÚZFASÍP (VI.)

A PESTI TÁVIRAT

BORDÁS GYŐZŐ

Idegesen járkált le-föl a szobájában Székely igazgató. A kicsöngetést várta, hogy megtudja, miért hívatják ilyen sürgősen Sauer Jakabot Pestre. És nem is akárhová, hanem – ő tisztelettudóan mindig csak így emlegette – a Nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba. Eddig úgy tudta, a gimnáziumból csak ő van kapcsolatban velük, volt is ott nemegyszer, igaz, sosem egyedül, legutóbb is, amikor a főgimnáziummá avatásról született megállapodás, Voinich báró úr országgyűlési képviselő kíséretében. Ezt a Sauert meg személyesen hívatják. Vajon miért? – töprengett, de akárhogy forgatta is a dolgokat a fejében, semmi jóra nem gondolhatott. Bizonyára az almanach miatt. Nyilván följelentést tett Stern szerkesztő ellen, amiért írását kiszerveztette a könyvből. De lehet, hogy a gimnáziumot is belekeverte a dologba. Akkor viszont engem kellene először megkérdezniük. Csakis az almanach miatt – gondolta –, s ki tudja már, hanyadszor elevenedett föl benne a kép.

Karácsony előtt jelent meg a könyv. A kaszinó nagytermét már fenyőfa díszítette, a cikkcakkosra vágott színes kreppapír füzérek, amelyek behálózták a mennyezetet, már a szilveszteri multság kellékei voltak. A kaszinó szinte minden tagja ott volt, s vendégek is szép számban. Dugig volt a terem zsakettes emberekkel, és színes női ruhákkal, csak úgy fulladozott a sok püdertől, amit a nők sohasem spórolnak le magukról. Mindenki láthatta, hogy Weis úr, a cukorgyár igazgatója hidegen üdvözölte Balogh Jenőt, a kendergyár igazgatóját, a kaszinó elnökét, és néhány szót váltott Vécsei vízmérnökkel és Sauer Jakabbal, majd Kochán Alice úrnő társaságában vonult be a terembe. Stein volt a szónok, aki erre az alkalomra frakkot varratott magának, mint kitudódott, nem itteni, hanem zombori szabóval. Nyilván tükör előtt gyakorolhatta a frakk villás farkának oldalra hajtását, mert mielőtt helyet foglalt a terem közepén dobogóra állított asztalnál, olyan mozdulattal tette, mint a főispán szokta, aki, hála Istennek, most nem volt

jelen, csak üdvözlő táviratot küldött, amelyet Wagner György községi jegyző olvasott föl személyesen.

Ronda idő volt, kint fújt kegyetlenül, a kora esti ólmos eső ráfagyott az útra. Mint mesélik, Weis úr fiákerének egyik lova a kendergyári kishídnál megcsúszott és térdre esett, a parádés kocsis pedig azt hitte, eltört a ló lába. Gondolkozott, kifogja-e vagy sem, de hogy nézett volna ki, ha a cukorgyár igazgatóját csak egy lóval vontatják be bemutatkozó látogatására, mert hivatalos ünnepségen most jelent meg először. A gyár beindítása és az első kampány annyira lekötötte idejét, hogy szórakozásra még nemigen gondolhatott. Weis állítólag nagyon dühös lett a díszes libériájú kocsisra, s miután maga is meggyőződött, hogy a lovat sikerült lábra állítani, megparancsolta, nem fogja ki, hanem lépésben hajtson. Hogy figyelmetlensége miatt-e, mert az igazgató úgy tartotta, hogy a ló csak akkor csúszik el, ha a kocsis nem eléggé óvatos, vagy mert azt merészelte ajánlani, hogy a kendergyáriaktól kölcsönkér egyet, nem tudni, mindenesetre másnap fölmondást kapott.

Stein a rossz időt nem látta vészjósló jelnek. Az almanach készítése jól ment, sőt Balogh úr már a nyomdai számlát is kiegyenlítette. Pedig tudhatta volna, hogy a kifogásokat errefelé az emberek nem mondják egymás szemébe, hanem suttozva, irodában meg kocsmai asztalok mellett. Székely igazgató számára Stein kollégája – így utólag – olyanak tűnt, mint a föl-szarvazott férj, aki utoljára szerez tudomást a dolgokról. Mozdulatai határozottak voltak, mosolya nyugodt. Az üdvözlő szavak és a távirat elhangzása után magabiztosan ment ki a szónoki emelvényhez. Az alkalomhoz illően kimért volt, s mielőtt eleget tett volna a szerkesztői megbízatásából eredő feladatának, hogy bemutassa a könyvet, előbb elégedetten végigtekintett a díszes társaságon, majd kézbe vette az előre odakészített egyetlen példányt – a többi becsomagolva állt Balogh elnök asztala mellett –, s úgy emelte föl, mint papok a misekönyvet: „Íme a könyv!” – mondta, majd hatásszünetet tartva elkezdte:

– *A Magyar Városok Országos Kongresszusa ez évben jutott el ahhoz a gondolathoz, hogy a magyar városok – itt a jelzőn már határozott hangsúly volt, ami Székely igazgató úrnak nagyon tetszett, Sauer viszont nem tudott másra gondolni, mint hogy minek ezt hangoztatni, amikor a lakosság kétharmada német – népességi állapotát, közgazdasági, közigazgatási viszonyait feltüntető évkönyvet adjon ki, és ezzel irányító eszközül szolgáljon a városfejlesztés útján. A feltárt és ismeretlen adatok ezrei most arra várnak, hogy a községekre is terjesszék ki ezt a programot, hiszen a nemzet gazdasági és értelmi súlyának igen nagy része érvényesül bennük.* (Boros György nyomdász ráismert a szövegre. Egy héttel azelőtt, nem bízva az inasokra, saját kezűleg szedte, nehogy véletlenül is hiba csússzék bele.) *Némelyik,*

kulturális, ipari, gazdasági fejlettségének fokát tekintve, jóval elébe vágott történelmi múlttal, gazdag tradíciókkal bíró városoknak is, anélkül hogy életerős, egészséges fejlődésének megvilágítására csak gondolt volna valaki. Pedig nemzeti szempontból jól felfogott és átértendő kötelesség figyelni és figyelmeztetni azon újabb alakulásoknak az eredményeire, melyeket a magyar községi élet felmutat: új munkásságnak, új mezői kapcsolódnak így a magyar kultúra területeibe, és ez a területváltozás természetesen új célok, feladatok kialakulásával jár...

Ekkor köhintett Weis igazgató, nem is köhintés volt az, hanem torokköszörülés, amit az első percek mély csöndjében mindenki jól hallott. A szónok is, de azonkívül, hogy a fene egyen meg, másra nem gondolhatott, hiszen mondandójának még a harmadánál sem tartott. Arcába némi vér szorult, de nem annyi, hogy ez feltűnő lett volna. Mielőtt azonban tovább mondta volna fejből betanult szövegét, ő is megköszörülte a torkát, ami olyannak tűnt, mint mikor puskaövére puskaövéssel válaszolnak.

– ... Szóval – folytatta –, *arra helyi viszonyok ismerete után nem lehet gondolni, hogy mindent egybefoglaló rendszeres monográfiát vagy statisztikai évkönyvet adjunk: számolni kellett az adatgyűjtés leküzdhetetlen nehézségeivel...*

– Meg a szerkesztő rosszindulatával – szólt oda Vécsei mérnök a tőle két székkal odébb ülő Sauer Jakabnak, úgy, hogy ezt a körülöttük ülők is hallják. Sauer erre csak bólintott, de az elhangzott félmondat elegendő volt, hogy – legalábbis a teremnek ebben a részében – a figyelem rájuk terelődjön.

– ... *Ennek a könyvnek* – folytatta Stern kissé följebb emelve hangját – *minden cikke azt a célt szolgálja, hogy városunk fejlődőképességéről, életerejéről tegyen tanúságot...*

– És hogy elhallgassa a valós eredményeket! – vetette közbe Vécsei, most már oly hangosan, hogy ezután mindenki feléje fordult, mire Balogh mérnök kénytelen volt megvető pillantása mellé kezével csitító mozdulatot is tenni, Stern pedig eltérni az előre betanult szövegtől:

– ... *Lehet, hogy ezzel nem mindenki ért egyet, de mi mindent megtettünk, hogy eddigi ismereteinket teljes egészében közreadjuk, de – s ebben a pillanatban elvesztette gondolatának további fonálát – arra a helyi viszonyok ismerete után nem lehet gondolni, hogy mindent egybefogó rendszeres monográfiát vagy statisztikai évkönyvet adjunk...*

– Tanár úr, visszaugrott a gramafonjának a tűje – szólt most oda az első sorból Kochán Alice úrnő, mire Wagner jegyző a nyugalomra intés jeléül diszkrétén megfogta a kezét. Stern most már nagyon ideges lett:

– *Egyesek, úgy látom, nemkívánatos mederbe kívánják terelni e párját ritkító eseményt, de én erre is csak azt mondhatom: vannak területek, ame-*

lyek a könyvben nem kaptak kellő nyomatékot, de mi arra törekedtünk, hogy új ismereteket tegyünk honossá, s az ismertektől, mint amilyenek a Vízügyi Társaságé, vagy vidékünk természeti ismeretei, már csak terjedelmi okokból is eltekintsünk...

Balogh Jenő, aki jól ismerte Vécseit, most már érezte: ebből botrány lesz. Még tett volna egy kísérletet, hogy fölállva nyugalomra intse az elégedetlenkedőket, de elkésett. Vécsei ugyanis fölpattant a székéről, és hangosan kikérte a maga és a Társaság nevében Stern nyilatkozatát.

– Stern tanár úr nem szakember, tehát nem illetékes szakmai kérdések eldöntésében! – kiabálta. – Ajánlom magamat! – tette még hozzá, majd kicemeregve a sor közepéről feleségével együtt elhagyta a termet.

– Nyugalom, nyugalom! – kiáltott most már Balogh Jenő is az erősen morajló tömegre, de késő volt a figyelmeztetés is, mert most már ki-ki a saját szomszédjával kezdett vitatkozni, mint futballmeccsen szoktak a félidőben. Bár csak kevesen tudhatták, mi van, s mi nincs a könyvben, most már mindenkinek volt véleménye. A lelkesek, akik rendre helyet kaptak benne felekezetük bemutatására és templomuk történetének megírására Vécsei minősíthetetlen magatartásáról vitatkoztak olyan egyetértésben, mint soha eddig, az iskolaigazgatók is Stern kollégájuk pártjára álltak, de Weis tudni vélte, hogy a cukorgyárról egy szó sem esik a könyvben, Szentgyörgyi, a csatornatörténet kihagyása miatt egyenesen a könyv betiltását követelte főnhangon, még a Togóból hazaérkezett Schmidt testvéreknek is volt kifogásolnivalójuk, pedig ők több teret kaptak, mint Kochán Alice, akinek csak jótékonsági tevékenysége örököltetett meg. Maléter Károly, a fiatal író pedig ugyancsak tudni vélte, hogy a művészeknek egy sort sem szenteltek, pedig legalább Pichler József megérdemelte volna nemcsak az említést, hanem a méltatást is, mert Pesten ma is a legelőkelőbb helyen láthatók a képei.

Miután a nagy zűrzavarban Weis úrék, Kochán Alice és lánya is tüntetőleg kivonultak a teremből, Balogh Jenő jobbnak látta berekeszteni az ünepséget.

A könyv az utolsó darabig elkelt.

Weis bérelte föl Vécseit, hogy botrányt csináljon, gondolta ekkor Székely igazgató, megbánva, hogy a gimnázium nevében elvállalta ezt a megbízatást, s hogy éppen Sternt nevezte ki a szerkesztőnek. Nem kis szégyénérzettel kért bocsánatot Wagner jegyzőtől, azonnal arra is figyelmeztetve őt, hogy tapintatos beszámolót írjon majd erről az eseményről a főispán úrnak, mert ugyebár mégiscsak a gimnázium tekintélyéről van szó.

Az almanachot a kendergyár pénzelte, s most úgy érezte, cukros vízbe áztatott kóccal kellene összekötni a kendergyáriakat meg a cukorgyáriakat ezekkel a vízügyesekkel együtt, s úgy hajítani őket a csatornába. Balogh

Jenő irányított a háttérből, még ha a könyv utolsó oldalain a reklámok a Lőnyi-féle olajgyárat meg a „földművelő” benzines öngyújtókat készítő gyufagyárat hirdették is. Hogy mindebben Sauer keze is benne van, Székely Sándor előtt nem volt kétséges.

A botrány nem maradhatott titokban, cikkezett róla nemcsak a helyi sajtó, hanem a zombori, szabadkai meg az újvidéki újságok is, s mint minden rossz hír, ez is följutott egészen Pestig, ahonnan ez a távirat érkezett.

– Már alig várom, kolléga úr – fogadta Székely igazgató a szertárból nagysokára megérkező Sautert. – Nézze, távirat, az ön nevére, ide, a gimnáziumba... a Nagyméltóságú Vallás...

– Látom, igazgató úr, de mi ebben a különös?

– Hát, hogy magát, személyesen... kéretik. Nem tudja mi ügyben? Csak nem az almanach miatt?

A természettanár nem sietett a lehetséges válaszokkal, mert való igaz, hogy ő sem tudta, minek köszönheti a megtiszteltetést. A disszertációra gondolt elsősorban, de valószerűtlennek tartotta, hogy ilyen gyorsan válaszoljanak rá, hiszen két hete sincs, hogy elküldte, meg az jutott eszébe, hogy megkaphatták a zombori Történelmi Társaság jelentését a múlt év júniusában itt folytatott ásatásokról. De nem tartotta kizártnak, hogy az almanach valóban nagyobb port vert fel Pesten is, mint gondolná. Hogy örült a táviratnak, az biztos.

– Nem tudom, igazgató úr, mi célból hívatnak. De azt ön is tudja, az almanachhoz nem sok közöm volt.

– De a botrányhoz igen – vágott vissza az igazgató, maga is ott hangoskodott a cukorgyáriakkal. Mondja, nem küldött jelentést Pestre?

– Megnyugtathatom, nem. Nyilván más ügyben hívatnak. Számomra a legvalószínűbbnek az tűnik, hogy a nyári ásatások eredményei érdeklik őket.

– Az avar gyűrű miatt? – lepődött meg az igazgató, de ebben a meglepetésben már a mély megkönnyebbülés jelei is megmutatkoztak.

Szóval az ásatások miatt? – kérdezett rá ismételten, mintegy ellenőrizve, jól hallotta-e. Mert akkor az egészen más. Az a mi tanintézményünk érdeme, azt mi csináltuk.

– Az almanachot is – vágott vissza Sauer.

Erre a megállapításra, ha kérdő mondatként fogalmazta volna meg, nem kapott volna választ.

– Lehetséges, hogy azok a csontvázak, a fibulák és karperecek érdekelnék őket? – töprengett fönnhangon az igazgató.

– Találtunk ott fegyvert meg bögréket. A gyűrű keleti felén meg római érméket is, Constantinus-féléket.

– Ezekről a zomboriak is azt mondták, hogy százával akad ezen a vidéken.

- De jelentésünket, úgy tudom, továbbították.
- Tudja, mit, kolléga, hívja föl őket azonnal, itt a telefon, jelentse be a beszélgetést. Elvégre föl kell készülnie.
- Köszönöm, majd fönt megtudom, miért hívtak.
- Mindenesetre a jegyző úrral elintéztetem, hogy utazását a város fizesse. Ha mégis fölmenne, mert a múltkor nekem azt mondta, a felesége miatt nem utazhat.
- Majd beszélek Kovács doktor úrral, remélem, vállalja, hogy felügyeljen az egészségére.

Pichlernél szállt meg Pesten. A Budafoki úton egy emeletes ház kétszobás manzárdjában. Délután érkezett, Pichler felesége egy egész bőrrönd disznótorost küldött az urának, merthogy otthon éppen vágás után voltak. A festő gyorsan beszervezte baráti vacsorára, de a meghívás, szokás szerint, nem ebbe a műteremlakásba szólt, hanem Pichler unokabátyjához, Tóni bácsihoz, ehhez a Bácskából elszármazott műkereskedőhöz, a Törökvész úton levő házába. Schveng Antal amolyan medvetermetű, hatalmas ember volt, akinek orrát már pirosra festette a bor. De ez az orr megérezte, miből lehet üzletet csinálni. Képekkel és szobrokkal kereskedett, lakása is inkább raktári raktárra hasonlított.

Sauer csak azt tapasztalta, éhes a társaság, mert úgy faltak, hogy a házigazda nem győzte szelni a kenyeret.

– Csak ez az ovális tálca maradt ebből a szép bácskai csendéletből – magyarázta valami Baranyi nevű újvidéki szobrász.

– Ez is csendélet, csak hurkabélcsendélet, mostmár – kedélyeskedett Pichler.

– Amíg lesz Bács-Bodrog, nem halunk éhen – mondta a vörös hajú, valami Sándor névre hallgató festő, akit Sauer azért jegyzett meg, mert már évek óta az ő szülővárosában, Nagybányán dolgozott. Elő is kerültek a hazai dolgok, de meséjével Sauer nem tudott a középpontba kerülni, kit érdekelt az ő gyerekkora. Valami kiáltványról beszélgettek, amelyet majd az új Művészház avatóján tesznek közzé, amelyben benne lesz, hogy „az új művészet feladata szétbontani a képtelen hazugságok gubancát”, „eloszlatni az agyvelőből a butaság aljas mérgezőgázeit meg a hamis erkölcsi érzék kancsalágát”.

Ezek a különösnek ható félmondatok szinte kopogtak az agyában, amikor késő éjjel, nehéz gyomorral és kővájgó fejjel sétáltak hazafelé, s mellettük a Krisztina körúton fagyott szikrákat vetettek a csörömpölő villamosok. Pichler ugyancsak mámoros fejjel arról beszélt neki, hogy a művész sohasem állhat a hatalom oldalán, legfeljebb fordítva: a hatalom lopakodhat a művész magánya mögé, a világ haladásának ritka, szeszélyes pillanataiban.

Ha eddig volt is némi kételye afelől, hogy jól cselekedett-e, amikor az almanach ügyében Vécseiék oldalára állt, most egyszerre megszilárdulva látta cselekedetének helyességét. El is mesélte Pichlernek a történetet, még azt is, hogy Maléter őt is szóba hozta, mire Pichler átkarolta, és boros arcával megcsókolta. – Ott nálunk is – mondta – minden csak a napi propagandául szolgál. Ezért nem lehet ott élni. Hát még művészetet csinálni.

Micsoda egyenes beszéd ez! Meg az is, amit Tóni bácsi így fogalmazott: „Művészek vagytok, a lélek táplálása van rátok bízva, a szellem formálása a dolgotok.” Ha ezt elolvassa valahol leírva, egy rakás közhelynek veszi, de ott, abban a tenni akarástól dagadó társaságban minden szó hitelesnek, erőteljesnek hatott, mint egy tragédia zárójelenetében.

A műtermi priccsen ágyazott meg neki Pichler, ő maga meg átment a másik szobába. Hogy a kemény ágy, a gazdag vacsora, avagy éppenséggel a műterem furcsa hangulata és terpentinillata volt az oka, maga sem tudta eldönteni, de álom nem jött a szemére. A másnapi látogatással még nem sokat törődött, azzal sem különösebben, hogy Vécsei ajánlatára fölmegy a Központi Vízművekhez is. Inkább játszadozott azzal a gondolattal, hogy mi lenne, ha a sarokban levő spanyolfal mögül előbújna egy azok közül a vézna nők közül, akiket Pichler ide, épp erre a priccse fektet, hogy előbb megfesse őket, s azután nagyokat kamatyoljon velük. Nem is lepődött meg, hogy ilyen gondolatai támadtak, hiszen a felesége a jövő hónapban szül, s Kovács doktor szigorú ajánlatára már két hónapja betartották az érintkezési tilalmat. Csak az volt számára furcsa, hogy férfitársa mind határozottabb ébredésében éppen Kochán Alice lánya, Flóra tűnt föl előtte, mintha őt kívánta volna leginkább ide maga mellé, méghozzá úgy, ahogyan legutóbb ott a kaszinóban látta anyja mellett: haját gömbkontyba tupírozva, hosszú, sárga ruhában, mell alatt elvágva, hogy megmutassa a test formáit. A ruha dereka elöl laza esésű volt, csípőjét fűző szorította össze, uszályos volt, s elől is a földet söpörte. A lány sántított, ezért kellett a ruhán ezek a szabászati hadműveletek. De ez a tény egy csepp sem zavarta Sauert, úgy érezte, éppen ezért oly titokzatos mindig a lány arca az érdekes japános frizura alatt. A lámpa nem világított, de ő akkor is csak lehunytt szemmel tudta maga elé varázsolni a lányt. Nőre vágyott, s azon is eltöprengett, elmondja-e ezt holnap Pichlernek.

Elég hosszasan eljátszadozott ezekkel a gondolatokkal, s miután csitulni érezte bujaságát, friss levegővel akarta teljesen szertefoszlanni a testét bizsergető érzéseket. Fölkattintotta a lámpát. Kinyitotta az ablakot, és mélyeket szippantott a szokatlanul csípős, de tiszta budai levegőből, amely gyorsan behatolt a pizsama alá is. Így hát nem sokat időzött az ablaknál.

Visszafeküdt, de most nem oltotta el a villanyt, és a padlón heverő lapokat kezdte nézegetni, abban a reményben, hogy az olvasás álmot hoz sze-

mére. Művészeti folyóiratok voltak többnyire, kellő álomporral, gondolta. A Művészház Kultúra című, múlt évi februári számában egy levelet is talált, nyilván könyvjelzőt helyettesített, mert azon az oldalon piros ceruzával négy sor aláhúzva: *Pichler József képei mind kiváló kompozíciók, nap-sütéses, színes jelenségek. Akttanulmányai, táncosnője igen szép megjelenítésű képek.* Az írás alatt csak iniciálék, ezért nem tudta, ki írta, de a cím mindent megmagyarázott: VI–IK CSOPORTOS KIÁLLÍTÁS A MŰVÉSZHÁZBAN. Büszkeség töltötte el, hogy az ő ismerőséről (szívesebben gondolta volna barátjának, de ezt nem érezhette így) ilyen szépen írnak, hát még mikor fölfedezte, hogy e számban három képének a reprodukciója is benne van. A Szüret a Bácskában meg a Falusi utca nagyon ismerős volt számára, mintha már mindkettőt látta volna otthoni műtermében, lehet, hogy éppen ezek is benne voltak abban a nagy csomagban, amelyet a múltkor együtt hoztak föl, de a folyóirat utolsó oldalán talált képnek már a címe is nagyon furcsa volt: Az igazság tűz, mely világít és éget. Ennél időzött el legtöbbit. A kép alsó felében kígyó tekereg vonagló, meztelen női testeken, fönt pedig a felhőkől felemelt karú, ugyancsak pucér nő, mintegy felkínálja magát az életnek. Mögötte csillogó napkorong. Micsoda különös kép – gondolta. Ezek a nők mintha valami furcsa táncot járnának, s az egésznek mágikus ereje van. A kép alsó fele szokatlanul emlékeztette valamire. Fára? Hát, igen, a téli kopár fűzfákra, a nők kissé mesterkélt vonaglásában pedig e fák göcsörtjeire ismert, a nyitott szájak meg a nagy szemüregek pedig a fák korhadt lyukakká formált üregeire. Amikor a képre először ránézett, ellenérzést és értelmetlenséget váltott ki belőle, de most, hogy a tájat vélte fölfedezni benne, a buja vegetációt, amelynek kusza indái dzsungelszerűen befonják a vászon egész felületét... Megérezte a kép irracionális közegét: nem egyszerű aktokat látott, sőt csak tájképet sem, hanem mágikus, szürrealista tartalmakat. Nem erről a képről mondta neki az este Baranyi, hogy jó a páholyi képed? Emlékezetében kutatva mintha még azt is hallani vélte volna, hogy jó volt a belépőd. Páholytag volna ez a Pichler. Jó lenne tudni. De úgysem árulja el.

Hallott ő ugyan már a páholyról egyetemista korában, valami Humanitas Társaságról például, amelybe csak a külföldön beavatottak tömörülhetnek, s tudott arról is, hogy ez valami filantróp társaság, amelynek célja a közerkölcsiség és a művészet szeretetének a terjesztése, de többet, mint a beavatatlanok általában, nem. Szóval ez az az ember, aki ott hortyog a másik szobában? – csodálkozott, s hirtelen le is mondott az imént még határozott tervéről, hogy másnap előrukkol férfigondjaival.

Összecsuksa az újságot, visszahelyezte a levelet, és a padlóra tette. A levélborító hátsó oldaláról csak a feladó monogramja látszott ki: K. A. Női írás – állapította meg. Ismét fölvette az újságot, kivette belőle a levelet, a

bélyegzőről látta, otthonról érkezett. A levélpapírt már olyan mozdulattal húzta ki a borítékból, mintha csenne valamit. Óvatosan hajtotta szét. A lap mindkét oldala tele volt írva szép, kanyargós, de szokatlanul apró betűkkel. A szomszéd szobából továbbra is csak távoli horkolás hallatszott. Olvasni kezdte:

Édes, drága, egyetlen Barátom!

Köszönöm becses fényképeit, megvallom, azon, ahol a háttér is szép, tet-szetős, érdekes, még magamat is odaképelem. Igazán kedves, s számomra értékes, mint egy nagyon is boldog öntudatomhoz nőtt kincs! A nagyított képen, megvallom, az amatőrszerű jelleg egészen világos, ismerem az ilyen fényképészeti remekműveket, én is voltam néhányszor így lekapva, ezek a képek persze úgy néztek ki, mint egy cigányasszonyról készültek, csak a pi-pa hiányzott még a számból, és aztán a kártya a tarisznyával, és senki se vont a kétségbe, hogy cigány Panna vagyok.

Őn, Édes (hogy is nevezzem, hogy át ne lépjem azon határt, melyet a ba-rátság és a szívbeli rokonérzelem megkülönböztetéseként lehet venni), én valahányszor Önre gondolok, az Ön festményeit veszem elő, s ilyenkor úgy érzem, itt van velem. Legközelebb ha megfest, azt csakis úgy engedem meg, ha magát is idefesti mellém. Ha örülök, lássam, kinek örülök, ha meg dorgálom, tudjam, kit kellene megfojtanom.

Édes Barátom! Egész nap azon törtem a fejemet, hogy miért nem vagyok milliomos, miért kell nekem bevárnom az éjjelt (most is fél egy van), hogy ezen szabad időben Önnel, Magával, Pajtásommal cseveghessek, ahelyett hogy ott lennék Magánál, itt meg maguktól mennének a dolgok. Mert vála-szolni akartam azonnal édes és drága soraira. De vártam, mert azt akar-tam, hogy Maga is várjon az én soraimra, mert maga egy gyilkos! Önmaga gyilkosa, ha olyasmire gondol, amiről ír. Ezt viszont most engedje át ne-kem. Én majd először megölöm, szép lassan, kínozzom sokáig. Így ni. Mit kérdez tőlem? Mit tartanék hibának magában? Nos, én mindent és semmit sem tartok hibának, ha bármit cselekszik, az a Maga dolga, kedves Bará-tom, Önben is megnyilatkozik néha az „az ember”, nem az átlag, hanem az emberi gyarlóság. Nos, jól kínozzom? A tör szúr már?

Őn egyenesen nekem ront kérdések ezrével, melyek érzékeny oldalam masszírozzák. Egyenesen támad, de nem ijedek ám én meg, mert nekem pajzsom van, vértem van, amivel védem magam. Engem ugyan meg nem szúr, édes gyilkos, mert én sérthetetlen páncélban vagyok!!! Az én páncélom éppen az, amit Ön rám öltött azzal, hogy olyan kérdéseket tett föl, aminők-re saját maga is megfelelt.

Édes Mester, Ön, mint saját autentikus szervezettel bíró emberi egyéni-ség, ezen a világon saját belátása szerint élhet a nagyvilág erkölcs-kordon-jait Önre nem fogja szabni, mert a „férfi”, sajnos, férfi és becsületes ember

marad, ha 20 kedvese is van. De egy nőről mindjárt azt mondják „gyengeség”, ha csak egy „becsületes” férfinak lett a becstelen kedvese! (Ez is egy tördőfés – érti?)

Édes, jó Barátom (itt félreteszem a tört), Ön azt írja, bennem többféle nemesérc forr. Hát több, mint amennyiről Ön tud. Mivel sokáig vártam le-velére, én már lemondtam arról, édes Barátom, hogy szeretni lehet. Csak azt láttam, hogy nő vagyok, sohasem érvényesülök, bárminő nemes és bárminő szerény, erényes és jó legyek. De a férfiak, tudja, drága Barátom, olyanok mind, ma még bókolnak (ezt már kaptam eleget), holnap aztán szerelmet is vallanak, azután a kisujját kéri, és azután hopp, büszkék, hogy a hálóba tévedt bogarat megfogták. Letörölnék a pillangó himporát, kiszívják a vérét, beillatoznák magukat szirmaival – és aztán kell a fenének! Ezért nem sétálok én be ilyen hálóba. Méltóztatik engem érteni? Önök férfiak, drága Barátom, Önök úgy játszanak a nő szívével, annyi fortélyal, hogy igazán edzett, de főképpen hidegvérű nőknek kell lennünk, hogy ne repüljünk mézes csalétekeikre. Mert odavezet csáb szavaik kihívása. (Édes Mester, nem int még le, hallgatja még ocsmány nézeteimet a férfiakról? Ön kérdezni volt szíves, hát én most válaszolok. Ön akarta, hogy bokszoljunk!)

Én emlékezetem óta mindig ideális formában megnyilatkozó szerelmet éreztem szívemben. De mindig csak egy idáalom volt valóban, ha talán több tetsző egyéniség is imponált. Az igazság az, kedves Mester, hogy egyet se szerettem igazán, és az onnan ered, hogy mind éretlen tascók voltak. Mikor 7 éves voltam, tetszett egy 14 éves fiú, később, mikor 10 éves lettem, tetszett egy 23 éves (azt hiszem, annyi éves volt), azután egy csúnya vörös 6-os gimnazista, kinek nagyon nemes szíve volt, azután egy 8-os tetszett, persze ezek közül egy sem udvarolt komolyan nekem, de azért akrámeljiket veszem sorba, mind szerettem őket félig-meddig.

Nos, Barátom, nekem akkor kezdtek udvarolni, amikor 18 éves lettem, és azóta is. Megutáltam a férfiakat udvarlóimon és boldogult férjemen keresztül.

Megmaradtam tisztességesnek, egyenesnek, lányom anyjának: ha kell, Önnek elmondom: igenis unicum vagyok, az Ön becses felfogása ellenére is. Bár magam is csodálom, hogy nem repültem még egy fennen említett lépvesszőre rá, amit elég ügyesen próbáltak már számtalanszor kitalálni.

Tehát, édes Mester, eddig tart a tördőfések sorozata, most már meghalt, ugye? Most már tudja, honnan meritettem mindazt, amit kérdezett, most már azt is tudja, hogy a pesszimizmus is nagyon erős tulajdonom.

Édes Mester, most, miután föltrancsiroztam, elmondom: Önnek felette sok szép tulajdonsága van, ami engem elragadtat, de én nem hagyom magam túlságosan elragadtatni.

Nem kételkedem én semmiben sem, de Édes Mester, ha mi jó barátok akarunk maradni, felesleges a sok beszéd, lehetünk bizalmasak is egymáshoz anélkül, hogy érdekeinknek valami közös medret keressünk. Én az Ön irányában valami naiv szeretetet érzek, egy nemét a leggyengédebb szeretetnek, amelyet velem így senki nem éreztetett, mert érzem, az Ön művészi, fennkölt volta velem egyenrangú, rokon lélek lakik Önben, amely veszedelmesen közeledik ahhoz a ponthoz, hogy forró, szenvedélyes szerelemmé fajuljon, tüzet kiabáljon. De ne higgye, hogy én olyan lobbánékony anyag vagyok!

Drága Barátom, hogy miért kívánok én életemnek delején is szép maradni? Egyszerű ez, édes Barátom. Mert ugyebár amíg Önnek valami kedves tárgya el nem kopik, el nem szakad, össze nem törik, addig becses, mihelyt elveszíti értékét, hasznavehetőségét, mindjárt antikváriusi tömlöcbe kerül, és így beszélnek róla: volt!

Tudja, valamivel idősebb vagyok Önnél, de az Ön bölcsességét tisztetem, becsülöm. A művészetét is! Ezért a lányommal együtt lelkesen várjuk érkezését. Ha megírja, mikor jön, csukott kocsi küldetek Önért. A gyors megfog állni a kishegyesi állomáson, s Ön leszáll...

Édes Mesterem! Én azért Önt nagyon szeretem, bár tudom, maga is egy a sok férfi közül. Azt is tudom, hogy nincs rossz gondolata irántam, de kérem, ne is tápláljon egyet sem. Szívem, érzem, teli sok szeretettel-szezelemmel, de hol a Messiás, ki felszabadítja a bűntelent, s tegye bűnössé, úgy, mint, minden ember fiát, ki por és hamuból vagyon, és nem csupán lélekből. Írjon, és szeressen továbbra is, szerető barátnője:

Alice

Vélicity puszta, 1912. XI. 23-án

Sauer mindent visszarakott, ahogyan volt.

Úgy érezte, Pichler épp abban a pillanatban rázta ki az ágyból, amikor elaludt.

(Folytatjuk)

AKI ÉHEZVE FÁZOTT

KELEMEN NÁNDOR (1956–1990) HALÁLÁRA

Egy üres ház álmaiban éltünk – írta Kelemen Nándor. Aki megfordult valaha ebben az „üres” házban, az elmondhatja magáról, hogy találkozott a mozdulatlan, a bénító szegénységgel. Kelemen Nándor ebből a bénító szegénységből szeretett volna kitörni.

Elvégezte a gimnáziumot, ott ismerkedett meg Pilinszky költészetével, ott a gimnáziumi évei alatt kezdett festegetni, felvételizett a képzőművészeti akadémián, itt a helyét átengedte egy kollégájának, aki helyszűke miatt már nem jutott volna be. Otthon maradt a Böge partján, kint a falu szélén, a cigányok szomszédjaként. A cigányok putrijait festegette, a putrik falán a fényt, a cigányokat, a cigánygyerekeket. Meg a szárkúpokat és a nyári jegenyéket. A hadseregben égi kegyben, égi sugallatban volt része. Erről akkor mesélt egy péterrévei találkozásunk alkalmával, amikor az adventistákhoz csatlakozott, s már betéve tudta a Bibliát. „Végleg leszámoltam a kábítószerekkel” – győzögette, talán nem is annyira a barátait, mint inkább önmagát.

Nemcsak neki magának voltak kitörési kísérletei abból az „üres” házból, barátai is segíteni próbálták ebben. De nem lehetett. Nem ment. Valahogy nem sikerült. Minduntalan visszahullt abba az „üres” házba. Pedig csak egy lépés választotta el attól, hogy a nevét a Böge-parton túl is megjegyezzék. Túl korán meghalt. Nem bírta tovább. Túl sokat éhezett, túl sokat fázott ahhoz, hogy hitet és erőt gyűjthetett volna tehetsége teljes kibontásához.

NÉMETH István

FEJFÁK

Átvirrasztott ifjúságom emlékének

KELEMEN NÁNDOR

A bűn... Mi a bűn? Ragaszkodás a mulandósághoz? Illúzió vagy szituáció? – Aki bűnre gondol, bünt érez, és aki bünt érez, bünt cselekszik. Bűn minden, ami ártó és sötét és fáj. Előbb-utóbb. Viszolygás, viszonyulás. Aki bünt sejt, bűnre is gondolhat, ám aki erre csak gondol, majd el is felejt. Felejtés: átminősített létezés. Ártalmatlan. Mint a napsütések citromlepkéjének tánca az éjszakában. Aki bünt cselekszik, újfent is bűnre gondolhat, és előbb-utóbb büntudatot érez vagy bűnhődni fog. Nem elkövetni a bünt: bukás. A melankólia édes bukása. Sehol sincs – otthona temetők és temetési koszorúk fülesztő illatában.

Hát szabad-e embernek lélekben újra elképzelhetővé lenni? Erre az égiek csak azt mondják: álló virágok. Szűkebb pátriákban hömpölygő szóáradat virraszt, míg minden változik. Az egyetemes létezés múlik, mert mulandó. A por is lehet drámai: porosodás.

A világ legnagyobb hadvezérei a vénkisasszonyok. Történelmet vagy latint tanítanak, és sírnak a térkép mögött. Örökös menyasszonyok ők, a mindenható sors szolgálólányai. (Ecce ancilla Domini!) Hangjukban szirének halálos éneke a megdicsőülhető szerénységről. Ó, halhatatlanság, vér és pátosz! Halljátok? Ezek a szirénák! A tisztaság kard, jól vigyázz! Kezed legyen a parázsé, az meg az égi ragyogásé! Hevüljön úgy, mint az értelem izzása ott, ahol mindössze már csak néhány száz ember beszél egy nyelvet – anyanyelvét! „S hó dánt!” – „Hat fog!” Tornyosi cigányok csillanó bölcsessége. Lopnivaló. De hová lettek a mi örményeink? Megöszült szívekre hulldogál a hó. Cigányul ezt úgy mondják „O delo jív unde párho jiló.” És akiknek egyetlen célja túljutni a folyón, nincs értelme oda-vissza úszkálnia a két part között. Ennyit a szokássá rögződött vallásosságról. A halhatatlanság rögeszmés életmódjáról. Kálomista szigor? (A „Kálom” feketét is jellenthethet az öreg péterrévei vajda anyanyelvén. Aki, ha éhezve fázik otthon-

talanságában azt súgja a bujdosó üldözöttnek, hogy a jó Isten se nem siet, se nem késik. Temploma maradjon a csillagos ég!)

Sokfélék vagyunk. Térdepelünk, a napon heverészünk, dolgozunk. Hűvösödünk olykor, mint az ájtatosság. Úszkálunk a partok között: edzünk. Készülünk a nagy útra, melynek így is, úgy is neki kell vágni egyszer. El kell jutni a túlsó partra.

A halottak világa a metafizika árnyéka. Túlvilágnak is nevezik, vagy másvilágnak. Az emberi „tettek” megdicsőülése, azaz semmivé válása. Maga a dimenziónélküliség.

A hit. Az a folyamat vagy jelenség, amikor az ember szembenéz a Minden nélküli Valamivel. A világ nélküli világgal. A világtalanság tisztaságát is beleértve.

Vállalni vagy elviselni életünket, ez az etika álma. És intenzíven gondolkodó moralisták pápaszeme elhomályosul, ha mások (netán későbbi korok emberei) próbálják viselni azt. És a zálogba adott zsebóra sem gazdájának méri az időt. Még csak nem is biztos, hogy az övé... És mert a jámborság örök, így a régieskedő erkölcsstan is az. Ő a vallás őfelsége. Lett legyen az akár vallásellenesség, ellen-apologetikai vizsgálódások tartalma, „humanista” utilitarizmus, „átölelt” emberiség és emberiség.

A történelem tanúkat hív, míg csatáit sorra elveszíti. Hadvezér vénkisszonyokat, ájtatos, szigorú vagy ijedt tanúkat. Vértanúkat és a vér tanúit. *Historia est magistra vitae!* – Am aki mély kútba néz, vizet lát abban, és nem elesett katonák harci bíborát. A dombok magasabbak a sírhalmoknál: ezért látszanak messzebb, és ezért pihen meg rajtuk a tekintet. A történelmi pillanat újból és újból elcsendesedik valahol messze önmagától. Önmagán kívül. És megérik a föld, mint egy piros alma a nyárban. Zaporos, zivataros örökvizek szivárványa után. A szivárvány után, mely egykoron ígélet volt az Úrtól, hogy többé nem bocsát özönvizet a földre. Hát legyen meg az ő akarata, és ne a halandóké! Vagy a halandó akarat emberibb?

No de hát mi más egy jeltelen sír, mint megcsonkított értelem, meddő történelmiség? – Etikával vagy anélkül.

A kármin „talajvizek” felett ragyog, vagy hömpölyög, izzad vagy feketül a menny. És ha majd egyszer havazni is fog, meglehet, a békesség csókot lehel egy gondolatra. Talán otthonát megleli az ember. Mint a bibliabéli kised. Egy meleg jászolra kelve a csillagos síralomházak között. És égi megnyugásra a fejfán túl.

PATINÁS EPILOGUS

Festészetemben talán a szintetikus improvizációk gyümölcsöztek leg-szebb harmóniákat. Ehhez képest az analitikus ihlet, ízekre szedett képiség csak a játékszerűség felületes örömét adta.

Szintetikus ihlet. Gyakran a beszámíthatóság határán született vizuális élmény. Sokszor kinszenvedés. Érthetetlen okokból valami megragadja a figyelmem, képtelen vagyok másra figyelni, csupán ez az egy HANGU-LAT foglalkoztat. A kép elkészül, mielőtt papírra vetíteném. Így festette meg a falu metafizikáját. A kulisszaszerű létet, betegségemet, a hihetetlenül jól rögzíthető elmúlást. (19 éves koromban az Akik elmennek című kartont, vagy Síremlék egy szürkületnek. Akvarell. 29 éves voltam.)

Analitikus ihlet. A kép fokozatosan alakul, formálódik a kötelességszerűen végzett munka közben. Sok-sok meglepetést, de csalódást is okozhat. Itt nem az adott fizikai világ áll figyelmem középpontjában, hanem maga a papír vizuális lehetősége. Különtermű, különbejáratú, különlétezéses képi világ. Persze, a valóságtól nem szakadhat el, korlátozzák ezt az optikai törvények is. Nincs nem létező szín, csak az adottak, ismertek. Hetet használok legtöbbször, éspedig a spektrumszíneket. A komplementáris párosítások különösen nagy örömet okoznak nekem. Számtalan jó csendélet született így még diákkoromban (talán 30–40 is), és ezek legtöbbje Becsén ismeretlen embereknél lelhető fel. Ha még egyáltalán megvannak. Szinte belebetegedtem a vizuális kultúra hiányába, és kinszenvedésemben egyszerűen meg akartam szabadulni eme festményeimtől.

Így teremtettem hát meg a színnel hangulatok optikai látéletét, egy anonim költészetet. Ez volt a mesterségem, amelyen a koporsós csak nevetett volna. Kihívás is volt ez, folytassa csak nyugodtan, Fiam!

– (Múlnak az arcok is. Fürödnek egymás létében szentek és latrok...)

ANYÓKA CSILLAGVIRÁG-LABIRINTUSA

Szépség elől rejtve a bölcsesség?
Bölcsnek lenni szépség?

Bölcsesség előtt zárva a szépség?
Szépnek lenni bölcsesség?

ZENÉLŐ CSILLAGOK

Kék havon, álomban feltámad
nagyanyám, a megboldogult.
Ölel isten-szerelmesen, fagyosan.
Hajlongó karja nem ereszt.

Hideg van ott, az álom
kék haván.

Hajlongó karja jéghideg polip.
Átölel, el nem ereszt.
Gleccser hasadoz, jégtáblák zuhognak.

Az égen egyszerre gyullad
a Göncölszekér hét csillaga.

Hát hazajöttem, anyám...

Pedig szép voltam...
Mint késdobók kés-babáján
a hajnalpír, míg almákat
hajigáltam a lányoknak.
Közülük a legszebb azt mondta,
szent vagyok én, anyám.

És hólabdát tettem az ablakba
a narancs mellé: szomorúságom.

Zenélő csillagok pirinyó
kis csengettyúi egy üres
ház álmaiban éltünk
mi csupán.

(1990)

TÜRKIZ: SENKI SZÍVE

A vénség fűszálain.

Ríjatok majd mák-
virágszárnyú, pipacsvéres
pillangók, ha loccsan a
nektár, s bódult álmokba
fülledten halnak a kórok.

A vénség fűszálain.

Együtt a keleti széllel
a Galambok Útján.
Együtt a galambokkal
az Ébredés Útján.

„– Feledjetek!”

... ha majd az indigó-
ablakok, Verselő Tornyok
közén türkiz leszek: senki
szíve.

Együtt a keleti széllel
a Galambok Útján.
Együtt a galambokkal
az Ébredés Útján.
... temesd hát

türkiz angyalod és
almás cigányait...

A NAPLÁNCVIRÁG

Almák illatában, fekete szélben.

A Napcigány elébem áll.
Elveszi fehér-cifra ruhám.

Látod, asszony?
A Napcigány pirosban áll.

Vissza sose térek. Vár engem
Fülepte Napszekér út tövise.

Hallod, asszony? Ő alszik.
Álomszívére hulldogál a kő:

Almák illatában, fekete szélben.

ÍME, ANCILLA AZ ÚRÉ

Lénye, fürdője és
árnya és világossága
létemnek. Ő a
Forrás csípős Vize,
halántékon a Kút
Bíbora és a
Hűvös Napszemüveg.

Néha kinéz az ablakon.
Tétova függöny, kolostori üveg.
Aureola ragyog holdszilánkos rámájára.

Ó, paramnézia! Tejút menti pagodák...
Én Fénytörvényem: Jahve...
Majdnem tükörkép és
majdnem árnyék. Sápád
már Ancillám csillámló
ijedelemmel. Ébredj, kicsi
lány, mosdás a szomjazókat!
Kúmi talitha! – Meghintésre
való színessé szentelt, szelíd
Királyi Vízben, anyókás virágfürdőben!
Fekete kendőt adjál fagyhomlokomra!
Hét színnel szövetkezz!

Delek szobalánya,
kicsiny Ancilla neveti
a pénzt. Templomi lépcsőn
Évszakos rozsdák lapjain.

Boszorkánytánca már forgósél.

Elejti diófalevelét. Vaksággal,
látással megver az éj.
Álmok hímporát hinti az
imákra: „Íme, Ancilla az
Úré, igen nagy fényességben.”

– Istene oly könnyű, akár
az égi könnyek, harmatok.

SZERVUSZ, ANCILLA!

A delhi nyúl elfut.
Tetovált orgona virágzik.

Rontás ellen nézd a függőt!
Ül Téli Csaruga, s
függ metszett aranyhold.

Lüktető cigány-arany-város
kék-bíbor tüzeivel. Szívében
szép szírom: hulldogál a hó.

Dávidnak lobogó inge vörös.
Éjszínú a lelke, lepelfekete.
Tenyerebe néz a jósnő: „Késsel
a mécsvilágnál fektetnék!”

„Szervusz, Ancilla,
hószíromvirágom!”

A delhi nyúl elfut.
Tetovált orgona virágzik.

AZ UTOLSÓ VAJDA

Fehér csikó, a Párno-grassz
volt az utolsó lovam.
Kilenc felhőt átugrott,
a tizedik a szeretóm volt.
Tizedik szeretóm, mint a sok-sok
felhő, ha záporoz az eső,
úgy sírt, úgy futott,
s Párno-grassz sörénye
utánalobogott.
Elmúlt már a hétszer tíz nyár,
szürkül hajam, szántják homlokom,
de csikómat, legkisebb csikómat,
az évig rugdosót nem adom!

LENA

Sokat és sokfelé szeretek,
de azt a másikat soha.

Az uram minden este,
mint mennydörgés a zivatart,
s hétágú kökényfalelkem
olyankor hiába várja a hajnalt reszketőn.
Hét kicsi gyermek
éhes madarat kerget.
A fecske elrepül mind,
a nyúl meg csak elfut;
de mit tegyek én a levesbe,
sugaras hajnalon, ha apátok
itt hagy örökre? ...

A ZUGOLY

H O L T I M Á R I A

Soká, nagyon soká nem jártam otthon. Annyira távolinak tűnt már az otthonnak nevezett zugoly, hogy alig-alig is bírtam lehunyt szemmel elképzelni. Ebbéli igyekezetemben elsőnek a nagyszobai asztal képe ugrott be, körülötte a négy alacsony, öblös fotellel. Ha valaha teát vagy kávét itunk ennél az asztalnál, mindig fel kellett állnunk, hogy elérjük a csészéket. A konyhaasztal ezzel szemben olyan alacsony volt, hogy ahhoz sem tudunk rendesen hozzáülni: amíg a húgossal kicsik voltunk, apánk lefűrészelt egy-egy arasznyit az asztallábakból, hogy hozzáférhessünk a tányérokhoz. Igazi pánik idővel akkor tört ki az asztal körül, amikor már jól felnőttünk, és evővendég is érkezett; újból és újból el kellett mesélni nagy mentegetőzve az asztallábak történetét. Egyszer egy szabadszájúbb rokon meg is jegyezte, hogy jégkokisoknak való térdvédőt kellene használnunk, mielőtt véresre verjük a térdünket, napról napra hosszabbodó lábunkat. Anyám erősen zokon vette a megjegyzést, és amikor magunkra maradtunk, dühösen mondta: ez elnézegelődhet, amíg meghívjuk, amíg nálunk valaha is eszik. Igen, legfőképp az asztalokra emlékeztem az otthonból.

És most itt voltam. Csengtettem, de senki sem nyitott ajtót. Gyakorlott mozdulattal nyúltam a lábtörlő alá, és meg is találtam a kulcsot. Első pillantásra jóformán semmi sem változott a lakásban. Ami azonnal és elsőnek feltűnt, az a négy pár gyerekcipő a fogas alatt. Persze, a húgoméknak már négy gyerekük van; Icuék még nincsenek harmincévesek sem. Annak idején pedig valamennyi születéséről – sőt fogantatásáról! – levélben értesítettek, de számomra olyan valószerűtlennek tűnt ez a gyarapodás, hogy valójában nem is vettem komolyan ezeket a leveleket. Anyám drapp színű (*mindenhez megy, gyerekem*), majd harmincéves téli-nyári ballonkabátja ott lógott a fogason. Akkor most miben ment el? – törtem a fejem, mert hogy másikat nem vett, abban biztos voltam. Aztán megpillantottam azt a törpe, összecsucskható kis nyári széket is, mely helyrajzi száma szerint a rá-

dió polca alatt lapult; apám kisügyesnek nevezte el. Szinte megnyugodva pillantottam meg azt a zománcos tálát a szekreteren, melyet időtlen idők óta körtéstál címen emlegettek: szürkés-kék mezőben egy sárgapiros zománckörte árválkodott a tál közepén. A tévé előtti heverőn még mindig ott volt a két hajszál egyforma pipacscsokros párna, alaposan megcsapzott állapotban. Megemeltem a kis kávéfőzőt a gázon: lotyogott benne a víz. Igen, anyánk mindig előre töltötte élesre, ahogy mondta, így bármikor alágyújthatott. A kisszobában kóborolva mepillantottam anyám éjjeliszekrényét, telis-tele gyógyszerekkel, üvegcsékkel. Azt tudtam, hogy az utóbbi években betegeskedett, de hogy már ide jutott, álmomba sem képzeltem volna. A készletben a valeriána dominált, felettük a falon egy berozsdásodott képszegezen anyám mumifikálódott esküvői csokra; a fehér mirtusz acélkékre porosodott. Megbotlottam a spárga futószőnyegekben. Aztán a rádió. Szórakozottan lenyomtam az indítógombot: a Szabad Európa szignálja csendültek fel. Gondolattalanul roskadtam le az egyik székre, talán az egyetlenre, amely normális méretű volt a lakásban. A falióra kegyetlenül verte a perceket, még hangosabban a negyedeket. Csodálkoztam, hogy hogy nem zavart annak idején ez a zenebona, hiszen az óra már az én időmben is létezett; nagyanyámtól örököltük. A Niagara mellett is élnek emberek, gondoltam, végső soron mindent meg lehet szokni. De nem morfondíroztam túl soká, mert kopogtattak. Takácsné volt a szomszédból. Megjött a Marika – kiáltással a nyakamba borult. Alig ismertem rá Takácsnéra; az idő megteszi a magáét. Túl rozogának találtam, aztán zavarba jöttem. Hát lehetséges-e, hogy csak mások változnak, és én mindig ugyanaz maradok? Megpróbáltam Takácsné háta mögött a gyatruló foncsorú tükörbe pillantani, de az asszony, mintha csak kitalálta volna a gondolatom, állta a kilátást, közben mondta a magáét:

– A gyerekek óvodában vannak, a nagyobbik iskolában. Icuék bevitték a mamát a kórházba, fulladozott az éjszaka. Gondolom, az intezíven kötöttek ki.

– De hát a kabátja itt van – vettem közbe.

– Ó, csak a házi köpenyét dobták rá a mentősök – mondta Takácsné fenomenális értesültségével –, annyira siettek. Azért is gondoltam, hogy már csak megnyitom az ajtót, soha nem lehet tudni ebben a besurranós világban. És akkor látom, hogy itt a Marika! nahát!

Anyánk esküvői képéről Takácsnéra pillantottam. A képen a retus állta legjobban a sarat.

– Meséljen, mi van a mamával – mondtam. – A leveleiből aztán alig derül ki valami.

– Ó, a Mária! Hát, ha nincs ez a fulladás, meg ha nem botlana meg foly-

ton ezekben a szőnyegrongyokban, egészen jól lenne. Tudja, leköti a nagy levelezés.

– Levelezés?

– Hát hogyan. Olvassa az újságok házassági hirdetéseit: tízesével küldi a leveleket. A múltkorában is beállított az egyik. Képzelve el, tonzúrás a pasas, egyetlen foga nincs, azt magyarázta, hogy éppen most készül az alsó-felső fogsora, talán nyárra meg is lesz. Hát a Mária rövid úton kipenderítette, gondolhatja. Volt itt egy jó nyolcvanas is, folyton az örök hűségről papolt. Amikor elment, a Mária nevetőgörcsöt kapott, akkor kezdődtek ezek a fulladások is. Különben ott van a paksaméta, nézze csak meg. Icuék fő foglalkozása éppen ezek a levelek: valósággal szavalják egymásnak az idilli szöveget. Ami közös mindben, hát az az örök hűség, a természet szeretete (naná, majd még kirándulgatok ezzel a feldrótózott csipőmmel, mondta Mária, a két bottal, ő meg majd hozza mögöttem a táskámat és az esernyőt). Jelentkezett egy olyan is, aki amerikai örökségéből járja a nagyvilágot; sürgősen nőszülne, mert szüksége van egy megbízható személyre, aki a távolléte alatt megeteti a tyúkokat, és ellátja a macskát. Gondolhatja, hogy ezt alaposan megválaszolta a Mária: bízva csak az állatvédő egyesületre a dolgot. Nem tudom, a mai postával jött-e valami, mert azért naponta csordogálnak a levelek. Van olyan jelentkező is, aki boldogan él a feleségével, de azért levelezgetni szeretne, örök szerelem jelisére a kiadóba. Ehhez mit szól? Hogy az édesanyja poste restante írogatna. – Takácsné kifulladás. – Mikor is halt meg az édesapja?

– Tíz éve.

– A temetőbe azért minden szombaton kimegy az édesanyja, viszi a virágot, és a legszívesebben ott olvasgatja a kispadon ezeket a leveleket, ezért is nem szereti, ha Icuék akarják kivinni kocsival. De azok is már minden pillanatban érkezhetnek, ha ott fogják a mamát. Márpedig ott fogják, én már csak tudom.

Önkéntelenül nyúltam a levélköteg után, és már majdnem kibogoztam a kék selyemmasnit, aztán meggondoltam magam, visszatettem a paksamétát Prohászka *Elmélkedéseikjére*. Takácsné mintha kimerült volna a hangosújság viszontagságaitól, csendesesen visszavonult. Mielőtt elment, még megnézte, jól zárták-e el a gázt, aztán eltűnt. A szemközti lakás ajtajának csapódása a visszhanggal együtt olyan volt, mint egy nagy *bang*, a világ teremtésének első napja előtti napon. Csend volt.

SZŰCS IMRE VERSEI

NÉGY SOR A ZSARNOKSÁGRÓL

Ki ma még csak nyelvünkre
és szabadságunkra tör
holnap már az eget is bedeszkázza
a madarak előtt

STÁCIÓK

Ha a a mennyország nem
a pokol a földön is
megteremthető
a kellékek kéznél vannak
vicsorítani mindenki tud
vagy ha nem hát megtanul

a bájosolyok kora lejárt
nyelv és ólom a fogak között
nadrágszíj
a nyakon

HADIJELENTÉS

Rohamot rohamra rohamot rohamra
harsog a parancsszó
amíg csak valaki él
aztán csend füst némaság
bordák pánsípján
fütyül a szél...

LÉT ELŐTT, LÉT UTÁN

Füvek voltunk,
fák, bokrok,
észlelények, kövek.
S leszünk milliárd évig:
tápsói a földnek –
gubancos gyökerek.

IKAROSZ II.

csak még egyszer fölcsatolhatnám
azokat a szárnyakat
inkább napba üszkösülnék
mint hogy hullni és halni lásson
bárki is
hanyatt

KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

In memoriam

MLADEN LESKOVAC

(1904–1990)

B O R I I M R E

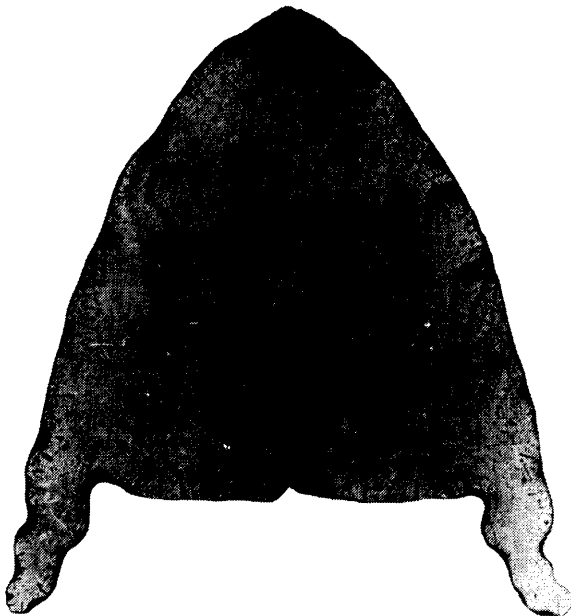
Az 1990-es esztendő utolsó hetében a magyar irodalom szerb íróbarátjának a koporsója előtt álltunk az újvidéki köztemetőben: Mladen Leskovacot temettük. Arra gondoltunk, hogy az utolsók egyikét, ha nem az utolsó olyan szerb író barátunkat veszítettük el, aki íróként és olvasóként egyaránt a magyar irodalom jó ismerője, barátja és fordítója volt, különös egyéniség, akinek gondolkodásmódja egészen mélyen kapaszkodott műveltsége gyökereivel világunk múltjába. Így és ezért a lehető legtermészetesebb módon olvasta a magyar irodalmat, és egészséges nemzeti elfogultsággal nézte a magyarokat, hiszen egész kultúrájával abban XVIII–XIX. századi szerb irodalomban élt, amely zömmel egy ég alatt született az új magyar irodalommal – Pesten, Budán, Bécsben, Pozsonyban, Újvidéken. Az ő író-csillagai Zmaj Jovan Jovanović és Laza Kostić, barátai a vele egy világban született Todor Manojlović, Veljko Petrović és Isidora Sekulić, valamint Szenteleky Kornél, akit Stanković Kornélként kereszteltek meg a pécsváradi görögkeleti parókián.

Különös volt, mert leplezetlenül a szépírói indulatok vezették az irodalomtörténészt benne, a tanári pontosságra törekvése szépírói festő-szándékokkal ötvöződött. Neki tehát *hősei* vannak az irodalomtörténeti tanulmányokban is: nemcsak jellemez, hanem meg is idéz: életről beszélt, amikor irodalomról szólt, és az életadat legalább annyira érdekelte és foglalkoztatta, mint az irodalomtörténeti tény. Az irodalomban az életet, az írókban az embert is figyelte, és szinte mindig meg tudta őrizni ezek kényes egyensúlyát, ezáltal épségét irodalmi műveltségének. Felfedezi a XVIII. századi szerb kézíratos énekköltészetet, a „polgári líra” kezdetének eme szövegeit, és az úgynevezett „becaracot”, a betyáros kurjongatások költészetét, és fordítja a középkori francia líra legbájosabb versét, s szól Aucasin és Nicolette szerelméről, amely történetet mi magyarok Tóth Árpád tolmácsolásában olvassuk. Tanulmányt írt a szerbül és magyarul egyaránt író Vitkovic Mihályról és Jovan Pačićról, de Illyés Gyula klasszikus alkotásai, a *Puszták népe* és az *Ebéd a kastélyban* és az ugyancsak

klasszikus *Pál utcai fiúk* mellé szegődött szerb nyelvű tolmácsnak. Szerb nyelvre fordítja Aloysius Bertrand, Guillaume Apollinaire, Valéry Larbaud és Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc, Szenteleky Kornél, Gál László, Pap József verseit. S maga is írt verset, van is egy közös kötete három író barátjával *Tri prema jedan za poeziju* (Három egy a költészet javára) címmel, ezekben a versekben készült fel a romantikus szürrealista a XIX. századi szerb romantikus költészet befogadására és értelmezésére.

Mladen Leskovac munkásságának teljességével bizonygatta, hogy az írónak és tudósnak is a „szülőföld elég anyagot kínál” a munkájához – a gyász beszédeiben nem is egyszer az volt az uralkodó gondolat, hogy Mladen Leskovac nem ment a fővárosba karriert csinálni, hanem maradt itthon, a bácskai ég alatt egy életen át. És maradt polgár, a modern szerb irodalom *úriembere* (Nikša Stipčević), s volt szabadkőműves barátjával, Szenteleky Kornéllal egyetemben. Esztéta volt, életélvező: sarja talán az írók és olvasók ama törzsének, amelyet a *dekadens* névvel illettek azok, akik megnevezni akartak egy jellegzetes emberi-írói magatartásformát.

És barátunk volt, akire tisztelettel néztünk fel, mert tudtuk, nem a kötelesség, hanem a szeretet és a rokonszenv fordította figyelmét felénk.

A MAGYAR NYELV ÉS KULTÚRA HATÁSA A BALKÁNI NYELVEKRE ÉS KULTÚRÁKRA*

MOLNÁR CSIKÓSLÁSZLÓ

A kultúra mibenlétének, szerkezetének és szerepének tanulmányozása során a kutatók arra a felismerésre jutottak, hogy a nyelv nem függetleníthető a kultúra egyéb rendszereitől, amelyek befolyásolják az emberek viselkedését. A nyelv a kultúrának elengedhetetlen része, funkcionális kapcsolatban van vele. Whorf és Sapir szerint a különböző nyelvű emberek a valóságnak különböző „világaiban” élnek, nyelvük jelentős mértékben befolyásolja érzékeléseiket és gondolkodásmódjukat. Nincs két olyan nyelv, amely azonos társadalmi realitást fejezni ki. Egy adott nyelvközösségnek a kultúrája határozza meg, hogy a nyelv mit és hogyan fejez ki a természeti és a társadalmi valóságból. Az egyes kultúrák nyelvi sajátosságai leginkább a szókészletben jutnak kifejezésre, számos esetben viszont a mondat szerkesztésben, a szavak és a szóelemek felhasználási módjában is megmutatkoznak. Az egy-egy népre jellemző beszéd módok kultúrájuk metafizikájára, világnézetükre utalnak.

A különböző nyelvek nemcsak genetikai rokonságuk szerint csoportosíthatók, hanem azoknak a kultúráknak a hasonlósága alapján is, amelyeknek a részei. A tipológiai osztályozás formális szempontból közelíti meg a kérdést, az areális szemlélet pedig a kulturális hátteret is figyelembe veszi. A genetikai múlt bizonyos lehetőségeket tartalékol a nyelv számára, de hogy belőlük mi és hogyan valósul meg, azt a nyelv mindenkor areális helyzete határozza meg.

A nyelvek areális szempontú csoportosítása főleg nyelven kívüli tényezőkön alapszik (történelmi kapcsolatok, társadalmi légkör, politikai helyzet). Az európai nyelveknek legkorszerűbb areális felosztását Décsy Gyula végezte el *Die linguistische Struktur Europas* című művében. A magyar nyelvet a dunai közösségbe helyezi a cseh, a szlovák, a szlovén és a szerbhorvát nyelvvel együtt. A balkáni közösségbe a román, a moldován, a bolgár, a macedón, az albán, a görög és a török nyelvet sorolja. A szerbhorvát nyelv szerintem a balkáni kö-

* Elhangzott a VII. Nemzetközi Finnugor Kongresszuson, Debrecenben, 1990. augusztus 29-én

zösségnek is lehetne a tagja, mivel beszélőinek nagy része földrajzilag is a Balkánon van (a szerbek, a bosnyákok és a montenegróiak figyelembevételével). A horvátok szempontjából viszont inkább a dunai közösséghez való tartozás az indokoltabb. Csak földrajzi mércék szerint a román nyelv nem volna tekinthető balkáni nyelvnek, a moldován pedig még kevésbé lehetne az. Történelmi és politikai szempontok azonban balkáni nyelvvé teszik a románt, bizonyos megszorításokkal a moldovánt is. A bolgár, a macedón, az albán és a görög egyértelműen balkáninak számít. A török nyelv a középkor folyamán vált európaivá, egyúttal pedig balkánivá, földrajzilag inkább ázsiaiak tekinthető (hiszen beszélőinek zöme Kis-Ázsiába él). A balkáni nyelvekre való óriási hatása miatt célszerű magát is balkániként számon tartani.

A magyar nyelvnek a balkáni nyelvekhez viszonyított areális helyzete a honfoglalástól napjainkig többször is változott. A honfoglaláskor Magyarország nagyobb, keleti része bolgár főség alatt volt, a Száva folyótól délre eső területeken szerbek és bolgárok éltek. IV. Béla uralkodásától kezdve a Száva alatti vidékek Magyarország melléktartományai lettek (Ozorai, Sói, Macsói bántság, a Vaskaputól keletre pedig a Szörényi bántság). Egy ideig Bosznia (v. Ráma), Szerbia, Bulgária és Havaselve Magyarország hűbéres tartományai voltak. A XIV. század vége felé a törökök meghódítják ezeket a tartományokat, de a XV. század első felében időnként visszakerülnek a magyarok birtokába. A török uralom egy időre gátat vet a nyelvi és kulturális kapcsolatoknak. Miután a török Magyarország melléktartományait is megszerzi, és a Duna-Tisza közére is benyomul, ismét felélénkülnek a balkáni népekkel és nyelvekkel való kapcsolatok, most már azonban török közvetítéssel. Azzal, hogy magyar területek a Török Birodalom részei lesznek, közvetlenebbé válik a magyarok és a szintén török uralom alatt levő balkáni népek közötti érintkezés. A törökök elől számos más nyelvű menekült magyar területre. A török fennhatóság megszűnése után az elnéptelenedett területekre szervezett betelepítés folyt (pl. 1690-ben III. Arzén görögkeleti patriarcha vezetésével mintegy 37 000 szerb család telepedett le Dél-Magyarországon). A magyar nyelv és kultúra egészen az I. világháború végéig erőteljesen hatott a magyarországi szerbekre, románokra és a többi, kisebb számban Magyarországon élő balkáni népre. Ők aztán bizonyos szavakat és fogalmakat közvetítettek anyaországbeli testvéreiknek. A kapcsolatok 1920 után sem szakadtak meg teljesen, csupán átalakultak, inkább a kisebbségben élő magyarságot érik délszláv és román nyelvi és kulturális hatások.

A balkáni nyelveknek és kultúráknak a magyar nyelvvel és kultúrával való kapcsolatát intenzitásbeli különbségek jellemzik. A legerősebb magyar hatás a szerbhorvát és a román nyelvet érte, azzal, hogy a horvát kultúrába több magyar elem jutott, mint a szerbbe. Viszonylag számos magyar vonása van a bolgár kultúrának is. Az említett kultúrákba került magyar szavakkal önálló monográfiák foglalkoznak (Hadrovics László: *Ungarische Elemente im Serbo-*

kroatischen, Tamás Lajos: *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente in Rumänischen*, Décsy Gyula: *Die ungarischen Lehnwörter der bulgarischen Sprache*), jelentős továbbá a Balázs János szerkesztette *Nyelvünk a Duna-tájon* c. tanulmánykötet (1989-ben jelent meg). A macedón, az albán, a görög és a török nyelvet és kultúrát kevésbé befolyásolta a magyar, leginkább közvetett hatással számolhatunk.

A balkáni nyelvekbe és kultúrákba került magyar elemek közül azok a legfigyelemreméltóbbak, amelyek többükben is megtalálhatók, vagyis jobban elvannak terjedve. Ilyen például a város, a szállás, a bíró, a paprikás, a sátor, a sajka stb. Magyarországon már a XIV–XV. század folyamán számos város jött létre. A több évszázados török uralom alatt levő balkáni területeken jóval később került sor városok kibontakozására. Nyilván ezek a gazdaságtörténeti körülmények is közrejátszottak abban, hogy a magyar város szó (amely a perzsa eredetű vár szóból alakult ki, és eredetileg fallal körülkerített településre vonatkozott) elterjedt a szerbhorvát nyelvterületen, meghonosodott a románban (oraș), továbbá az albánba, a bolgárba és a görögbe is bekerült. Durrösinek a tenger melletti negyede a Varosh nevet viseli, továbbá Lezha egyik részét is Varosh néven tartják számon. A Ciprus szigetén levő Famaguszta melletti Varosha helység neve is valószínűleg a magyar város szóval van összefüggésben. Szerbiában a nagyobb és urbanizáltabb településeket a múlt században többnyire varoš néven emlegették. Ez a szó tágabb fogalmat jelölt, mint a török eredetű čaršija, az utóbbi voltaképpen csupán egy részét, olykor csak egyik utcáját jelölte. A varoš elnevezés a török iga alól felszabadult Szerbiában azért vált közkedveltté, mert egyúttal szimbolikus értelme is volt: az egyenes utcájának épített és átépített városok a szabad, felvilágosult, európaias életet jelképezték. A XX. századra a varoš szót háttérbe szorította a grad, de azért nem tűnt el, köznévként is és tulajdonnévként is él.

A száll igéből alakult szállás szavunk már a XIII. században használatos volt szórványtelepülés megjelölésére. A mai magyar köznyelv a szláv eredetű tanya szóval él helyette ebben a jelentésben. A két szóhelycseréjében fontos mozzanat volt, hogy a külterületeken olyan szórványtelepek alakultak ki, amelyekben tulajdonosuk nem időszakosan, hanem állandó jelleggel lakott. Ettől eltekintve a szállás szó egy sor nyelvbe bekerült, vándorszó lett. A balkáni nyelvek közül megvan a szerbhorvátban, a románban, a bolgárban, az oszmán-törökben. Jelent pásztorkunyhót, melléképületet, teletetőt, bódét stb.

A bíró szintén származékszavunk, főleg ’falusi vagy városi hatóságban vezető személy’ jelentésében terjedt el más nyelvekben, többek között a románban, a szerbhorvátban, a bolgárban, az albánban és a hódoltság korabeli oszmán-törökben. A szerbhorvát birovo és a bolgár birovo szóalak (több más magyar eredetű szóval együtt) arról tanúskodik, hogy annak idején az átadó magyar

nyelvjárásban beszélők kettőshangzót ejtettek az -ó helyén (birou, hintou, csá-ko, ásou, vágou stb.).

A paprika szerbhorvát jövevényszó a magyarban, a kukoricához és a dohánnyal hasonlóan a Balkánról jutott el a magyarokhoz. Mivel igen fontos szerephez jutott a magyar konyhában, számos európai nyelv a magyarból vette át a nevét. A balkáni nyelvekbe viszont paprikás származéka került, magába a szerbhorvátba, a bolgárba és a románba. A torta szintén nem eredeti magyar szó, egyik fajtája viszont, a dobostorta a magyarból került a románba, a szerbhorvátba és a bolgárba (doboš, doboštorta, torta dobos).

Az ótörök eredetű sátor szót őseink már a Kárpát-medencébe való jövetelük előtt ismerték, a balkáni nyelvek a magyarból vették át: a bolgárban satr lett belőle, a románban șatra, a szerbhorvátban šator. A nomád táborozó és hadi élettel összefüggő fogalomnak nyilván nem volt nehéz bekerülnie a balkáni kultúrákba. A sajkának is hadászati szerepe volt a középkorban. A magyarban ez a szó nyilván olasz eredetű, elsődleges jelentése 'folyami hadihajó, csónak'. Valószínűleg magyar közvetítéssel jutott a román népnyelvbe, a szerbhorvátba és az oszmántörökbe. Sajkások néven sajátos szerb népcsoport jött létre. Őseik már a XV. századtól kezdve részt vette a törökök elleni harcokban hosszú, könnyű és gyors csónakjaikon. A magyar királyok, majd az osztrák császárok szolgálatában álltak, és egészen a XIX. század hetvenes éveiiig szervezetileg is különállóak voltak. Helységeik Bácska délkeleti részén, a Tisza torkolatvidékén helyezkednek el.

A balkáni nyelvek és kultúrák nemcsak közneveket vettek át a magyarból, hanem tulajdonneveket is. A románok rengeteg magyar eredetű földrajzi nevet használnak, és a szerbek körében sem ritkák az effélék. A hatóságoknak olykor nincs igénye egyik-másik olyan névnek a megtartására, amely a régi viszonyokra emlékeztet, ezért gondoskodik a megváltoztatásáról. Nagybecskerek ősi nevét a Jugoszláv Királyságban eleinte Veliki Bečkerek alakban használták, 1935-ben viszont Petrovgradra módosították. A második világháború után egy forradalmárról Zrenjaninnak nevezték el a várost. A bácskai Piros falunak a nevét 1922-ig a szerbek sem használták más alakban, akkor viszont a hatóság megváltoztatta, úgyhogy azóta Rumenka a hivatalos neve.

A román és a szerbhorvát nyelv számos olyan személynevet használ, amely valamilyen módon összefüggésben van a magyarral. Az efféle nevek egyik csoportja magyar köznévre vezethető vissza (pl. a szh. Eškutov, Hadnađev, Sakačević, Sabovrljev, Biroš Kurucin stb.). Egy másik csoport nevei magyar helységnév származéka (pl. Segedinac, Feldvarčanin, Nadlakić, Moholac, Salončanin, Adonić, Sečanski stb.).

A magyar nyelv és kultúra jelenléte a Balkánon, még ha olykor csupán szimbolikus is, arról tanúskodik, hogy nyelvünket nemcsak Közép-Európához köti areális helyzete. Noha a balkáni nyelvek egyikével sem áll genetikus rokonságban, mégis gyümölcsöző kapcsolatokat tudott velük kialakítani az évszázadok során.

DOKUMENTUM

FARKAS GEIZA ÁLDATLAN PERE

BORI IMRE – VÁRADY TIBOR

Farkas Geiza markáns alakja mind a magyar tudománytörténetnek, mind a jugoszláviai magyar irodalom történetének, anélkül hogy a köztudat elfogadta, megismerte volna vagy legendás „ködlovagként”, vagy emberi mivoltának teljességében. Az egyikhez az emlékező szubjektivitást nélkülözzük, a másikhoz pedig az adatokat, amelyek emberi dimenzióit érzékeltetni engednék. Élete és munkássága ugyanis mind a legendáknak, mind a valóságos emberrajznak jó alapot kínál. Anyai dédapja Kiss Ernő, az Aradon kivégzett, majd Eleméren eltemetett 48-as tábornok. Maga lelkes radikális gondolkodású tudós, aki Jászi Oszkár köréhez tartozik, elannyira, hogy a szociológus a társadalmi tapasztalatait gyakorlatra is kész váltani, és az eleméri birtokot szétosztani a falu parasztjai között, s végre is hajtani magányos agrárreformját, ha a szomszéd birtokos végül meg nem gátolja ebben. A századvégen kirobbant eleméri sztrájk idején a lázadók pártján áll, s az I. világháború végén katedrát is kap a pesti egyetemen (amire mindvégig büszke is lesz), elsősorban a *Huszadik Század* tudományos legitimációja alapján. A háború után elveszti birtokát: a jó tudós nincs gyakorlati érzékkel megáldva a jelek szerint: 1922-ben kényszerből eladta a birtok javát 3 000 000 dinárért Nikolić Nikolának, aki kisemmizi, de majd védekeznie és bizonygatnia kell, hogy birtokának eladása nem fiktív üzlet volt. Legszerencsétlenebb vállalkozása azonban kétségtelenül házassága, s a házasságát követő hosszú ideig tartó perlekedés és pereskedés. Majd tíz éven át vívta Farkas Geiza nem lélekemelő csatáját testi-lelki szabadságáért, vagyona romja-ért – a házában, a feleségével való viszálykodások poklában és a bíróságokon. Ezeknek aktáiból nagy csomót őrzött meg dr. Várady Imre ügyvéd irodája. A kitűnő becskereki ügyvéd egyike volt Farkas Geiza védőinek és ügyei intézője is a feleséggel való osztozkodásokban, közvetítő, amikor a férj és feleség között megszakadt a kommunikáció. A megőrzött iratok között több Farkas Geiza-levél mellett Farkas Geiza bedványai, feljegyzései, a periratokkal kapcsolatos megjegyzései maradtak fenn, részben eredeti (magyar és szerb nyelvű) fo-

galmazásban, részben gépiratokban. Ezek között válogatva tesszük közzé Farkas Geiza életére és jellemére mutató dokumentumok javát a legszükségesebb kommentárokra korlátozva a közlést. A részletek címeit a válogató és sajtó alá rendező Bori Imre adta.

FARKAS GEIZA „KÜLÖNÖS HÁZASSÁGÁNAK” RÖVID TÖRTÉNETE

1. Csak a háború utáni időben találkoztam vele többet egy falusi szomszéd házában, ahol hosszabb ideig vendégeskedett. Akkor én 45 éves múltam, ő 36 éven fölül.

2. 1922-ben levelezést tartott fenn velem Budapestről. Mikor amaz év őszén felhívására budapesti lakásán felkerestem, a szokásos módon meghívásokkal, együttes séták, előadáshallgatások rendezésével közeledni igyekezett hozzám.

3. A végzetes napon, 1922. november 10-én nővére nem jött, mint máskor, velünk az előzetesen megbeszélt délelőtti városligeti sétára. Mikor ott házassági ajánlatot tettem neki, azonnal igent mondott.

4. Anyja hozzájárult. De kikötötték, hogy az eljegyzés egyelőre titokban maradjon.

5. Mikor egy hónappal később, főként egészségi okokból, visszalépni óhajtottam, látszólag nyugodtan beleegyezett. De még aznap felkerestek, megrohantak olyanok, akiknek megegyezésünk értelmében tudniok sem lett volna szabad az eljegyzésről. Főleg lelkiismeretemre hivatkozva levettek lábamról; fenntartottam az eljegyzést.

6. A mátkaság idején ideges viselkedésével kellemetlenül hatott reám. Boldog lettem volna, ha felbontja az eljegyzést, de ő mindég csak hidegségemet vetette szememre. Legkevésbé sem titkoltam előtte háború előtti vagyonom összezsugorodását. Megtagadtam, hogy náluk étkezzem, bejelentettem, hogy nálam ruha- és zsebpénze lesz, de nem konyhapénze, mert máson mint eddigi kosztomon nem vagyok hajlandó és képes élni. (Az első naptól kezdve észrevettem ugyanis, hogy egyáltalában nem háziasszony, csak mind több konyhapénzt tudna követelni és ezért mind kevesebbet nyújtani.) Ezért a háztartással nem lesz dolga. Mindenbe könnyen belement – mint utólag kiderült, az ellenkező későbbi kierőszakolásának hátsó gondolatával. Egyszer pityergő hangon azt mondta: Nem akarok Jugoszláviába menni. – De mikor erre elég hidegen azt feleltem, hogy én pedig ott maradok – nem tért vissza többé erre a tárgyra.

7. – 1923. június 7-én történt házasságkötésünk. Akkor én 49 éves voltam, ő közel 40. A következő hetekben hevesen, hisztérikusan csókolgatott, egyéb közeledésemet azonban félelmére hivatkozva elhárította. Ez nem került nagyobb fáradságába, miután amúgy sem szerelmi vágyból, hanem csakis köte-

lességből közeledtem feléje. Később – nem sokkal később – ugyan, mikor a házassági érintkezés megkezdéséről megfontoltan letettem, már követelte volna, hogy úgy éljünk, mint mások, és legyen gyerek. De nekem már akkor csak egy kívánságom volt: megszabadulni hisztériás közeledéseitől, követelődzéseitől, szemrehányásaitól.

8. Az első időktől kezdve egész törekvése szemmel láthatólag arra irányult, hogy házasságából minél több vagyoni előnyt húzzon ki. Jellemző, hogy mikor egyszer két, már nem is új szekrényt vettem, mind a kettőt az ő használatára, mindjárt azt mondta: az egyik az enyém. Forma szerint, írásban követelte általam 1000 dinárban megállapított havi pénzének legalább kétszeresére emelését, hol ott ama havi pénznek tavaszi és őszi ruházati hitelek, budapesti utazási és tartózkodási segélyek meg külön ajándékok alakjában többszörösét juttattam neki, még vagyoniilag meg is erőltettem magam miatta. Ez nem gátolta őt abban sem, hogy örökösen szegénységét hánytorgassa fel, és engem szemembe fősvénynek nevezzen. Mert állandóan a valóságnál sokkalta nagyobbak képzelte jövedelmemet, melybe mélyebb betekintést ugyan nem adtam neki, nehogy utolsó parámat is el akarja szedni piperére. Ezért ahol elhelyezett pénzemet sejtette, tudakozódásokat indított meg, és igen zokon vette, ha megtagadták tőle a kívánt felvilágosítást. 1924 végén Budapesten vagy környékén házat akart venni, amihez a pénz legnagyobb részét egyelőre hitel alakjában tőlem várta, és mikor felvilágosítottam, hogy nincs, azt felelte: azt hittem, hogy Ön gazdagabb. Mikor 1925-ben hónapok óta távol élt tőlem, leveleiben már célzásokat tett, hogy havi 3000 dinár nem elég megélhetésére, 6–7000 kell.

9. Legfőbb törekvése, melyért tulajdonképpen házi békémet feldúlta, öreg, még nagyanyámtól maradt házvezetőnőm kitérása és azután háztartásom, ezzel pénztárcám hatalmába kerítése volt. E célra semmi eszközt meg nem vetett, vádaskodott, rágalmazott; mikor a házvezetőnőt elengedni vonakodtam, igénykedéssel, a többi két cseléd elpiszkálásának kísérleteivel próbálta a ház eddigi rendjét felforgatni. Közben rokonaimmal, barátaimmal szemben is a sértettet adta, hogy engem velük összeveszítsen. Engem szünni nem akaró szemrehányásokkal, ideges jelenetekkel zaklatott, kivált ha engedékeny hangulatban vélt találni vagy ha beteg voltam. Egy igen csekély háztartási ügyből kifolyólag (vasalásnál megégetett ing, melynek megtérítését azonnal felajánlottam) már a házasság első évében azzal fenyegetőzött, hogy „az emberek beszélni fognak”. Sok jel és adat mutatott arra, hogy e célból tele is házalta a laptalan panaszaival, vádaskodásaival mindazokat, akik csak meg akarták hallgatni. Aki ilyenkor igazat adott neki, esetleg továbbmesélte történeteit, azzal sülve-főve barátkozott – ellenben aki nem adott neki rögtön igazat, azt gyűlölte, üldözte, ha lehetett, megalázta.

10. Három hónapja sem voltunk házasok, mikor tüdőcsúcshurutom rosszabbra fordult – aligha utolsó sorban az otthoni izgalmak folytán. A Tatrans-

ka Polianka-i szanatóriumba mentem, egy ideig ő is velem volt. Itt is távol az őt állítólag annyira bántó házi viszonyoktól, nem szűnt meg jeleneteit rendezni és ezzel engem gyógyulásomban visszavetni. Egy ilyen alkalommal kijelentette, hogy el kíván tőlem válni és máshoz menni. Mikor azonba beleegyezésemről biztosítottam, mindjárt másképp kezdett beszélni, és attól kezdve vallásos meggyőződése szigorúan tiltotta neki a válást.

11. – 1925. március 8n egy merőben eszelős neheztelésből kifolyólag (mert betegeskedve orvosomat szobámba fogadtam, és nem vezettem tisztelgésre az ő szobájába, ahol különben is egy látogatásra öltözött) durván rám támadt, és azt mondta: Az Ön anyja hülye lehetett, hogy Önt így nevelte – vak, vagy siket, vagy hülye ismételte még. Mikor azután nem kapta meg tőlem a megérdemelt szóbeli vagy tetteleges választ, melynek ellenem való kihasználására szemmel láthatólag készült – egyszerre fordított egyet a dolgon, megragadta a karomat, és a „megölöm magamat” kiáltással elrohant hazulról. – Öngyilkosságot máskor is emlegetett és pedig nemcsak a sajátját, hanem az enyémet is, amennyiben ismételen mint nagyszerű példáról beszélt előttem valakiről, aki mikor nem tudta feleségét kielégíteni, agyonlőtte magát, és egész vagyonát feleségére hagyta. Olykor súlyos rosszulletet, betegséget is tettetett vagy hitetett el magával, emlegette halálát, melynek természetesen én leszek az oka; komoly a dolog sohasem volt.

12. Az 1925. március 8-iki jelenet után egy hónappal Budapestre távozott. Az eltartására szükséges összeget egy barátom útján havonként rendszeresen kézbesítettem neki. Ezt a barátomat azonban, bár a pénzügyek elintézésén kívül nem is kereste fel, általam az ő megfigyelésére kirendelt kémnek nevezte; tartáspénze ily utalványozása helyett általános meghatalmazást, tehát számlám fölötti teljes rendelkezést kívánt tőlem. Negyedévi távollét után azt a „feltételt” írta nekem, hogy ha nem szűnök meg őt ellenőrizni, nem fogja többé kötelességének elismerni, hogy mindenkori tartózkodási helyét velem tudassa.

13. Egyszerre sűrűbben és barátságosabban kezdett írni, és visszajövetelét is bejelentette. Ekkor – négy hónapi távolléte után – azt feleltem neki: Beteges ember vagyok, nem bírom ki az Önnel való életet. Kérem és tanácsolom tehát, ne jöjjön vissza házamba; itt vendéglátásnál egyebet nem nyújthatok, de azt is csak rövid időre (a csomagolás idejére).

14. Ennek dacára 1925 szeptember végén anyjával együtt mégis eljött. Beszélgetésre kért fel, melyben azt mondta: Ha Ön mindenáron meg akar tőlem szabadulni, attól félek, hogy ezt nem fogja túlélni. – Kérdésemre, hogy ez fenyegetés? – azt felelte: Nem, csak figyelmeztetés. És hozzátette: Az én időm is el fog még jönni. – Arról is beszélt akkor, hogy „ha két erős egyéniség összeütközik”, amint már régebben irigyelte az olyan asszonyt, akinek (egy tréfás elbeszélésben) „tehetetlen pipogya férje” van, sőt már mátkasága idején azt az elég meglepő kérdést intézte hozzám, hogy engedelmeskedni fogok e neki?

– Azt a kívánságát is kifejezte, hogy ha nálam nem tud megmaradni, a szomszéd városban rendezem be őt. Utóbb azonban, mikor reá kellett jönnie, hogy ez a berendezés nem ütközik akadályba részemről, amíg a Budapesten élvezettel egyenlő havi tartásdíj kiutalásán kívül egyébre nem terjed, kifejezetten viszszafejtett ettől az eszméjétől azzal az indokolással, hogy most már vallásilag „evolált”, helyét csakis itt mellettem találja fel, ahol bármiképp ki kell tartania.

15. Bár öt hónapi önkéntes távollét után már csak kifejezett kívánságom ellenére tartózkodott házamban, itt kevesebb hiányt szenvedett bármiben, mint szenvedett volna bárhol a világon. Egy ideig még uzsonna vendégségek adását is lehetővé tettem számára. Ennek dacára még most sem szűnt meg igényeskedni, kellemetlenkedni, panaszkodni, vádaskodni, velem az étkezéseknél – hisz máskor már alig találkoztunk – veszekedéseket kezdeni. Kivált háztartási áskálódásait folytatta egészen méltatlan módon. (Pl. azzal a ráfogással, hogy 14 dinár eltűnt a szobájából, biztosan a cseléd lopta el.) Fokozatosan be is szüntettem az együttékezést, 1926 nyara óta kiki a maga szobájába kapta ételét, mely számára még akkor is kiadósabb volt, mint az én számomra.

16. Levélbeli érintkezésünk azért sűrűbb volt, mintsem én kívántam. Rendszerint ő volt a kezdeményező egy-egy újabb rohammal még mindig fel nem adott célja: háztartásom, illetőleg pénztárcám megkaparítása felé. Mikor az ilyesmikre most már következetesen azt válaszoltam, hogy nem kívánom ittlétét, azt felelte: adjam ezt neki tudomására két tanú által láttamozott írásban. Ezt is megvettem, de – miként ez előrelátható volt – minden eredmény nélkül.

17. Láttam, hogy ettől a már-már botrányos együttlétől nem szabadulhatok erélyesebb eszközök alkalmazása nélkül. Közöltem vele, hogy kényszeríteni fogom tudni házam elhagyására. Ezt a nyilatkozatomat az ideiglenes tartási perben kiadósan felhasználta, de mégis kiderült, hogy csalódtam: az én fegyvertáramban nem volt eszköz, mellyel őt távozásra bírhattam volna. Mikor megtudtam, hogy szomszédok gúnyját igyekszik kihívni háztartási intézkedéseim felett, 1928. január 4-én felszólítottam, hogy ezen hónap 31-ig hagyja el a házamat, amely esetben illő havi járadékot adok neki. Ha azonban nem távozik, sem pénzt, sem semminemű ellátást vagy kiszolgálást nem adok neki házamban. Nem távozott, benn maradt lakásom egy részében, tovább használta bútoraimat és minden tárgyamat, amely véletlenül ama lakrészben volt. Még meg is tiltotta az általa felfogadott kiszolgálónőnek, hogy az én cselédekemnek valamit kiadjon, a tilalom betartására ugyan nem került a sor, mert én inkább újból megvettem, ami történetesen nála rekedt volt. Azonban pert indított ellenem ideiglenes tartásdíj iránt. Ennek folyamán ő, illetve állandóan itt levő anyja olyan beszédeket folytattak, hogy „majd megmutatják annak a gögös magyarnak” – „majd felkutatják utolsó dinárját is” – egyelőre itt kell maradniok, nehogy az özvegyi jog kérdéssé váljék. Erre a jogra már régebben, a végleges szakítás előtt is számítottam, midőn rokonaim között megkülönböztetésekre készültem.

18. Az ideiglenes tartásdíj-per eredménye: a bíróságok a fellebbezések folyamán a jövedelmi viszonyaimnak megfelelő és általam felajánlott havi 3000 dinár helyett havi 5000 dinárt állapítottak meg javára; a semmitőszéki ítélet még ennek az összegnek felemelését is a lehetőség körébe helyezte számára az esetre, ha a házamban elfoglalt lakást elhagyni kényszerülne.

19. Ezen reá nézve annyira kedvező ítélet után 1929. május havában tárgyalásokat kezdett volna velem tartásdíjának egy tőkeösszeg fizetésével egyszer mindenkorra megváltása iránt. Vallási álláspontja ismét evolvált: most már az anyagiak kielégítő elintézése után a házasság felbontásába is kész volt belemenni. Igényét azonban nem volt hajlandó ügyvédem előtt számokban kifejezni, személyesen pedig annál kevésbé voltam hajlandó vele tárgyalni, mert meggyőződésem volt, hogy igénye aránytalan, sőt adott vagyoni helyzetemben egyszerűen lehetetlen lesz.

20. – 1929 júniusában újabb pert indított ellenem az addig házamban elfoglaltakon túl újabb helyiségeknek részére átengedése iránt. 60 000 dinár évjáradék birtokában természetesen szegénységi jogon illetékmentesen perelt. Perét minden jogász előszámítás ellenére elsőfokon azonnali végrehajtás hatályával megnyerte; az az ítéletbe még rendszerinti kijáratomnak az ő számára való megnyitása is belekerült. Másod- és végső fokon azután elvesztette ezt a pert, de addig már ismét eléggé megzavarta házi rendemet, még jelentős kiadásokat is okozott nekem a fentemlített kijárat elfalazása révén, melyre ugyan az elsőfokú ítélet nem kötelezett, de melyen magam szántából végrehajtottam, nehogy ellenfelem a kijárat révén megmaradt lakásomon átmehessen. Inkább magam elégedtem meg az addigi hátsó kijáratl.

21. Időközben tudomásomra jutott, hogy anyja, aki magyar állampolgár és magyar nyugdíjas, a beográdi francia követség útján beadványt intézett Ő felsége a Király kabineti irodájához; melyben engem és egykori birtokom vevőjét az állami törvények kijátszására irányult színleges adás-vétel kötésével vádolt meg. Cél: annak kisütése, hogy ama birtok jövedelmét minden agrárreform és eladási kényszerhelyzet után is én élvezem, tehát a támadóim által áhított tartásdíjat fizethetem. Az ügyben a birtokvevőt kihallgatták, a panaszbeadvány megszerzése ügyvédemnek nem sikerült. Különben a valótlan feljelentésért megtettem volna a rágalmazási feljelentést.

22. Válokeresetén jelenleg havi 5000 dináros tartásdíjának havi 12 000 dinárra felemelését kéri – egyrészt az én állítólagos nagy vagyonomra és társadalmi állásomra, másrészt az ő házassága miatt elhagyott nyelvtanárnoi keresetének elvesztése, végül anyjával és nővérével szemben fennálló tartási kötelezettségeire hivatkozva. Ezekre az érvelésekre valóban nem nehéz megfelelni.

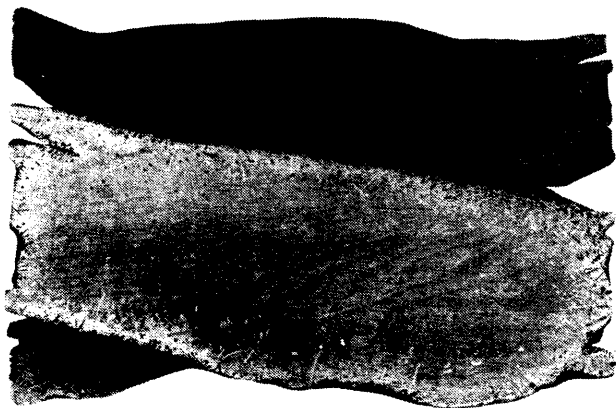
Mindenekelőtt társadalmi állásom nem magasabb, mint bármely főiskolát végzett jugoszláv állampolgáré. Az egyedüli hivatal, melyet betöltök, az, hogy falum önkéntes tűzoltóságának parancsnoka vagyok.

Vagyoni viszonyaimat már az ideiglenes tartási per tárgyalásakor a valóság-
nak megfelelően kifejtettem. Azóta jövedelmem nem lett sem nagyobb, sem
biztosabb. Ha a semmítőszéki ítélet indoklása vagyonomat 2 1/2 millió dinár
készpénzre számította át – a lakáson túl megítélt évi 60 000 dinár tartásdíj máris
jövedelmem egyenlő megosztását jelenti, miután 6%-nál nagyobb kamatozást
állandó alapul venni nem lehet, így pedig évi 150 000 dinár bruttó jövedelem
jön ki, melyből nekem az adók és ekerülhetetlen kezelési, karbantartási költsé-
gek fedezése és a megítélt tartásdíj kifizetése után alig marad meg az utóbbival
egyenlő összeg.

Az általa értem állítólag feláldozott kereset nagyságát mindenki kiszámíthat-
ja, aki a magyarországi tanítónői fizetésekről és magán-óra-díjakról, melyek az
ítteniéknél semmi esetre sem jelentékenyen magasabbak, tájékozva van. Aligha
haladja meg ez a kereset az általam eredetileg megajánlott havi tiszta 3000 dinár
tartásdíjat. Ha valaha egy hónapban jelentékenyen többet vett be, ez csakis
rendkívüli munkák több hónapi összesített díja lehetett. De nem is volt az ak-
kor már negyven év felé járó peres félnek szüksége rá, hogy keresetét feladja.
Az eljegyzés felbontása esetén még kérelemmel sem kényszerítettem volna a velem
való házasságra. Különben a házasságkötés előtt már a közalkalmazottak B. lis-
táján volt, a magyar állam nyugdíjozta. Nyugdíját az én határozott tanácsom
ellenére váltatta meg és fektette azután részben egy Magyarországon vett és
bérbe adott házba, részben egy könyvkiadási vállalkozásba.

Ami végre hozzátartozói eltartását illeti, ez engem semmiféle törvény szerint
nem terhel. De különben, miként már előbb megjegyeztem volt, anyja a ma-
gyar államtól nyugdíjat élvez, melyet az utóbbi évek folyamán fel is emeltek.
Nővérének ellátása körül minden valószínűség szerint szintén nem vállalt je-
lentősebb terheket.

(Folytatjuk)

KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

PÉLDABESZÉD REGÉNYBEN ELBESZÉLVE

Gion Nándor: *Börtönről álmodom mostanában*. Forum Könyvkiadó, Újvidék–Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1990

„Az életben a legtöbb mégis a révület volt, az átmenet valóság és álom között, a költészet.”

(Márai Sándor: *Napló*)

A költészet nemcsak verseket jelent, verssorokat és szakaszokat, rímeket és ritmust, hanem életérzést is. Mindenekelőtt. Annak is, aki a verseket írja, de annak is, aki a verseket olvassa. Lelkiállapotot. Közérzetet.

A verssel találkozni biztonságot nyújtó. A vers óvóhely, menedék. Birodalom, ahol minden lehetséges, csak elképzelni kell. Tehát mákony is, s kissé hazugság is, amely segít elviselni az életet.

Mert mi az élet? Többnyire minden, csak nem költészet a fogalomnak, a szónak az életet megszépítő, enyhet, boldogságot nyújtó értelmében. Ezt mindannyian tudjuk, mert tapasztaljuk nap mint nap, bizonyítékul említhetnék az életre vonatkozó számos jelzöt, köztük olyanokat is, melyeket nyomdafestéket nem tűrőeknek szokás nevezni. Helyettük elégedjünk meg azonban egyetlen példával. Miért lenne mondjuk felemelő érzés, boldogító állapot éjszakáról éjszakára egy kisvárosi gyár utcára néző – még ha ez főutca is – portásfülkéjében ülni? Persze ez sem egészen utolsó dolog, mert van ennél sokkal rosszabb is, mint ami Gion Nándor új regénye hősének – ő az a bizonyos éjjeli portás – kijutott. Nemcsak a végtelen nagy valóságban, hanem a regényben, ebben az adott regényvilágban is. Mondjuk Hegedűs Marcella néni sorsa, aki az utcán „üldögél, kukoricát főz egy nagy kondérban”, vagy Kucsuké, a török cukrászé, aki szinte ki sem mozdul a portásfülkével szembeni üzletéből, mert megtörténhet, hogy elszalasztja a nagy külföldi teherautókat, amelyek drága csempészitalt szállítanak hozzá titkon, vagy Kucsuk rokonai, Ali és Hasszán, akik triciklivel szállítják a frissen sült kiflit, süteményeket és diósucukrot az állomáson levő kioszkba... De sorolhatnám tovább a szereplőket, a fontosabbakat is, mint amilyen Kucsuk, Ali, Hasszán, Marcella néni, akik csak afféle díszítőelemei ennek a cselekményes, de sok ismétlődő részből épített, különös történetnek, melynek minden szereplője egyszerre valószerű, a realitás talaján áll, és ugyanakkor lebeg is a valóság fölött; valóság és álom – ahogy a történetet mesélő főszereplő látja, álmodja azt, ami történik, s azokat, akik a történet szereplői. Köztük önmagát is, akinek egyetlen kívánsága van – ezt meséli minden szerelmének; Kovács Júliának,

kinek éppen ő okozza a halálát, meg a földrajztanárnőnek, ott az igazság- és belügyi dolgozók tengerparti nyaralója mellett éjszakánként a sziklákon, s talán Zoranának, az újságáros lánynak is, akivel a tanárnő távozása után találkozott ugyanott – nevezetesen, hogy kopasz parasztyerekeket tanítson egy tanyasi iskolában. Ezért olvassa szorgalmasan a portásfülkében a világirodalmat, készül egyetemi vizsgáira, s bújja Thomas Mann regényeit, hogy szakdolgozatot írjon belőlük, diplomázhasson, és megvalósulhasson élete kívánsága a tanyai iskolával.

És amikor megvalósul(hat)na, akkor a hős kénytelen rezignáltnan megállapítani: „Mégis börtönről álmodom mostanában”. Börtönről álmodni viszont, ő nagyon jól tudja, semmi jót nem jelent, ellenkezőleg. Nemcsak azért, mert aki sokszor álmodik börtönről, az előbb-utóbb oda jut, ahogy a regény főszereplője is, hanem mert a börtönben – amely pontos mása a valós világnak, csak még ridegebb, még kegyetlenebb törvények uralkodnak benne – a költészet nem funkcionál(hat) lényege szerint. Ideig-óráig nyújt(hat) csak menedéket, de mindig kitalálnak új rendelkezéseket, s mindig jönnek új végrehajtók, akik a szigorított előírásokat igyekeznek betartani, köztük olyanok is, akik felfedezik, hogy az igazi veszélyt nem a kisebb-nagyobb ügyeskedések (pl. tiltott szeszkereskedelem) jelentik, hanem a szabadságvágy, amit viszont elsősorban a költészet érlel, hisz az emberben. Érthető, hogy a börtönbeli szigorítások nem a pálinkakereskedelmet sújtják, hanem a Lírikusok Bandájának költői estjeit tiltják be. Legfeljebb azt nézik el, ha valaki – ez esetben a regény főszereplője – önmaga vizsgatlasára egy füzetbe verseket írogat, gondolván, hogy az önmagába forduló, a végsőig leszűkített belterjesség, az általános rend szempontjából nem lehet ártalmas.

Gion Nándor új regénye az ember nagy-nagy, olthatatlan szabadságvágyáról szóló példabeszéd. Így kell értelmezni, hogy a szeszcsempészetben buzgón segédkező fiatalok szavalóesteket tartanak, hogy Simokovics úr, a címfestőből lett kisvárosi festőművész, aki csak diófákat tud pingálni, Indiába vágyik, s a Tadzs-Mahalt akarja megfesteni, hogy Leviathan-Lukić Simon, a piactér mögötti, matuzsálem korú, dúsgazdag zsidó ékszerész szeretne visszatérni ifjúságának városába, az aranyfogú üzbég lányokhoz... De említhetném szinte a regény minden szereplőjét, mert mindre jellemző az elérhetetlen utáni vágy – ami, ha megvalósul, mint az ékszerész esetében, inkább csalódást okoz, mint boldogságot –, vagy csupán annak tudata, hogy énünknek van egy szebb, nemezebb fele is, ahogy ezt a csempész lírikusok-lírikus alkatú csempészek érzik, bizonyítják. Csupán a Mágnsok Bandájának tagjai jelentenek kivételt, természetes, hogy ők a regény legellenzenesebb szereplői.

Az élet nem lehet meg költészet nélkül, elviselhetetlen, sivár lenne nélküle, érthető tehát, hogy amikor a főszereplő feléli saját belső tartalékait, ez a börtönben teljesen reális, életszerű, akkor tudatosan vállalja pótszerként a hazugságot. Egyszer azt hazudja, hogy árva gyerek volt, akit kecsketejen neveltek, mint barátját, Istenfélő Dánielt, a lírikusok vezérét, vagy hogy nevelőszülei dúsgazdag ékszerészek, mint amilyen Leviathan-Lukić Simon. Ez a hazugság természetesen semmiképpen sem azonosítható a költészet jelképezte vágygal, ábránddal, képzelettel, de magától adódó. Akárcsak az, hogy az ember olyan komisz jószág, akinek akkor jut eszébe a legrosszabb, amikor reményei közelébe jut, bár ez sohasem függetleníthető teljes mértékben a valóságtól, attól a világtól, amelyben a regény játszódik, amikor a regény íródik. Gion regényében is találunk olyan aktu-

alitásmorzákat, amelyekből korunkra, napjainkra ismerhetünk. Amikor a Lírikusok börtönbeli szavalóestjeit azzal a kifogással tiltják be, hogy megengedhetetlen „egyetlen nyelven, még hozzá olyan nyelven, amit alig ért valaki”, „színházat játszani”, mert „minden nemzetieskedés nyugtalanságot kelt”, vagy amikor abból a meggondolásból keresi fel „két becsületes képű parasztember” a regény diplomálás előtt álló főszereplőjét, hogy vállalja a tanítóskodást a tanyavilágban, mert „ez az egyetlen magyar iskola arafelé”, és ha nem lesz tanító, „bezárják az iskolát”, a gyerekek pedig „szétszóródnak a környező falvakban”, akkor nagyon is felismerhetően köszönnek vissza a könyv lapjairól napjaink égető kérdései, mindennapjaink gondjai. Talán a regény idézett zárómondatának – „Mégis börtönről álmodom mostanában” – költészava mögött nemcsak az egyes ember komiszása, hanem a köz cudarsága is ott munkál.

Semmi esetre sem kell azonban azt gondolni, hogy Gion Nándor új regényében hemzsegnék az efféle aktuálpolitikai megjegyzések, utalások. Sőt, kevesebb van ezekből, mint ahogy a szerző kétharmad részben megjelent regénytrilógiájának (*Virágos katona, Rózsa méz*) záró részében remélhattuk, vagy az utóbbi egy-másfél évben írt és publikált naplójegyzetei alapján gondolnánk. S ez természetes is, a *Börtönről álmodom mostanában* lírai cselekményű mű, ahogy ezt egy metafora – a költészet mint életet tápláló, az életnek értelmet adó jelenség – és ennek játékból életfilozófiává váló geneziszrajza, ábrázolása megkívánja. Ilyenmód ez a regény némileg szerves folytatása a trilógia meglevő két részének, még ha cselekményben, szereplőkben nem is tekinthető folytatásának, ugyanakkor azonban írói technika tekintetében Gion első regényéhez, a *Kétéltűek a barlangban*hoz kapcsolható vissza, elsősorban a részletek gyakori ismételtetése folytán. Kétségtelenül érdekes a történet, számos apró epizód dúsítja a lírai alaphangú cselekményt, de mégis úgy érzem, nincs teste a regénynek, csak elemei vannak, amelyek nem állnak úgy össze regénytestté, ahogy a trilógia két említett kötetében Giontól megszoktuk. Most túlságosan is észrevehetőek a részeket egybekapcsoló sávok. Érdekes mű, de Gion igazi prózaszintje magasabban van. Ő maga emelte föl a lécet, amely mértéket jelent, mi meg olyanok vagyunk, akik azt várják, követelik, hogy minden következő ugrás lécfölötti legyen.

GEROLD László

HA A MINŐSÉG LESZ A SZENZÁCIÓ

Lengyel Balázs: *Visszatérés*, Jelenkor Irodalmi és Művészeti Kiadó, Pécs, 1990

Vegyesnek látszó kötet a *Visszatérés*. Van benne bevezető Az olvasóhoz, tanulmány az *Iskola a határon*ról, írás Ottlik flottájáról, tanulmány Weöresről, Pilinszkyről, Határ Győzőről, nagyobb formátumú kritika Szócs Géza és Petri György költészetéről, egy ciklus verskritika a szerzőnek a „verseskönyvről verseskönyvre” műfajában, elismerő bírálat Balassa Péter kritikusi munkájáról, emlékezőek százévesekre, halott barátokra (Kassák, Áprily, Jékely, Hajnal Anna, Kálnoky), vitacikkek a minőségről, a vitatkozás kultúrájáról, a magyartanításról, az irodalomtörténet-írás szégyenfoltjairól az elmúlt év-

tizedekben, aztán egy Angol tanú című (Borgeshez méltó) „idézetnovella” egy angol regényről és annak szerzőjéről a háborús Budapesten, interjúk, amelyekben az emlékezés, az újraértékelés, a ténykiigazítás, az irodalmi értékrend újraépítése és a kritikus személyes élményköre fogalmazódik meg a közvetlen személyesség hangján és végül (a kötet-címet is adó) elbeszélése a szerző betegségének, lassú felépülése szakaszainak, visszarendeződésének az irodalom világába, abba a világba, amely a „legtöbb vigaszt” adta a kritikusnak élete során. Vegyes a kötet, ám a tartalom pusztá felsorolásából is kitűnik, hogy ez rangja a könyvnek. Az utolsó négy év termését gyűjtötte egybe Lengyel Balázs és ennek a termésnek átgondoltan rendezett formát adott. Olyan struktúrát mintha „regény” volna. Az irodalomban vizsgáztalódó szellem családrégénye. Az értékelt művek és szerzők a hősei ennek a regénynek, Lengyel Balázs úgy is szólaltatja meg őket, ahogyan a regényíró teszi. Úgy vegyes tehát a *Visszatérés*, ahogyan minden regény „vegyes”.

Ezért legalább két vonalon értelmezhető. A személyes élmény, a benső élet, az érző és érzékenységet (is) közlő kritikus–író nyomvonalán és a minőséget kereső, az értékekre rámutató, a selejtező író–kritikus gondolatmenetén. Az a nagyon érzékeny egyensúly és harmónia a személyes közérzet és az általános érvényű szellemi magatartás között olvasható el a *Visszatérés* lapjain, ha ezt a két vonulatot egymásra vetítjük, amihez már nemcsak az irodalom értése és szeretete kell, hanem az élet, a történelem nyújtotta (mindig leverő) tapasztalatok is, az életté nemesedett művelődési élmény. Mindehhez pedig *múltra* van szükség. Na, persze, ezt a múltat nem az évek hozzák. Nagyon fiataloknak is lehet mélyen megélt múltjuk, és nagyon öregek mögött is tátonghat a múlt hiánya. Lengyel Balázs az 1948-ban kiadott *A mai magyar líra* című könyvétől, az egyszer elvesztett *Újhold* nevű folyóirattól az újra feltámasztott *Újhold Évkönyvig* és a legújabb *Visszatérésig* a magyar költészetet emberi vigaszként élte meg, mint személyes élete, múltja, sorsa világát. Ez a Babitsra építkező kritikus szellemiség a talaja a *Visszatérés*ben megformált életregénynek. Az sem hagyható, persze, említés nélkül, hogy itt bármennyire is felerősödött a személyes hangvétel, mégis a vers- és irodalomértő kritikus az „elbeszélő”, aki a kritikus gondolkodásnak azt a tapasztalatát hirdeti, hogy a kritikai ítélet mércéje (Mészöly Miklós szavaival) nem a pontosság, hanem a megbízhatóság. Lehet-e pontosan ítélni versről, regényről? Elkedvetlenítő alapkérdés. A pontos ítéletek az illúziók válságát hozzák inkább, de nem teremtenek tartós értékrendet, s a pontosság szándékával hozott ítéletek gyanút keltenek, vétenek az igazi irodalmi értékrend ellen. A pontos ítéletek ezért rendre feledésbe is merülnek, akár irodalomtörténetben, akár irodalomkritikában hangzottak el. Miért nem járt el az idő Babits ítéletei felett? Mert nem a pontossággal szerzett magának érvényt, hanem a megbízhatóságával. Nehéz azonban megmondani, hogy mitől lesz egy kritikus és versekről meg regényekről mondott véleménye meghatározó módon és időállóan megbízható. Biztos, hogy nem lélektani kérdés, gyökerei az esztétikából és a poétikából táplálkoznak, és ezek a gyökerek éltetik a kritikus egyéniségét, személyiségét. Lengyel Balázs *Visszatérés* című „regényt” is.

Lengyel Balázs esszé- és kritikakötetének Az olvasóhoz szóló bevezetője ilyen megbízhatóan személyes hangot üt meg. Mintha a kritikus odáig ért volna, hogy már magáról is beszélhet, mégpedig nem egyszerűen az életrajzi adatok és tények nyelvén, ezt megteszi az interjúkban, hanem mélyebbre ásva, oda, ahol a gondolkodás, az ítéletalko-

tás mesterének érzelmi világa épült fel emlékekből, élelményekből és ki tudja, miből még. Ez a személyes megéltesség kimondatlanul is jelen van esszéikben és kritikákban; fokozza az írások hevét. Például oly módon is, hogy megvédi a kritikust a lelkesedéstől, mert a megéltesség világában kételyek működnek, a kételkedés nehéz órái. S ezeknek sötét tapasztalatai. Olyan sátáni megpróbáltatás ez, aminek elviselése nélkül „csak” pontos ítéletek hozhatók, megbízhatóak nem. A kételkedésnek ezek a nehéz órái bizony a testet is megviselik, a test sem ellenállóbb a szellemnél.

Például Lengyel Balázs is, visszatérve már az infarktusból, látja és ki is mondja, hogy az esszé „porló műfaj”. Nem így általánosítva, csak önmagát értékelve: „amelyet művelek”. S nyomban hozzáteszi: „A gondolatnak, az esztétikai tartásnak roppant érzékletességet kell adni, hogy megmaradjon.” S odaírja még Az olvasóhoz végére a reményt is, azt a gyenge vigaszát az esszéírónak és kritikusnak, hogy van esély, mert számíthat rá, hogy ha majdan valaki „egy Babitsban, Ottlikban, Weöresben, Pilinszkyben vagy bárki másban” gyönyörködik „felidéz egy gondolatörödéket, amelyet, rémlik, hogy könyvemben olvasott”. Aki viszont a „roppant érzékletességet” gondolkodásában, és gondolatainak közlésében nem érte el, mert nem élte meg a kételkedés sátáni szenvedését, annak esélye sincs arra, hogy a majdani Babits-olvasó felidézze valamely gondolatát, „gondolatörödéket”. Kevesen jutottak az érzékletességnek erre a csúcsára.

A bevezetőből előlépő személyesség az egyik lehetséges forrása az érzékletességnek. Ám szó sincs itt a kritikus magamatogatásáról. Nem árul el titkokat, intimitásokat, rejtvényeket sem old meg a szóbeszédre mindig érzékeny olvasó számára. A személyesség itt érték, a gondolkodó érzékletes értékformálásának egyik (talán nem is a legfontosabb) változata. Lengyel Balázs kritikáiban a személyes stílus, az egyéni szó- és fogalomhasználat, a közismerten individuális nézőpontból való olvasata például az avantgárdnak, miszerint Kassákot abban becsüli, amiben túllépett az avantgárd „korlátjain”, és Zalán Tibor kötetét is azért emeli ki, mert mintha már a költő túltenne a kísérleti előrs stádiumán, jól ismert, még ha vitára vagy megvitatásra ösztönözi is olvasóját, felismerhető, mert van benne belső identitás és koherencia, tehát rendszerként is működőképes, most azonban (és nem először) e megkülönböztető (érzékletes?) jegyek mellé besorolást nyert az élet, az életrajzi anyag és tapasztalat is, a nem szósnoki egyes szám első személy. A gondolkodásnak az ember (a kritikus) életében is van fedezete; ettől nem lesz sem pontosabb, se igazabb a kritikus ítélete, de érzékletes lehet, és emlékezetes is talán. Tehát megbízható.

Még egy-két szót érdemes elmondani az érzékletességről is. A gondolatnak, hogy megmaradjon, tehát hogy hasson, hogy hatékony legyen, miként Lengyel Balázs mondja, érzékletesség kell. De még valami más is. Mert az sem egészen mindegy, hogy milyen érzékletesség ez. Hogy mekkora a fajsúlyja. És hogy van-e fedezete a történelemben, az esztétikában... A látvány is érzékletessé tehet egy gondolatot, kürtök és dobok igenlő lármaja is. Van is ilyesmire bőven példa. Sokszor úgy fest, mintha a gondolatnak, az irodalminak is, a látvány vagy éppen a botrány adna útlevelet a nyilvánosság tudomásulvétele felé. És ez hozná meg a jutalmát is. Lengyel Balázs nem erről beszél, nem ezt tekinti az érzékletesség mércéjének. A „porló műfajban” alkotva a kételkedés csendes és fájdalmas óráiban, az olvasásban, a műben való szellemi és emocionális elmerülésben, az értékek kertjének felfedezésében és a megbízható ítéletben lát lehetőséget az éltető érzékletesség megteremtésére.

Lengyel Balázs kritikáiban és esszéiben ezért egyértelműen a minőség az igazi szenzáció. Csak ennek tud őszintén örülni. A *Visszatérés* című regényre formált kötetben is.

BÁNYAI János

PERGŐ KÉPEK ADATTÁRA

Filmska enciklopedija 1–2. Jugoslavenski leksikografski zavod, Zágráb, 1986–1990

Dr. Ante Peterlić vezetésével az ország mintegy kétszáz filmes szakemberének bevonásával készült a kétkötetes *Filmska enciklopedija*. Egyedülálló vállalkozásról van szó, a világon ugyanis nagyon kevés kiadónak áll módjában feltételeket teremteni egy ilyen nagyszabású összegző munkához. Magyarul pl. csak egy nagyon elavult *Filmlexikon* áll a rendelkezésünkre még a hetvenes évek elejéről.

A *Filmska enciklopedija* 5214 címszava a műfaj valamennyi fontosabb területére kiterjed: elméleti kérdések, filmesztétikai kategóriák éppúgy helyet kaptak, mint a technikai kérdések, a gyártás egyes fázisai. Természetesen önálló címszóként szerepelnek a legjelesebb operatőrök, jelmeztervezők, rendezők, színészek, kritikusok, filmzeneszerzők, forgatókönyvírók stb. Önálló kis tanulmányt alkot és tekintélyes bibliográfiát dolgoz fel pl. a plakátról, a plánokról, az animációról és a montázsról szóló rész. Az egyes országok filmművészetéről külön-külön olvashatunk összefoglalókat. Az adattárból természetesen a filmfesztiválok és jelentősebb díjak nem hiányozhatnak.

Az első kötet 1986-ban jelent meg 87 509 sorral, a második pedig a tavalyi év végén 89 000 sorral. Félő volt, hogy az időbeli eltolódás miatt nem lehet majd összehangoltan használni a két kötetet, hiszen a legváltozékonyabb művészeti ágról van szó: hónapról hónapra születnek új sztárok, és ezzel párhuzamosan ugyanennyien merülnek feledésbe. A hiátust a második kötet *Függeléke* pótolja, amely az időközben történt változásokra és újdonságokra koncentrál. Egészen friss adatokat is tartalmaz.

A filmművészet adattára forrásértékű kézikönyv, amit biztonsággal forgathat bárki, hiszen temérdek ismeretet tartalmaz. Mindig a lényegre koncentrál, megítéléseiben pártatlan, szakszerűen fogalmaz, példa értékű az idegen nevek és címek helyesírása. Színesben és fekete-fehérben összesen 2154 képet közöl, melyek mindig a karakterisztikusabb ábrázolják, Katarina Turkalj képszerkesztő kerüli a számtalanszor kiemelt jeleneteket. A képanyag ugyanolyan színvonalas, mint a szakirodalom feldolgozása.

A második kötet megjelenése jó alkalmat teremt arra, hogy a vállalkozás egészéről szóljunk. A legszembeütőbb fogyatékoság, hogy a második kötethez nem nyomtatnak külső borítót. Enyhén szólva eklektikus az új kötet „meztelensége”. Kár lenne „hozzávetőztetni” az elsőt, mert a külső borító nemcsak védi a könyvet, hanem esztétikailag is vonzóbb a hagyományos bőrkötésnél.

Az adattengerben csak elvétve akad pontatlanság. A fogyatékoságok persze használat közben derülnek ki, pl. a filmek keletkezésének megjelölésénél akadnak bizonytalanságok. Ha meg akarjuk tudni, mikor készült a *Szarajevói merénylet*, akkor a rendezőnél az 1975-ös évszámot találjuk, míg az egyik főszereplő, Florinda Bolkan címszavá-

ban 1976-ot. Az első kötet 562. oldalán Leslie Howardhoz kapcsolódik egy illusztráció, csakhogy a jelenet nem a *Pygmalion*ból való – miként a képalírás hirdeti –, hanem az *Elfújta a szél* című film egyik jelenetét ábrázolja, ebből következik, hogy partnere nem Wendy Hiller, hanem Vivian Leigh.

A második kötetben a legfrissebb adatok is megtalálhatók, a szerkesztőség május végén adta nyomdába a kéziratot, becsületükre legyen mondvá, hogy a megjelenésig, tehát októberig még a korrektúrában is javítottak, vagy kiegészítettek néhány adatot, pl. ha valaki elhalálozott időközben. Enyhe túlzásnak számít azonban, hogy 1991-es dátum is szerepel Davor Janjić szócikkében a *Čaruga* című film mellett. Ugyanakkor sietségükben elfelejtették feltüntetni a *Határt*, amelyben szintén ő játszott.

Egyetlen műfaj sem annyira „ízlés dolga”, mint a film, amiből talán az is következik, hogy egyetlen más műfaj sem szolgálja ki ilyen szolgálatkészen a befogadót, a mindenkori nézőt, hiszen lételeme, hogy minél többen végignézzék. Amellett hogy a legszélesebb rétegek műfaja, mégis művészet maradt. Az enciklopédia a lehetetlenre vállalkozik: a folyamatos metamorfózis mellett az objektivitást és a maradandót keresi. Egyrészt a szócikkek terjedelmével próbál igazságos hierarchiát teremteni sztárok és rendezők tarka zsigbvasárában. Másrészt nem teremt mesterséges hierarchiát művészfilm és úgynevezett közönségfilm között. Nyilvánvalóan mindenki úgy próbál hibát találni a kötetekben, hogy felteszi folyton a kérdést: ha ez bekerült, akkor az meg amaz miért nem. Jogosan vetődhet fel az olvasóban, ha önálló címszökeént szerepel Kim Basinger, Nastassja Kinski, Melanie Griffith, akkor miért maradtak ki filmbeli partnereik, a tévés sztárokból lett filmszínészek, Bruce Willis és Patrick Swayze, továbbá a komikusok közül Tom Hanks és Dudley Moore, valamint a *Rocky* révén ismert Dolph Lundgren.

A magyar filmművészetet méltóképpen képviselik a legrangosabb filmrendezők, többek között Szabó István, Jancsó Miklós, Huszárík Zoltán, Bacsó Péter, Mészáros Márta, Fábri Zoltán. Mellettük viszont nagyon kevés színész szerepel önálló címszökeént. Méltán találkozunk itt Karády Katalin, Töröcsik Mari, Ruttkai Éva és Latinovits Zoltán névével, akik külön-külön is egy korszakot fémjeleznek. Ha szélesítjük a kört, akkor viszont érthetetlen, miért önálló címszó Monori Lili és Balázsovits Lajos, és miért maradt ki mondjuk Mezei Mária, Psota Irén, Torday Teri, Domján Edit, Udvaros Dorottya, Sinkovics Imre, Mensáros László, Major Tamás, Páger Antal, Bessenyei Ferenc és még sokan mások. A magyar filmtörténet körültekintő összefoglalását a zágrábi Ivo Škrabalo végezte el, igyekezett minél több nevet és adatot felhalmozni, megemlítve közben a legújabb törekvéseket, és a megújuló magyar film legmarkánsabb rendezőit is: Lugossy Lászlót, Gothár Pétert, Szomjas Györgyöt és Xantus Jánost. A felsorolt bibliográfia azt juttatja eszünkbe, hogy egyébként milyen szegényes a magyar film vonatkozó szakirodalma. Hiányzik mindenekelőtt egy alapos szakmunka, amely bemutatná a magyar film történetét a kezdetektől napjainkig, valamint egy korszerű filmlexikon is. Erre vonatkozóan példamutató lehetne a nemrégiben megjelent jugoszláv és olasz nemzeti filmenciklopédia is.

Végezetül a *Filmska enciklopedija* jelentőségéről szólva el kell még mondanunk, hogy a hazai szerzőgárda (köztük Boris Vidović, Dražen Movre, Dario Marković, Milan Cvijanović és Vladimir Tomić) önjerejből hozott létre egy olyan szakmunkát, amely a nemzetközi mezőnyben is megállja a helyét.

KONTRA Ferenc

SZÍNHÁZ

A FALU ROSSZA, AVAGY A NEGYEDIK ABLAK

Napok óta megoldatlan rejtély számomra: ha adva van egy csúnya, szemüveges, ó-lábú, ügyetlen lány, akit látva egy pillanatra se jutna eszünkbe, hogy nő, vagy nő lesz belőle – még akkor sem, ha ő megszállottan szerelmes a falu legszebb férfiába –, mert szégyénnel rondán elbánt a természet, akkor miért ennek a szőke teremtesnek még fekete Hitler-bajuszt is az orra alá ragasztani? Saját született csúnyasága nem elég? Túlcsonduló ötlet, állapíthatjuk meg. Csakhogy ezzel nem lehet napirendre térni felette, mert – mint cseppben a tenger – az egész előadás benne van.

Hernyák György népszínházrendezése kétségtelenül invenciózus munka, tele van rengeteg remek ötlettel, de vannak benne üresjáratok, s nemegyszer – mint a Boriskát játszó Vicei Natália bajuszos túlcsondítása esetében – a rendező nem érzi a mértéket. Holott a paródiában is van mérték, mert van – kell hogy legyen – célja a parodizálásnak, ne legyen öncélú.

Ha Hernyák előadása kapcsán a szokásosnál többször merül fel a kérdés, mi miért van, mit minek érdekében csinálnak, akkor feltehetőleg baj van a céllal, nem világos, mire megy ki a játék, miért halmozza a rendezés azt a rengeteg ötletet, melyekből másik három előadás is vígan megélne.

Próbáljunk logikusan gondolkodni.

A választott darab a magyar dramaturgia leghosszabb életű vonulatának, a népszínház műnek talán legismertebbje. Tóth Ede műve, *A falu rossza* ugyanis évtizedekig volt a vidéki színházak és műkedvelők repertoárdarabja, amint ezt a jugoszláviai magyar amatőr színjátszás két háború közötti életét dokumentáló almanach, az 1940-ben kiadott *Bokréta* is beszédesen igazolja. A népszínház itt valóban divat volt, talán még akkor is, amikor másutt már kiment a módiból. Sőt kétségtelen, hogy olykor még manapság is elővesznek a műkedvelők egy-egy népszínházi silányabbat *A falu rosszánál*. Ettől függetlenül azonban nem állítható, hogy színjátszásunkban divat a népszínház. Műfajparódiaként tehát nem sok értelme van előadni. Kétségtelen azonban, hogy napjainkban is eluralkodóban van egyfajta mű-élvezet, nevezetesen a műdalok élvezete, hihetetlen népszerűsége. S mivel a népszínház alaptulajdonsága éppen a művéség, az igazi problémák helyett álproblémákat, a valódi falu helyett nem létező falut mutat be, szereplői úgy viszonyulnak a hús-vér emberekhez, ahogy a művirág viszonyul a virághoz, nem látszik rossz ötletnek, hogy a műdalok iránti feltétel nélküli rajongást egy népszínház előadásával tegye gúny tárgyává a színház. Annál is inkább tehetné, mert a népszínház szerkesztés, dramaturgiai feltételezett tartozékai a dalok. Szinte mást sem kellene tenni, csak kicserélni *A falu rosszába* eredetileg beépített dalokat napjaink muskátlizenéjének

Újvidéki Színház – Tóth Ede: *A falu rossza, avagy a Negyedik ablak*. Népszínház – rémdráma. Rendező: Hernyák György, Díszlet és jelmez: Mihajlović Annamária. Zene: Bakos Árpád, Hernyák György. Szereplők: Kovács Frigyes, László Sándor, Vicei Natália, Faragó Edit, Törköly Levente, Jódal Bicskei Elizabeta, Ábrahám Irén, N. Kiss Júlia, Ladik Katalin, Giricz Attila, Bicskei István, Simon Mihály, Szilágyi Nándor.

„gyöngyszemeivel”. És ezt Hernyák meg is teszi, de nem kellő hangsúllyal, ilyképpen nem is kellő eredménnyel. Legtöbbször Kónya, a kántortanító (Gircz Attila) gyűjt muskátlinótára, mégpedig igen remek rendezői ötlettől támogatva. A szüntelenül részeg kántor amikor időnként fel-felriad, az első hallott szóra, nóta jut az eszébe, s már kornyikálja is, míg hőtrészezen újból el nem terül. Csakhogy a kántor túlságosan is melleszereplő, szinte semmi köze sincs ahhoz, ami a színpadon történik, s azokhoz, akik a színpadi történetnek a szereplői. Ilyetén a személyéhez fűződő, az általa kifejezett, érvényesített paródia sem talál célba, a kántor kornyikálásának szinte nincs is paródiaértéke, mert örökös részegsége más irányba viszi figyelmünket, részegsége az érdekes, nem az, amit énekel.

Pedig hogy a zenének különös szerepet szán a rendező, azt mutatja, hogy a műdalok mellett filmzene- és operazene-részleteket is hallunk, mégpedig funkcióval, de a háromféle zene keverésének értelme, célja már nem derül ki. Nem hiszem, hogy más szerepe van egy-egy dalrészletnek, mint, hogy abban a pillanatban segítse a színpadi ötletet, gagértéke van. Ez kétségtelenül fontos, de igazi értelme csak akkor lenne, ha az ötletek egy rendszer részeivé, előadássá szervesülnének. Hernyák György rendezésének inkább csak önálló ötletei vannak, mintsem egységes előadásképe. Ilyen önállósuló ötlete az előadásnak, hogy egy szerep nélküli színész – Szilágyi Nándor – hol Hamletként, hol Carmenként, hol Tarzan vagy Rambo szerepében tűnik fel. Ez rendre mulatságos, de teljesen értelmetlen, felesleges. Egyet azonban bizonyossá tesz: a rendező ezúttal mást nem akar, mint jó poéneket felsorakoztatva, olykor halmozva szórakoztatni. Ez kétségtelenül szép és remek dolog, de kérdés, elegendő-e igazi színházi élmény kiváltására. Hernyák, nem győzöm ismételni, rengeteg remek ötletből építkezik, de ugyanakkor ahhoz az emberhez hasonlít, aki évek óta nem evett semmilyen édességet, s amikor végre alkalma nyílik rá, nem tud vele betelni, mindent csak kipróbál, mindenbe csak beleharap. Ha lehet létjogosultsága ennek az előadásnak, akkor az, hogy megmutatja, mit rejt egy eddig kihasználatlan rendező. Azt mondhatnám, amit ezúttal láttunk Hernyáktól, az majd következő rendezéseiben kap értelmet. Most csak megmutatta, lássátok, íme, én ezt tudom.

Külön említendő a kettős műfaji megjelölés: népszínmű – rémdráma. Az elsőt értem, a másodikat nem. Mert annak alapján, hogy a végén mindenki meghal, a *Hamlet* vagy a *Macbeth* is lehetne rémdráma, holott nem az. Vagy azért találta ki a rendező a filmes befejezést, a *Dinasztia* című tv-sorozatból kölcsönözve a fájdalom nélküli tömegmészárlás ötletét, hogy ezáltal mintegy keretbe zárja az előadást, amely a filmek főcímét idézve kezdődik? Egy filmes ötlet az elején, egy filmes ötlet a végén? Elfogadható, csak az nem, illetve az nem teljes egészében, amit a két ötlet keretbe zár.

Mit mondhat a kritika egy koncepciótlan előadás alapján a színészekről? Aki megengedi, hogy magával sodorja az ötletáradat, az eleinte mulatságos, később sablonos unalmas (László Sándor, Faragó Edit, némileg Kovács Frigyes, Vicei Natália), az ő játékkukban van a legtöbb üresjárat, s a legtöbb – jobb híján vállalt – önismétlés. Remek a három pletykás falusi öregasszonyt összekötve, egyszerre mozgatni, de mintha a rendezés kevesebb játéklehetőséget biztosítana a számukra, mint amennyit az ötlet megérdemelne. Kár, mert az N. Kiss Júlia, Ábrahám Irén, Ladik Katalin trió láthatóan élvezi a játékot. Nem állítható ez a címszerepet alakító Törköly Leventéről, aki ennek ellenére néhány

remek ötlettel ügyesen karikírozza nem Göndör Sándort, a falu rosszát, hanem a szereptípust. Akárcsak Jódal Bicskei Elizabeta Finum Rózsiként a könnyűvérű, független, de kiközösített falusi nőt. Vagy Simon Mihály a kilométer hosszú káromkodások közé tekerődött bérest. Az est messzemenően legjobb, legkidolgozottabb, legkomplettebb alakítását Bicskei István nyújtja Gonosz Pista szerepében. Az ő játékából érződik elsősorban a többiekhez való viszony, s egyedül ő él a jellemábrázolás eszközeivel, mert nem elégszik meg a helyzetkomikummal, nem helyzeteket akar bemutatni, hanem a helyzetekben az embert is láttatja. Ő az, kinek játékában az a rendezői szándék is érvényesül, miszerint egyszerre kell láttatni a történetet, a szereplőket s adni ezek karikatúráját, kritikáját is. Nála egyesül a belső ábrázolás és külső szemlélet.

Sem népszínházi művet, sem népszínházi paródiát nem kaptunk, rémdrámát sem, de futó szórakozásban részünk volt. Lehet, hogy ez is elég. De a kritikus olyan okvetetlenkedő néző, aki tudni akarja, mi miért történik, került az előadásba. Ha talál választ a kérdésekre, akkor elégedett, ha nem, mint ezúttal, akkor kénytelen kételyeinek hangot adni, csak fenntartással dicsérhet.

GEROLD László

ÜRES FORMA

Krleža: Terézvári garnizon – Madách Színház

Ahogy közeledik az ezredforduló, úgy értékelődik föl Közép-Európában a tizenkilencedik-huszedik század fordulója, a Monarchia békebeli békeévtizedeinek konszolidációja – vagy annak visszfénye –, prosperitása – vagy annak látszata –, gemütlichkeisége. Azé az időszaké, amikor Béctől Pestig és Zágrábtól Pozsonyig egyformán jól (vagy rosszul) érezhette magát a polgár, s amikor a középületek, a színházak, a pályaudvarok, a kávéházak mindenütt hasonlóak voltak, miként az életstílus, a közérzet is közel azonos volt.

Századunk írói, művészei (Musil, Kafka, Karl Kraus – hogy csak a legkiemelkedőbeket említsem) hiába ábrázolták kíméletlenül és mélyrehatóan e kor tragikus ellentmondásait, e térségnek máig tartó destabilizálódását eredményező széthullását, ma is él, sőt erősödik a nosztalgia a száz évvel ezelőtti „belle époque” iránt. Ennek a nosztalgiának egyik oka talán az lehet, hogy a formákat és biztos értékeket nélkülöző korunkban áhítozunk egy olyan korszak után, amelyben éltek még a társadalmat, a mindennapokat összetartó formák. Persze tudjuk, hogy jobbára *csak* a formák éltek, s a külső rend képe mögött a rothadás, a szétesettség, a válság lett egyre általánosabb. S hogy ezt tudjuk, abban nagy szerepe van Miroslav Krležának is, aki műveinek jó részében éppen e kettőség mibenlétét és megjelenési formáit mutatta be.

E művek egyike a Temetés Terézvárott című elbeszélése is, amelyben az író a katonaságon belül ábrázolja a megingathatatlanak tűnő rend felbomlását. A katonaság eleve a szigorú formák megtettesítője, ha tehát ennek a felbomlása következik be, akkor a társadalom egészében még súlyosabb az erkölcsi, világnézeti, identitásbeli szétesettség kórképe.

Az elbeszélésből Miroslav Belović készített színpadi adaptációt, amelyet most Terézvári garnizon címen a Madách Színház mutatott be. A sikerületlen adaptáció nem drámai mű, ami persze nem zárja ki, hogy egy érdekes előadás alapanyagának ne felelne meg. A hét képből álló darabban lényegében két cselekményszál található: a császári és királyi tizenhetes dragonyosezred önünneplése – melynek fényét japán tábornokok látogatása is emeli, ám később a japánokról kiderül: szélhámosok –, illetve a Waronigg ezredes, felesége, Glembay-Bárbóczy Olga s egy tiszt, Ramong Geyza között kialakult háromszögtörténet. Az első szálhoz képest a második késleltetve indul, aztán a szerelmi szál válik dominánssá, olyannyira, hogy a végén a japán eseményvonalról az adaptátor el is felejtkezik.

A hét jelenet stílusban, felépítésben annyira különbözik egymástól, hogy szinte alig van kapcsolat köztük. Míg az első jelenet lényegében egy napiparancs felolvasása, a negyedik a *Szentistvánnapi búcsú*hoz hasonlatos struktúrájú, szimultán epizódok áttünésére épülő báljelenet; míg a harmadik jelenetben Geyza és Olga kettőse a társalgási színművek stílusát idézi, az ötödik jelenetben Geyza szürrealis vízióinak kivetülését láthatjuk; míg a hatodik jelenet ellenpontos felépítésű életkép, amelyben a tisztek kuplerájbeli mulatozását a japánok lelepleződéséről, illetve a Geyza öngyilkosságáról szóló hírek szakítják meg, a hetedik jelenet Waronigg ezredes – szintén látomásokkal meg-megszakított – monológia, amelyben a többi szereplő semmittevésre van kárhóztatva, s ez nem valami hatásos darabzárás.

Miért pont ezt a dramaturgiaiailag igen ingatag lábakon álló művet választotta a Madách Színház? Alighanem azért, mert a műben egy különleges stílusjáték lehetőségét vélték felfedezni. Egyfelől ugyanis a katonaság merev, a szolgálati szabályzat megsabta viselkedése, jelenléte, másfelől a víziók, a szimultaneizmus, a szürrealizmus jelöli ki egy lehetséges produkció stílári szélsőségeit, amelyeket valamilyen egységbe kell foglalni. A dramaturgiai problémák természetesen nem szűnnek meg, de egy stíluskísérlet lehetősége fennáll.

A Madách Színházra igencsak ráférne az efféle kísérlet, ugyanakkor a társulatra évtizedek alatt rárakódott manírok, a jelzések játék eluralkodása – amelynek lényege, hogy úgy csinálunk, mintha az életből lestük volna el az érzelmek, a gondolatok kifejezésére szolgáló gesztusokat, de közben sehol egy őszinte indulat, egy hihető ember megszólalás – nem teszi alkalmassá a színészeket egy új színházi nyelv keresésére.

Kerényi Imre rendezése pontosan kifejezi ezt az ellentmondást. Csaknem hibátlanul pontos a katonák masírozása, alakítása, a parancskihirdetések, az ünnepek ceremóniája, illetve a Götz Béla tervezte díszletelemek katonai rendben történő átalakítása, jelenetek közbeni átállítása. Megteremtődik tehát a már sokat emlegetett forma, amely mögött zajló társadalmi lezüllés folyamatát kellene felmutatni. De hiába teremti meg a rendező az erkölcsi lepusztulás képeinek a struktúráját, ha a színészi jelenlét hiánya miatt ezek a jelenetek hazugok.

Nem szabad összetéveszteni a hazugság két megjelenési formáját! A darabbeli szereplők szinte mindegyike egy hazug világ hazug képviselője, azaz érzelmeik megjátszottak, viselkedésük álszent, gondolkodásuk önállótlán. Ennek ábrázolása lett volna a legfontosabb színészi feladat. De ezt a színészi létezés őszintétlenségével nem lehet megmutatni. A Madách Színház előadásában a szereplők hazug volta helyett a színészi hazugság jele-

nik meg. S ez egyaránt érvényes a kis szerepek alakítóira s a főszereplőkre: Koltay Jánosra és Piros Ildikóra, Hirtling Istvánra és Mácsay Pálra. Egyedül a három japán áltábornokot alakító színész (Székhelyi József, Pusztaszeri Kornél, Szerednyey Béla) találta el azt a stílust, melyet a darab kínál, figurájuk kiismerhetetlen, ugyanakkor érzékelteték szellemi voltát is.

Mindezek után felmerül a kérdés: mi köze van a nézőnek ma ehhez a darabhoz, ehhez az előadáshoz? Sajnos, semmi. Holott lehetne. De hát Krležát játszani nem könnyű, Krleža-adaptációt pedig különösen nem, pláne ha az csak emlékeztet az író nagy drámai opusaira, s ha a színházi alkotók sem gondoltak bele igazán abba, hogy miről szólhatott volna a mű. Maradt tehát az üres forma. Ez legalább látványos. De édeskevéssé.

NÁNAY István

KÉPZŐMŰVÉSZET

GÁLICS ISTVÁNROL

Egyelőre maradjunk csak a külsőségeknél és gyönyörködünk a fa eredetében, a lepkészárnyak erezetében, a hegedű formájában, mely a megszólalásig emlékeztet a női test körvonalára, és hagyjuk békében a muravidéki emberek, a muravidéki magyarok lelkiállapotát. Gyönyörködünk az apró repedésekben, rovátkákban, a rovarok karmizsálásában, kaparászásában. Mert a lendvai Gálics István sem akart egyebet, csak gyönyörködni mindabban, amivel a természet ajándékozza meg az embereket, amivel a természet ajándékozza meg önmagát.

A képzőművészek másként látják a színeket: többet tudnak a színekről; számukra egy-egy szín fölbukkanása örömet jelenthet, a gyönyör forrását jelentheti...

Gálics a lepkék szárnyán tanulmányozta a színeket, gyönyörködött bennük. Mert a lepkék szárnyán minden szín a helyén van, egyik szín sem jelenhet meg véletlenül; ott mindegyik tarka foltnak funkciója van, mindegyik szín az életet szolgálja. A fennmaradást! És legszebbek a születés színei: nincs szebb színjelenség a gubóból kibújó lepke születéstől nedves szárnyainál. Aki azt látni akarja, annak a lepkekellető közelében a helye.

Gálics István gimnazista kora óta gyűjti, tenyészti a lepkéket, rovarokat. Szlovénia legnagyobb egzotikus lepkegyűjteménye az övé. Büszkén mutatta gyűjteményét, azt, hogyan is kell préselni, kivasalni a törékeny szárnyakat: hihetetlenül nagy türelem, kitartás kell hozzá. – Nem véletlenül lettem képzőművész – szolta el magát a lepkészárnyak színes erdeje fölött.

Igen, Gálics nem véletlenül lett grafikus, nem véletlenül fordult épp az egyik legősibb és legnagyobb precizitást, türelmet, szakmai fölkészültséget igénylő grafikai eljárás, a színes fametszet világa felé a 70-es évek elején.

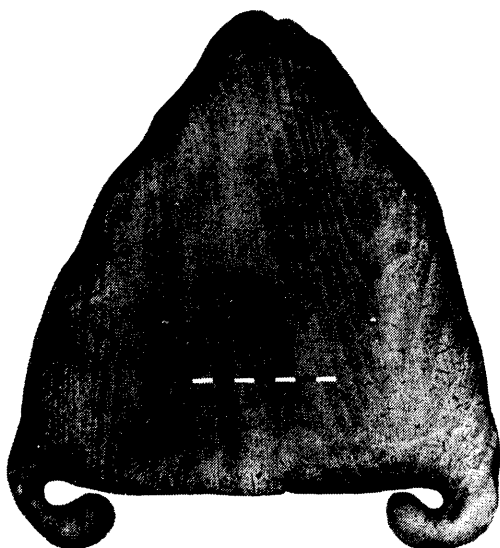
A 70-es években a szitanyomás volt a legdivatosabb grafikai eljárás képzőművészeink körében. Akkoriban a színes fametszetek készítése elavult dolognak, különködésnek

számított. Persze, csak azok körében, akik haladni akartak a korrallal, akik mindenáron korszerűek akartak lennie, akik a divattól várták a fontos impulzusokat, akik kirakatba kíváncskodtak, akik a könnyebb ellenállást, a dolog könnyebbik felét választották.

Az 1944-ben Lendván született Gálics István a dolog nehezebbik felét választotta. Jó iskolában tanult, 1971-ben szerzett oklevelet a ljubljani képzőművészeti akadémián, a grafikai mesterkurzust (R. Debenjak professzor tanítványa volt) 1974-ben fejezte be. Azóta Lendván él és alkot. Nagyapja egykori házában rendezte be grafikai műhelyét, és az a ház, mely valamikor az üllő csengésétől volt hangos – a nagyapa ugyanis kovácsmester volt –, most a szlovéniai magyar értelmiségiek egyik gócpontja. Abban a házban a régi tányérok, köcsögök, fogászati műszerek, gyertyatartók, lámpák, lakatok, öntőformák, patikaedények, üvegcsék, órák, kulcsok, pisztolyok, koppantók, gereberek, kuglófsütők, szüretelőkések, fateknők stb. között beszélnek meg ügyes-bajos dolgaikat a Muravidék alkotói, azok az írók és költők, akiknek könyveit a házigazda illusztrálja. Gálics lenyűgöző szakmai felkészültséggel és művészi alázattal alkot. Lepkéi, hegedűi, fölaprított hegedűkből összeálló tájképei (a dimbes-dombos Muravidéket idéző tájképei), följegyzései, fossziliái, a saját és a környezetében élő emberek közérzetét, természet utáni sóvárgását, természettel való kapcsolatát tükrözik igen hitelesen, arra figyelmeztetve, hogy mindaz, ami korszerű, egyben archaikus, és fordítva: mindaz, ami archaikus, egyben korszerű is.

Mostanában ismét divatosá váltak a régi technikák, a mesterségbeli tudás újból követelmény. És a nagyméretű színes fametszeteket készítő, ezt a legősibb grafikai eljárást alkalmazó Gálics István méltán tartozik az ország grafikusaik élvonalába. Művészetét az utóbbi években Japánban is megbecsülik: alkotásaival nagy sikert aratott a tokiói, vajkajamai és kamagavai tárlatokon.

TARI István

KRÓNIKA

ELHUNYT VASKO POPA – Számunk nyomdába adásakor érkezett a hír: Belgrádban 69 éves korában elhunyt Vasko Popa, a modern szerb költészet minden bizonnyal egyik legkiemelkedőbb egyénisége. A dél-bánáti Grebenacon született. Bécsben és Bukarestben tanult, majd a belgrádi egyetemen szerzett tanári oklevelet 1949-ben. Hosszú időn át a belgrádi Nolit kiadó szerkesztője volt. Költőként az ötvenes évek elejétől volt jelen az irodalomban, és Miódrag Pavlovićtal együtt a modern szerb költészet megteremtőjeként tartják számon. Nyolc kötetben közreadott verseit, amelynek legfőbb jellemzője a groteszk és a képzeletbeli egyfajta finom ötvözete, mintegy húsz nyelvre fordították. *Kora* (Kéreg) című 1953-ban megjelent első verseskötete címadóul szolgált annak a tíz évvel később a Forumnál napvilágot látott kötetnek is, amelyet Pap József állított össze. *Ostromlott derű* címmel a budapesti Európa könyvkiadónál is jelent meg kötete. Versei megtalálhatók valamennyi magyar nyelvű jugoszláv költészetet bemutató antológiában, a *Napjaink énekében*, a *Kiásott kardban* és *A madár árnyékában* is. Költészetét nálunk legtöbbet Ács Károly, Fehér Ferenc és Pap József fordította, tanulmányokban pedig elsősorban Bori Imre és Bányai János foglalkozott költészetével. Folyóiratunkban is a legtöbbet fordított szerb költő volt, 1987-ben *A kis doboz* című versciklusát Ács Károly fordításában különnyomatként is kiadtuk. Költészetének értékelésére még visszatérünk.

POSZTUMUSZ ELISMERÉS MILOŠ CRNJANSKINAK – A Budapesten két évvel ezelőtt alapított Jakov Ignjatović Alapítvány kuratóriumának döntése szerint az 1990. évi dí-

jat Miloš Crnjanski kapta posztumusz *Örökös vándorlás* című regényéért. A regény, mint ismeretes, a szerb népvándorlást örökíti meg, azt az eseményt, amelynek tavaly volt a háromszázadik évfordulója. Az alapítvány életműdíját Borislav Pekić érdemelte ki *Pisma iz tuđine* (Londoni levelek) című könyvével. Ugyanilyen díjat kapott Petar Milošević (Milosevics Péter) magyarországi szerb költő *Szentendrejski triptih* (Szentendrei triptichon) című verseskötetéért.

A szerb népvándorlás évfordulója alkalmából elismerésben részesült Mladen Leskovac akadémikus a magyarországi szerb irodalom és szerb–magyar irodalom komparatistikai kutatásai terén elért eredményeiért és Dejan Medaković belgrádi egyetemi tanár a magyarországi szerbség művelődési hagyományainak feltárását magában foglaló munkásságáért. Hasonló elismerésben részesült Stanko Korać zágrábi irodalomtörténész, valamint az újvidéki Matica srpska és priština Jedinstvo könyvkiadó Jakov Ignjatović műveinek tizennégy kötetes kiadásáért.

Ide kívánczik az a hír is, hogy december elején a belgrádi Nemzeti Könyvtár előcsarnokában megrendezték A magyarországi szerbek élete című dokumentumkiállítás, amelyet Stojan Vujičić nyitott meg.

DRÁMA- ÉS SZÍNHÁZTÖRTÉNETI KONFERENCIA – Az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete szervezésében tartották meg december 19-én azt a magyar dráma- és színház történeti konferenciát, amelyet a magyar nyelvű színjátszás és Katona József születése bicentenáriumának szenteltek. A kilenc felkért hozzászóló közül hatan a *Bánk*

bánnal foglalkoztak. Bori Imre Petúr bán szerepét vizsgálta Bánk bán sorsának alakulásában, s úgy látja, Katona drámája címszereplőjének tragédiáját Petúr okozza. Petúr az igazi intrikus a történetnek, ő irányítja Bánk és Melinda sorsát is. Fehér Katalin motívumvizsgálatot végzett, melynek alapján különösképpen a tragédia egyik legtöbb vitatott helyét, az 5. felvonást látja, értelmezi másként, mint az eddigi szakirodalom. A megbomlott harmónia visszaállításának felvonása ez a referens értelmezése szerint, s ebben az olvasatban Endre király sokat vitatott szerepe is másmilyen, új dimenziót mutat. Káich Katalin a bácskai és bánáti városokban – Szabadkán, Zomborban, Újvidéken, Zentán, Nagybecskerekén – tartott *Bánk bán*-előadások recepcióját ismertette sok érdekes kritikai észleletet idézve, elsősorban pedig az olasz Salvini *Bánk bán*-előadásának becskereki visszhangjáról írt részletesen. Gerold László a *Bánk bán* modernségét vizsgálta az előadások alapján. A fordulópontot, mely után legklasszikusabb drámánkat a romantikus nemzeti hagyománytól eltérően korszerűen viszik színre az 1970. évi Nemzeti Színház-beli felújításban látja. A dolgozat az előzményekkel és a *Bánk bán* további színpadi sorsával is foglalkozik. Papp György Katona művének szólasanyagát vizsgálta, s arra a rendkívül fontos, újszerű felismerésre jutott, hogy a legtöbb szolást – képes, burkolt beszédet – Petúr bán és Biberach szövegében fedezhetjük fel. A dolgozat külön foglalkozott néhány műbéli szolás értelmezésével s történetével is. Orosz László Kecskemétről A Bánk bán útja 1848. március 15-éig címmel írt dolgozatot. A konferencia második felében minden dolgozat más-más területről készült. A budapesti Dávidházi Péter a magyar Shakespeare-kultusz és a színházi közönség sokrétű kapcsolatáról szolt. Jung Károly a drámaelemzésben szokatlan aspektusból vizsgált két 19. századi művet. A folklórelemek szerint vetette össze Munkácsi János Garabonciás diákját és a horvát Tituš Brezovački darabját a *Matijaš Grabančijaš dijakot*. Végezetül pedig Bányai János mai szerző, Nadas Péter három könyvének – Szintér, Nézőtér, Játéktér – alapján foglalkozott a térélmény kérdésével és a színjátszó stílus korszerűsítésének igényével, lehetőségeivel. Tartalmas vita zárta a konferenciát, melynek anyaga az Intézet Tanulmányok című évkönyvének következő, 1991. évi füzetében fog megjelenni. (G)

AZ ISMERETLEN KONJJOVÍC – Ezzel a címmel nyílt kiállítás Zomborban, amely a 94.

évében járó festő ifjúkori munkáit mutatja be: ötvenöt festményt, rajzot, vitrázs- és szőnyegtervet, valamint Garcia Lorca Várnászához készített díszletterveit. A kiállítás anyagának zöme századunk tízes és húszas éveiből való, és most látható először a közönség.

RÖVIDPRÓZA-ANTOLÓGIA – David Albahari és Mihajlo Pantić – nyilván annak mintájára, hogy az Egyesült Államokban századunk elejétől kezdve folyamatosan jelennek meg hasonló kiadványok – összeállították és a Gornji Milanovac-i Dečje novine kiadónál megjelentették az 1989. év legjobb rövidprózából készült irodalmi antológiát. Az antológia huszonkét szerző novelláját tartalmazza. Csúpnán a szerbhorvát nyelvterületet öleli föl, s nem ad betekintést a szlovén és a macedón, valamint a nemzetiségű irodalomakba sem.

A JEL SZÍNHÁZ ÚJ BEMUTATÓJA – A kanizsai Nagy József által Franciaországban vezetett Jel színház, amely az elmúlt évben nagy sikerrel játszotta Európa-szerte A kormányzó halálát, a Pekingi kacsá és A hét rinocérosz című darabot, újabb bemutatót tartott. Az idő komédiája címmel Csáth Géza életéhez és művészetéhez kötődő darabot állítottak színpadra. Zenéjét Kovács Tickmayer István újdívekí zeneszerző komponálta, s az előadásban zenekarával, a Formatio együttesel lép föl. A párizsi mozgásszínház e darabját előreláthatólag márciusban láthatja a vajdasági közönség.

ÁTALAKULÁS ELŐTT A VAJIDASÁGI ÍROEGYESÜLET – „A Vajdasági Íróegyesület elnökségének utóbbi néhány ülése létszámbeli hiány miatt elmaradt, ezért a nemzetközi együttműködés keretében előirányzott külföldi utazásokra sem tudtak senkit elküldeni, továbbá azokban a kérdésekben sem született döntés, amelyek legközvetlenebbül érintik az alkotók érdekeit” – tudósít a Magyar Szó a decemberi értekezletről, s idézi Vojislav Despotov elnök szavait, miszerint a múlt évi Írókarsván teljes kudarccal végződött, mint ahogy az íróegyesület által szervezett tanfolyamokat és az íróegyesület közlönyét is teljes közöny fogadta. Az íróegyesületben hiányzik az egyetértés, s ezt az is bizonyítja, hogy az elnökség három tagja benyújtotta lemondását.

Mindez szükségessé teszi az átalakulást és az új munkaformák megtalálását. Erről lesz szó egyébként a január végére tervezett közgyűlésen.

DOKUMENTUM

Bori Imre–Várady Tibor: Farkas Geiza áldatlan pere (I. rész) 79

KRITIKAI SZEMLE

K ö n y v e k

Gerold László: Példabeszéd regényben elbeszélve (Gion Nándor: Börtön-ről álmodom mostanában) 86

Bányai János: Ha a minőség lesz a szenzáció (Lengyel Balázs: Visszatérés) 88

Kontra Ferenc: Pergő képek adattára (Filmska enciklopedija 1–2.) 91

S z í n h á z

Gerold László: A falu rossza, avagy a Negyedik ablak 93

Nánay István (Budapest): Üres forma (Krleža: Terézvári garnizon) 95

K é p z ő m ű v é s z e t

Tari István: Gálics Istvánról 94

KRÓNIKA

Elhunyt Vasko Popa; Posztumusz elismerés Miloš Crnjanskinak; Dráma- és színháztörténeti konferencia; Az ismeretlen Konjović; Rövidpróza-antológia; A Jel Színház új bemutatója; Átalakulás előtt a Vajdasági Íróegyesület 99

A Hid 1990. évi tartalommutatója (Összeállította Lovas Etelka)

Számunkat Gálics István munkáival illusztráltuk

ÚJVIDÉKI SZÍNHÁZ – NOVOSADSKO POZORIŠTE
1990/91. évad
HARMADIK BEMUTATÓ

Tolnai Ottó

PARIPACITROM

Szereplők:

KRISZTIÁN	Bicskei István
ALBIN	Törköly Levente
WAK BOTTYÁN	Venczel Valentin
KRISZTINA, GLÓRIA	Ladik Katalin
NAGYAPA, GAZGATÓ	Tóth Loon f. h.
NAGYANYA, LÉNEA	Módri Györgyi f. h.
HITLER JULIKA, FIATALASSZONY	Bicskei Elizabetta
HÓHÉRKA	Ábrahám Irén
PAX DOKTOR, PROFESSZOR	Simon Mihály
HORGOSI HILTON EMIL	László Sándor
PALI	Banka János
ZETOR TRAKTOR	Szöke Zoltán f. h.
ÍRÓ KÉZ	Szilágyi Nándor
VADNAY	Magyar Attila f. h.

Díszlettervező: Kádár Tibor
Jelmeztervező: Lugos Edit

RENDEZŐ: TÖMÖRY PÉTER

ŐSBEMUTATÓ: 1991. január 31.

HÍD – irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat. 1991. január. Kiadja a Forum Lap- és Könyvkiadó és Nyomdaipari Munkaszervezet. Szerkesztőség és kiadóhivatal: 21000 Novi Sad, Vojvoda Mišić u. 1., telefon: 021/611-300, 602-es mellék. – Szerkesztőségi fogadóóra csütörtökön 10-től 12 óráig. – Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. – Előfizethető a 65700-601-14861-es zsrószámára; előfizetéskor kérjük feltüntetni a Híd nevét. – Előfizetési díj belföldön egy évre 200,00 dinár, fél évre 100,00 dinár. Egyes szám ára 20,00, kettős szám ára 40,00 dinár; külföldre egy évre 400,00 dinár, fél évre 200,00 dinár. Külföldön egy évre 12, fél évre 6 dollár. – Készült az újvidéki Forum Nyomdában. YU ISSN 0350-9079.